

Харківський національний університет
міського господарства імені О.М. Бекетова
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

КОШЛЯК ІГОР ІВАНОВИЧ

УДК 352.071:061.2](477)(043)

ДИСЕРТАЦІЯ

ІНСТИТУАЛІЗАЦІЯ ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ ЯК СУБ'ЄКТІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

Спеціальність 281 Публічне управління та адміністрування

Галузь знань 28 Публічне управління та адміністрування

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

І. І. Кошляк

Науковий керівник Бельська Тетяна Валентинівна, доктор наук з державного управління, професор

ХАРКІВ – 2023

АНОТАЦІЯ

Кошляк І. І. Інституалізація органів самоорганізації населення як суб'єктів місцевого самоврядування в Україні – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 281 Публічне управління та адміністрування. – Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова, Харків, 2023.

Дисертаційну роботу присвячено виконанню важливого для теорії та практики публічного управління та адміністрування наукового завдання – систематизація теоретико-методичних положень інституалізації органів самоорганізації населення як суб'єктів місцевого самоврядування та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення використання потенціалу органів самоорганізації населення в територіальних громадах України.

Актуальність дослідження насамперед зумовлена тим, що органи самоорганізації населення в територіальних громадах відіграють вагомий роль в забезпеченні демократичного розвитку країни, адже одночасно є складовою громадянського суспільства та системи місцевого самоврядування, а в умовах повномасштабної війни набувають особливого значення. Як доводять проведені дослідження, діяльність органів самоорганізації населення в територіальних громадах характеризується низкою вагомих дестабілізуючих чинників та проблем її забезпечення, більшість із яких пов'язана із неоднозначністю щодо визначення статусу таких органів, особливостей їх формування та унормування діяльності.

Проведено систематизацію та ретроспективний аналіз концептуальних засад системи місцевого самоврядування в Україні, як одного із вагомих аспектів конституційного ладу країни, специфічну форму народовладдя, право громадян територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення. Виокремлено класичні теорії місцевого самоврядування:

(громадівська, державницька, дуалістична) та основні форми його здійснення в Україні: 1) форми безпосередньої демократії; 2) форми представницької демократії. Ідентифіковано та узагальнено проблеми становлення місцевого самоврядування, відповідно яким запропоновано використовувати ресурсний підхід до їх вирішення.

Конкретизовано понятійний апарат інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах, зокрема уточнено поняття «органи самоорганізації населення», виділено їх основні види в Україні (будинкові, вуличні й квартальні комітети; комітети мікрорайонів; комітети районів у містах; сільські, селищні комітети) та принципи створення, функціонування. Проведено огляд англосаксонської, континентальної (французької), німецької (змішаної) та іберійської моделей діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах з виділенням наукових підходів до їх визначення. Подана детальна характеристика напрямків утворення різних моделей органів самоорганізації населення в територіальних громадах: правового та державотворчого, духовно-культурного, соціально-побутового та оборонно-територіального. Виявлено, що в Україні діяльність органів самоорганізації населення відбувається на основі впровадження «універсальної» моделі, яка не повністю враховує особливості розвитку регіонів та територіальних громад, формується на основі норм і положень чинного законодавства України.

Розглядається зарубіжний досвід діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах на основі узагальнення ключових положень та норм міжнародного нормативно-правового забезпечення. Останнє сприяє формуванню в зарубіжних країнах універсальних стандартів у сфері передачі державних повноважень на місцевий рівень та активній громадській участі у вирішенні проблем локального характеру. Національне законодавство центральноєвропейських країн сприяє діяльності органів самоорганізації населення та задоволенню потреб членів належних територіальних мікрогромад, в тому числі за рахунок механізму

благодійництва. Визначено, що характерною рисою органів самоорганізації населення у парламентських демократіях є їх значний вплив на формування та визнання правової основи відносин між державою та адміністративно-територіальними одиницями, які слугують вихідним пунктом для їх створення як форми локальної демократії. Виявлені відмінності у формах самоорганізації населення, їх фінансуванні, правах та повноваженнях в різних країнах. Ідентифіковано наступні позитивні аспекти функціонування та діяльності органів самоорганізації: 1) активне партнерство між муніципалітетами та сусідськими об'єднаннями, що сприяє зміцненню та розвитку міст; залучення місцевих асоціацій добросусідства до розв'язання питань місцевого значення та прийняття рішень; поглиблення розуміння муніципальною владою проблем територіальної громади (США); 2) налагоджений організаційно-правовий механізм функціонування, що надає можливість населенню впливати на рівень соціально-економічного розвитку громади, протегувати покращенню рівня розвитку суспільства та підвищення свідомості жителів громад (Велика Британія).

Проведено аналіз та узагальнення законодавчої бази для інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах. Національне нормативно-правове забезпечення в Україні класифіковано за основними сферами регулювання системи управління органами самоорганізації населення: міжнародна нормативно-правова база; національна нормативно-правова база; місцева (локальна) нормативно-правова база в органах місцевого самоврядування; стратегічний рівень: стратегічні пріоритети та напрями регуляції.

Окреслено специфіку діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах. В Україні простежується низький рівень політичної та громадянської участі, що зумовлений не достатнім рівнем активності та знань про можливості самоорганізації населення та його впливу на місцеві органи влади на локальному рівні. Водночас, з 2016 року відмічається зростання рівня залучення населення до формування та

функціонування органів самоорганізації, відбувається інтенсифікація диференційованих форм громадського тиску на органи публічної влади. Ідентифіковано слабкі місця у співпраці широких верств населення, територіальних громад, громадських організацій та місцевих, державних органів влади. Зокрема останні не проявляють достатнього рівня зацікавленості й розуміння сутності забезпечення імовірного партнерського діалогу і зворотного зв'язку із різними формами самоорганізації населення. Власне завдяки співпраці та партнерству, активному діалогу, як це характерно найбільш розвиненим країнам, процес місцевого урядування може стати результативнішим, відповідальнішим, більш підзвітним та контрольованим. Таким чином, ідентифіковано потенційні можливості для покращення діяльності різних сторін місцевого самоврядування.

Систематизовано та виділено основні проблеми інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах: політичний тиск та залежність органів самоорганізації від місцевої влади та політичних партій; низький рівень підтримки та уваги з боку державних органів; відсутність чіткої нормативно-правової та законодавчої бази стосовно механізмів контролю та регулювання діяльності органів самоорганізації населення; низький рівень свідомості та інформованості населення щодо громадської участі та її форм; недостатня чисельність активних учасників органів самоорганізації населення та недостатня участь громадських організацій та інших цивільних структур у процесі формування та розвитку органів самоорганізації населення, як наслідок – недостатність їх співпраці; відсутність механізмів фінансування та фінансові обмеження; потреба в юридичній та цифровій підтримці органів самоорганізації населення в територіальних громадах.

Обґрунтовано перспективні напрями інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах: асекурація їх захисту від зловживань органів місцевої влади, унормування на законодавчому рівні процедурних аспектів припинення, перереєстрації діяльності органів

самоорганізації населення, закріплення чітких прав та обов'язків органів самоорганізації населення в частині їх підзвітності, підконтрольності та відповідальності перед відповідними радами та жителями відповідної територіальної громади.

Запропоновано напрями підтримки органів самоорганізації населення в територіальних громадах для створення сприятливих умов формування та інституційного розвитку: скорочення строків та спрощення процедур реєстрації; покращення юридичного статусу, процедур створення, управління та ліквідації, розширення їх повноважень щодо участі у вирішенні місцевих питань; покращення порядку класифікації громадських організацій та органів самоорганізації населення як неприбуткових організацій; регулювання обов'язкового планування видатків у Державному та місцевих бюджетах та розроблення єдиних критеріїв та пріоритетів стосовно виділення бюджетних коштів на реалізацію програм, проектів та заходів, які були розроблені громадськими організаціями та органами самоорганізації населення; впровадження результативних механізмів надання фінансової підтримки громадським ініціативам, які зорієнтовані на виконання Стратегії розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021 – 2026 роки тощо. Вказані заходи сприятимуть залученню громадян до активної участі в імплементації рішень на місцевому рівні, забезпечать результативну взаємодію з органами місцевої влади, зокрема в частині розв'язання проблем територіальних громад, задоволення їх інтересів, зокрема у достатньому обсязі фінансування. Доповнено та розширено зміст ряду існуючих функцій органів самоорганізації населення: економічна, інформаційна, виробнича, адміністративна, функції в сфері безпеки діяльності та партнерства.

Вдосконалено організаційний механізм діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах завдяки наступним пропозиціям: проведення реформування організаційної структури органів самоорганізації населення, системи підпорядкування складу даних органів; покращення системи інформування шляхом створення інформаційно-

навчального центру органів самоорганізації населення в територіальних громадах; вдосконалення кадрового складу органів самоорганізації населення в територіальних громадах.

Запропоновано використання диференційованих форм інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах в залежності від місцевих умов та потреб. Доповнено перспективні напрями інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах з метою асекурації більш результативної участі даних органів у процесах розвитку територій та сатисфакції потреб жителів територіальних громад. Систематизовано основні шляхи побудови громадянського суспільства в Україні.

На основі ресурсного підходу розглядаються елементи потенціалу територіальних громад, які забезпечують виконання ключової мети: здобуття цілей стратегічного розвитку. Запропоновано способи розширення та використання фінансового потенціалу територіальних громад. Розглядається ринковий потенціал територіальних громад: підприємницький, маркетинговий, стратегічний.

Розроблено пропозиції для використання потенціалу органів самоорганізації населення в територіальних громадах України: залучення до розробки та впровадження стратегій та планів розвитку територіальних громад, до процесу моніторингу та оцінки рівня розвитку територіальних громад; підтримка та розвиток ініціативних груп та проектів громадських організацій; налагодження механізмів співпраці між органами самоорганізації населення та органами місцевого самоврядування та інші.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що запропоновані та обґрунтовані теоретико-методичні та концептуальні засади до формування системи органів самоорганізації населення доведено до рівня практичних рекомендацій, зокрема визначено заходи для розв'язання проблем інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах.

Ключові слова: місцеве самоврядування, органи самоорганізації населення, інституалізація, органи місцевого самоврядування, публічне управління, публічна влада, територіальна громада, нормативно-правове забезпечення, громадянське суспільство, громадські об'єднання, кластер, децентралізація, реформа, партнерство, належне урядування.

ANNOTATION

Koshliak I. I. Institutionalization of people's self-management committees as subjects of local self-government in Ukraine. – Qualifying scientific work on the rights of manuscripts. – Kharkiv, 2023.

The dissertation on competition for a scientific degree of the doctor of philosophy in the field of public management and administration in a specialty 281 Public Management and Administration. – O.M.Beketov National University of Urban Economy in Kharkiv. – Kharkiv, 2023.

The dissertation is devoted to solving an important scientific problem for the theory and practice of the science of public administration - systematization of the theoretical and methodological provisions of the institutionalization of the population's self-organization bodies as subjects of local self-government and the development of practical recommendations on improving the use of the potential of the population's self-organization bodies in the territorial communities of Ukraine.

The relevance of the study is primarily conditioned by the fact that the population's self-organization bodies in territorial communities play an important role in ensuring the democratic development of the country because at the same time they are a component of civil society and the system of local self-government, and in the conditions of a full-scale war they acquire special importance. As the conducted studies prove, the activities of the population's self-organization bodies in territorial communities are characterized by a number of significant destabilizing factors and problems of their provision, most of which are associated with ambiguity regarding the definition of the status of such bodies, peculiarities of

their formation and normalization of the activities.

The article systematizes and retrospectively analyzes the conceptual foundations of the local self-government system in Ukraine as one of the important aspects of the constitutional order of the country, a specific form of democracy, and the right of citizens of a territorial community to independently resolve issues of local importance. Classical theories of local self-government (public, state, dualistic) and the main forms of its implementation in Ukraine are distinguished: 1) forms of direct democracy; 2) forms of representative democracy. The problems of the formation of local self-government have been identified and summarized, according to which it is proposed to use a resource approach to their solution.

The conceptual apparatus of the institutionalization of the population's self-organization bodies in territorial communities has been specified, in particular, the concept of «the population's self-organization bodies» has been clarified, their main types in Ukraine are highlighted (house, street and block-of-houses committees; neighborhood committees; district committees in cities; rural, settlement committees) and the principles of their creation, functioning. An overview of the Anglo-Saxon, continental (French), German (mixed) and Iberian models of the activities of the population's self-organization bodies in territorial communities has been carried out, with the selection of scientific approaches to their definition. A detailed description of directions for the formation of various models of the population's self-organization bodies in territorial communities has been given: legal and state-building, spiritual-cultural, social-household and defense-territorial. It has been revealed that in Ukraine, the activities of the population's self-organization bodies take place on the basis of the implementation of the «universal» model, which does not fully take into account the peculiarities of the development of regions and territorial communities, and is formed on the basis of the norms and provisions of the current legislation of Ukraine.

Foreign experience of the population's self-organization bodies in territorial communities based on the generalization of key provisions and norms of the international regulatory and legal support is being considered. The latter

contributes to the formation of universal standards in foreign countries in the field of state powers transfer to the local level and active public participation in solving local problems. The national legislation of the Central European countries promotes the activities of the population's self-organization bodies and meeting the needs of the members of the appropriate territorial micro-communities, including through the charity mechanism. It has been determined that a characteristic feature of the population's self-organization bodies in parliamentary democracies is their significant influence on the formation and recognition of the legal basis of relations between the state and administrative-territorial units, which serve as a starting point for their creation as a form of local democracy. Differences in the forms of the population's self-organization, their financing, rights and powers in different countries have been revealed. The following positive aspects of the functioning and activities of self-organization bodies have been identified: 1) active partnership between municipalities and neighborhood associations, which patronizes the strengthening and development of cities; involvement of local good neighborhood associations in solving issues of local importance and making decisions; deepening of municipal authorities' understanding of the territorial community's problems (USA); 2) established organizational and legal mechanism of functioning, which provides the opportunity for the population to influence the level of socio-economic development of the community, to patronize the improvement of the level of development of society and to raise the consciousness of the residents of the communities (Great Britain).

The analysis and generalization of the legislative framework for the institutionalization of the population's self-organization bodies in territorial communities has been carried out. The national regulatory and legal support in Ukraine has been classified according to the main areas of regulation of the system of management of the population's self-organization bodies: the international regulatory and legal framework; the national regulatory and legal framework; the local regulatory and legal framework in local self-government bodies; the strategic level: strategic priorities and areas of regulation.

Peculiarities of the activities of the population's self-organization bodies in territorial communities have been outlined. In Ukraine there is a low level of political and civic participation, which is caused by an insufficient level of activity and knowledge about the possibilities of self-organization of the population and its influence on local authorities at the local level. At the same time, since 2016, there has been an increase in the level of public involvement in the formation and functioning of self-organization bodies, and there is an intensification of differentiated forms of public pressure on public authorities. Weak points in the cooperation of broad sections of the population, territorial communities, public organizations and local, state authorities have been identified. In particular, the latter do not show a sufficient level of interest and understanding of the essence of ensuring a possible partnership dialogue and feedback with various forms of self-organization of the population. Precisely thanks to cooperation and partnership, active dialogue, as is characteristic of the most developed countries, the process of local governance can become more effective, more responsible, more accountable and controlled. Thus, potential opportunities for improving the activities of various parties of local self-government have been identified.

The main problems of institutionalization of the population's self-organization bodies in territorial communities have been systematized and highlighted: political pressure and dependence of self-organization bodies on local authorities and political parties; a low level of support and attention from government bodies; lack of a clear regulatory and legislative framework regarding the mechanisms of control and regulation of the activities of the population's self-organization bodies; a low level of consciousness and awareness of the population regarding public participation and its forms; the insufficient number of active participants of the population's self-organization bodies and insufficient participation of public organizations and other civil structures in the process of formation and development of the population's self-organization bodies, as a result - insufficient cooperation; lack of financing mechanisms and financial restrictions; the need for legal and digital support of the population's self-organization bodies

in territorial communities.

Prospective directions of the institutionalization of the population's self-organization bodies in territorial communities have been substantiated: ensuring their protection against abuses by local authorities, standardizing at the legislative level the procedural aspects of termination, re-registration of the activities of the population's self-organization bodies, establishing clear rights and obligations of the population's self-organization bodies in terms of their accountability, controllability and responsibility to the appropriate councils and residents of the appropriate territorial community.

Areas of support for the population's self-organization bodies in territorial communities in order to create favorable conditions for formation and institutional development have been proposed: reduction of deadlines and simplification of registration procedures; improvement of legal status, creation, management and liquidation procedures, expansion of their powers regarding their participation in solving local issues; improvement of the procedure for classifying public organizations and the population's self-organization bodies as non-profit organizations; regulation of mandatory expenditure planning in the State and local budgets and the development of uniform criteria and priorities regarding the allocation of budget funds for the implementation of programs, projects and activities developed by public organizations and the population's self-organization bodies; implementation of effective mechanisms for providing financial support to public initiatives aimed at implementing the Strategy for the Development of Civil Society in Ukraine for 2021-2026, etc. The above measures will contribute to the involvement of citizens in active participation in the implementation of decisions at the local level; will ensure effective interaction with local authorities, in particular, in terms of solving the problems of territorial communities, satisfying their interests, in particular, in a sufficient amount of funding. The content of a number of existing functions of the population's self-organization bodies has been supplemented and expanded: economic, informational, production, administrative, functions in the field of safety of activities and partnership.

The organizational mechanism of the activities of the population's self-organization bodies in territorial communities has been improved due to the following proposals: reforming the organizational structure of the population's self-organization bodies, the system of subordinating the composition of these bodies; improvement of the information system by creating an information and training center for the population's self-organization bodies in territorial communities; improvement of the personnel composition of the population's self-organization bodies in territorial communities.

It has been proposed to use differentiated forms of institutionalization of the population's self-organization bodies in territorial communities, depending on local conditions and needs. Prospective directions for the institutionalization of the population's self-organization bodies in territorial communities have been added in order to ensure more effective participation of these bodies in the processes of development of territories and meeting the needs of the residents of territorial communities. The main ways of building a civil society in Ukraine have been systematized.

On the basis of the resource approach, elements of the territorial communities' potential, which ensure the fulfillment of the key goal, are considered: the achievement of strategic development goals. Ways of expanding and using the financial potential of territorial communities are proposed. The market potential of territorial communities is considered: entrepreneurial, marketing and strategic.

Proposals for using the potential of the population's self-organization bodies in territorial communities of Ukraine have been elaborated: involvement in the development and implementation of strategies and plans for the development of territorial communities, in the process of monitoring and evaluating the level of the development of territorial communities; support and development of initiative groups and projects of public organizations; establishment of cooperation mechanisms between the population's self-organization bodies and local self-government bodies and others.

The practical significance of the obtained results is that the proposed and substantiated theoretical, methodological and conceptual foundations for the formation of the system of the population's self-organization bodies have been brought to the level of practical recommendations, in particular, measures to solve the problems of institutionalization of the population's self-organization bodies in territorial communities have been determined.

Key words: local self-government, the population's self-organization bodies, institutionalization, bodies of local self-government, public administration, public power, territorial community, regulatory and legal support, civil society, public associations, cluster, decentralization, reform, partnership, proper governance.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Праці, які відображають основні наукові результати дисертації

1. Кошляк І. І. Основні проблеми інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 12. С. 174-180. DOI: <http://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.12.174>. URL:

<https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/1754/1769>

2. Кошляк І. І. Аналіз позитивного зарубіжного досвіду діяльності органів самоорганізації населення. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2023 № 6. DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2156.2023.6.16>. URL:

<https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/1676/1688>

3. Кошляк І. І. Проблеми реформування системи місцевого самоврядування в Україні. *Наукові перспективи*. 2023. № 1(31). С. 103-117. DOI:

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-1\(31\)-103-117](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-1(31)-103-117) URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/3540>

4. Кошляк І. І. Використання потенціалу органів самоорганізації населення в територіальних громадах України. *Věda a perspektivy* 2023. № 1(20). DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-1\(20\)](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-1(20)) URL:

<http://perspectives.pp.ua/index.php/vp/article/view/6167>

Праці, які додатково відображають наукові результати дисертації

5. Кошляк І. І. Місцеве самоврядування як основа для розвитку громад. *Форум прямої демократії*: матеріали доповідей та тез II Всеукраїнської науково-практичної конференції (4 грудня 2019 р., Київ). Київ, ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2019. С. 207-209. URL: <https://eprints.kname.edu.ua/63901/1/5.%20тези%20Кошляка%20І.І.%20С.207-209.pdf>

6. Кошляк І. І. Громадянське суспільство: ознаки, проблеми та розвиток його становлення в Україні. *Формування ефективних механізмів управління в умовах трансформації соціально-економічних систем* : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (12 березня 2020 р., м. Харків). Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. С. 109-112. URL: https://mmgh.kname.edu.ua/images/PPP/2020_Zbirnik_tez_konf_Formuvannya_2020_2.pdf

7. Кошляк І. І. Універсальний алгоритм дій для об'єднання громадян територіальної громади. *Місто. Культура. Цивілізація: міжнародні студії* : матеріали міжнар. наук.-теорет. інтернет-конф. (квітень 2020 р., Харків) ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова, 2020. С. 202-203. URL: <https://fps.kname.edu.ua/images/Conf/2020/2020.PDF>

8. Кошляк І. І. Ініціативні групи громадян як фундамент інституції участі громадян в управлінні державними справами. *Організаційно-управлінські та психологічні аспекти сучасного ринку праці України* (за міжнародною участю) : матеріали X Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених (24 листоп. 2021 р., м. Київ). Київ : ІПК ДСЗУ, 2021. С. 12–14. URL : <http://new.ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2021/12/ЗБІРНИК-матеріалів-Всеукр.-н.пр.-конф.-молодих-учених-24.11.2021-р..pdf>

9. Кошляк І. І. Участь жителів територіальних громад в питаннях реформування та розбудови системи місцевого самоврядування. *Формування ефективної системи управління та публічного адміністрування в умовах транзитивної економіки*: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (21 вересн. 2022 р., м. Харків). С.144-146. URL: https://mmgh.kname.edu.ua/images/NAUKA/2022/Zbirnik_tez_konf_2022.pdf

10. Кошляк І. І. Місцеве самоврядування в Україні: проблеми та

перспективи розвитку. *Eurasian scientific discussions*. Proceedings of the 13th International scientific and practical conference. Barca Academy Publishing. Barcelona, Spain. 2023. Pp. 345-348. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2023/01/EURASIAN-SCIENTIFIC-DISCUSSIONS-22-24.01.23.pdf>

11. Кошляк І. І. Теоретичні аспекти дослідження особливостей функціонування органів самоорганізації населення в територіальних громадах. *Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку*: матеріали XXIX Міжнародної науково-практичної конференції (07 лютого 2023 р., Теплице Чехія). С. 58-61. URL: <http://perspectives.pp.ua/public/site/conferency/conf-29.pdf>

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	19
ВСТУП.....	20
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ	28
1.1 Інституалізація органів самоорганізації населення в територіальних громадах: аналіз понятійного апарату.....	28
1.2 Моделі організації діяльності органів самоорганізації населення ...	41
1.3 Узагальнення зарубіжного досвіду діяльності органів самоорганізації населення	58
Висновки до розділу 1.....	82
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ.....	84
2.1 Нормативно правове забезпечення для інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах.....	84
2.2. Специфіка діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах	102
2.3 Основні проблеми інституалізації органів самоорганізації населення	116
Висновки до розділу 2.....	122
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ У СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	125
3.1 Впровадження заходів для забезпечення інституалізації органів самоорганізації населення	125
3.2 Підтримка інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах	140
3.3 Розширення потенціалу органів самоорганізації населення в територіальних громадах.....	164

	18
Висновки до розділу 3.....	188
ВИСНОВКИ.....	191
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	198
ДОДАТКИ.....	225

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ, СКОРОЧЕНЬ І ТЕРМІНІВ

ВРУ – Верховна Рада України

ГО – громадські організації

ЗВО – Заклад вищої освіти

ЗМІ – засоби масової інформації

ЄС – Європейський союз

МОН – Міністерство освіти і науки України

ОМС – органи місцевого самоврядування

ООН – Організація об'єднаних націй

ОТГ – об'єднана територіальна громада

ОСББ – об'єднання співвласників багатоквартирного будинку

ОСН – органи самоорганізації населення

ПРООН – Програма розвитку ООН

ТГ – територіальна громада

ЦВК – Центральна виборча комісія

ЮНЕСКО – Організація Об'єднаних Націй з питань освіти, науки і культури

ВСТУП

Актуальність дослідження. В умовах російсько-української війни відбувається пришвидшення темпів євроінтеграції, демократизації та децентралізації, про що свідчить підписання заявки на членство України в Європейському Союзі 28 лютого 2022 року, зростання рівня підтримки громадянами вступу до ЄС, загострення суспільно-політичних, соціально-економічних проблем, пов'язаних з інтеграцією. Вказані чинники актуалізують проблематику дослідження системи органів самоорганізації населення в територіальних громадах як складову громадянського суспільства, системи місцевого самоврядування та форму демократії. Саме в європейських країнах простежується один з найвищих рівнів громадської участі та залучення населення до вирішення проблем в різних сферах життєдіяльності. Тому потребують детального вивчення та характеристики процеси законодавчого регулювання та інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах, як в країнах Європейського Союзу, так і в Україні.

В умовах вступу до ЄС виникає необхідність проведення реформ та підвищення ефективності публічного управління в Україні на різних рівнях суспільно-політичних відносин, а також посилення інституційної спроможності територіальних громад в прийнятті ефективних рішень на місцевому рівні. Саме система місцевого самоврядування, що є структурним компонентом системи публічної влади, забезпечує розвиток демократії та соціально-правовий розквіт держави на засадах справедливості, прозорості та відкритості. Громадянське суспільство також є вагомим важелем впливу на становлення демократичних засад в державі.

Сьогодні стан розвитку системи місцевого самоврядування в Україні, зокрема підсистема органів самоорганізації населення, характеризується відсутністю чітких концептуальних засад, потребують вдосконалення теоретико-практичні механізми для реалізації ними основних функцій,

завдань, способів вирішення громадами наявних проблем різного характеру та задоволення інтересів населення за територіальним принципом. Потребує розвитку практичний механізм взаємодії органів державної влади із громадськістю. За таких обставин актуалізується потреба в продовженні реалізації реформи, а саме децентралізації, яка спрямована на модернізацію існуючих моделей місцевого самоврядування та самоорганізації населення з формуванням перспективних напрямів їх інституалізації та пропозицій для використання потенціалу органів самоорганізації населення.

Теоретико-практичні засади дослідження органів місцевого самоврядування сформовані в працях таких науковців: В. Бабаєва, Т. Бельської, О. Бобровської, З. Бурик, О. Васильєвої, С. Гайдученко, Н. Гончарук, Ю. Лях, Т. Маматової, В. Мамонової, О. Михайловської, А. Некряч, О. Руденко, С. Серьогіна, Ю. Сурміна, А. Ткачука, С. Штурхецького, та інших. В працях зазначених вчених розглядаються концептуальні та методичні основи, організаційні, фінансові, інфраструктурні, правові, соціальні аспекти місцевого самоврядування в умовах демократизації, євроінтеграції, децентралізації, розвитку громадянського суспільства.

Діяльність, нормативно-правові механізми функціонування, еволюція та концептуальні засади, інституційні аспекти, зарубіжний досвід, проблеми впровадження та перспективи розвитку органів самоорганізації населення вивчаються в роботах таких вчених як: В. Бульба, О. Задорожна, М. Ковальова, С. Олійник, А. Онупрієнко, А. Меляков, та інших. Незважаючи на значну кількість теоретико-методичних та практичних розробок в досліджуваній області мало уваги приділено зарубіжному досвіду діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах. Потребує детального вивчення та аналізу законодавча база для інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах. Доцільно навести конкретні пропозиції для використання потенціалу органів самоорганізації населення в територіальних громадах України, зважаючи на

зарубіжну практику.

Мета та завдання дослідження. Мета дисертаційного дослідження полягає у систематизації теоретико-методичних положень інституалізації органів самоорганізації населення як суб'єктів місцевого самоврядування та розробці практичних рекомендацій щодо удосконалення використання потенціалу органів самоорганізації населення в територіальних громадах України.

Досягнення поставленої мети обумовило необхідність розв'язання таких основних завдань:

- систематизувати концептуальні засади системи місцевого самоврядування в Україні та сформуванню понятійний апарат дослідження;
- охарактеризувати моделі організації діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах;
- узагальнити зарубіжний досвід діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах та можливості його імплементації в Україні;
- здійснити аналіз нормативно-правової бази та окреслити специфіку діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах України;
- виявити основні проблеми та обґрунтувати перспективні напрями розвитку органів самоорганізації населення в територіальних громадах;
- розроблення практичних рекомендацій щодо удосконалення потенціалу органів самоорганізації населення в територіальних громадах України.

Об'єктом дослідження є формування та функціонування системи місцевого самоврядування в територіальній громаді в сучасних умовах.

Предметом дослідження є теоретичні, методичні та прикладні аспекти інституалізації та діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах.

Методи дослідження. Теоретико-методичною базою для проведення

дослідження слугували концепції, теоретико-практичні розробки українських та закордонних науковців стосовно проблематики діяльності та інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах. Застосовано метод формалізації для виділення структурних компонентів системи місцевого самоврядування, зокрема органів самоорганізації населення в територіальних громадах (принципи, форми, завдання, функції, модель) як складової громадянського суспільства. Завдяки ретроспективному аналізу концептуальних засад вивчено теорії місцевого самоврядування (громадівська, державницька, дуалістична) та виокремлено основні форми здійснення місцевого самоврядування в Україні. Метод систематизації дав змогу узагальнити проблеми системи місцевого самоврядування в Україні за оцінками її сучасного стану. Для розвитку сутності поняття «органів самоорганізації населення» використано метод абстрагування. Метод дедукції застосовано для схематичного відображення етапів створення органів самоорганізації населення в територіальних громадах та основні заходи з удосконалення механізмів їх діяльності. Структурний аналіз забезпечив визначення статичних характеристик системи самоорганізації населення в Україні, зокрема використання веб-порталів територіальних громад, цифрових технологій контролю та запровадження «Е-уряду». Методи аналізу, структурного аналізу та синтезу, узагальнення застосовуються для огляду зарубіжного досвіду діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах, їх зв'язків з органами місцевого самоврядування та публічної влади. Метод структурно-функціонального аналізу використано для детального вивчення нормативно-правових актів щодо інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах України, особливостей їх формування та функціонування, повноважень та прав, специфіки діяльності та основних проблем інституалізації з початку незалежності до 2023 року.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні важливого для теорії та практики публічного управління та адміністрування наукового

завдання – систематизація теоретико-методичних положень інституалізації органів самоорганізації населення як суб'єктів місцевого самоврядування та розробка практичних рекомендацій щодо удосконалення використання потенціалу органів самоорганізації населення в територіальних громадах України. Дисертантом

уперше:

обґрунтовано комплексний механізм інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах як суб'єктів системи місцевого самоврядування з виокремленням нормативно-правового, організаційного, економічного, соціального механізмів, та визначенням умов їх функціонування: наявність інструментів правового впливу на діяльність органів виконавчої влади та місцевого самоврядування; фінансове забезпечення функцій та повноважень органів самоорганізації населення, у тому числі незалежне фінансування, що здійснюється на засадах обов'язкових або добровільних внесків; стимулювання активної громадської участі в подіях у всіх сферах життєдіяльності територіальної громади; пріоритетність створення органів самоорганізації населення як суб'єктів публічного управління щодо вирішенні питань місцевого значення;

удосконалено:

алгоритм дій щодо створення та діяльності органів самоорганізації населення – у частині спрощення процедур їх ініціювання та легітимізації, який сприятиме налагодженню діалогу та трансформації взаємодії громадян-членів територіальної громади з посадовими особами та органами місцевого самоврядування з метою підвищення ефективності публічного управління на місцевому рівні;

підхід до систематизації правової бази щодо інституалізації та функціонування органів самоорганізації населення з впорядкуванням нормативно-правових актів у 3 групи: 1) міжнародні, що стосуються системи управління органами самоорганізації населення; 2) національні, що встановлюють правовий статус, порядок організації та діяльності органів

самоорганізації населення; 3) органів місцевого самоврядування, що визначають частину повноважень та об'єкти права комунальної власності, якими можуть бути наділені органи самоорганізації населення;

форми громадського контролю над діяльністю органів місцевого самоврядування та комунальних підприємств щодо надання житлово-комунальних послуг та реалізації заходів Програм соціально-економічного розвитку в межах території діяльності органів самоорганізації населення, шляхом його безпосередньої участі в оцінюванні виконання відповідних робіт(послуг);

дістали подальшого розвитку:

трактування сутності основних категорій і понять, зокрема: «органи самоорганізації населення в територіальних громадах», як добровільне об'єднання громадян, що проживають на певній території, та у дієвий і законний спосіб консолідують власні зусилля з метою захисту своїх інтересів та для вирішення питань, що мають вагомое значення для цієї територіальної громади; «інституалізація органів самоорганізації населення» визначена, як структуризація, регламентація діяльності добровільних об'єднань активних громадян, що проживають на певній території з метою підвищення ефективності публічного управління та збільшення впливу громадян на діяльність органів влади;

визначення напрямів розв'язання проблем інституалізації органів самоорганізації населення – запропоновано карта заходів щодо нейтралізації політичного впливу на органи самоорганізації населення; удосконалення нормативно-правового забезпечення розподілу функцій і повноважень між органами самоорганізації населення та органами місцевого самоврядування; розширення засобів інформатизації населення про створення та діяльність органів самоорганізації населення для підвищення суспільної свідомості в громаді; активізація співпраці органів місцевого самоврядування, громадських організацій та органів самоорганізації населення; пошуку нових джерел та механізмів фінансування; цифровізації діяльності органів

самоорганізації населення, тощо;

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що запропоновані та обґрунтовані теоретико-методичні та концептуальні засади до формування системи органів самоорганізації населення доведений до рівня практичних рекомендацій, зокрема визначено заходи для розв'язання проблем інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах та для інституційного розвитку громадських організацій та органів самоорганізації населення.

Отримані здобувачем нові наукові результати мають прикладну цінність та використані:

у навчальному процесі ЗВО «Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова» при викладанні дисциплін «Основи публічного управління та адміністрування», «Електронне урядування» та «Державне та регіональне управління» (довідка про впровадження №1492 від 12.09.2023, Додаток А);

у роботі ГО «Справа всіх. Приєднуйся!» при консультаціях та зустрічах з іншими громадськими організаціями, на зборах з громадянами за місцем проживання (довідка про впровадження №17/08 від 17.08.2023, Додаток А);

у роботі ГО «Єдине джерело» при створенні інформаційно-просвітницького центру на базі громадської організації, де проводилися юридичні консультації та надавалася практична правова допомога громадянам з питань створення та оформлення органів самоорганізації населення в територіальних громадах (довідка про впровадження №145/09-2023 від 18.09.2023, Додаток А).

Апробація результатів дисертації. Основні положення результатів дослідження доповідалися й одержали схвалення на 7 міжнародних конференціях, зокрема: міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Формування ефективних механізмів управління в умовах трансформації соціально-економічних систем» (12 березня 2020 р., м. Харків); X Всеукраїнська науково-практична конференція молодих учених

«Організаційно-управлінські та психологічні аспекти сучасного ринку праці України (за міжнародною участю)» (24 листопада 2021 р., м. Київ); II Всеукраїнська науково-практична конференція «Форум прямої демократії» (4 грудня 2019 року, м. Київ); 13th International scientific and practical conference «*Eurasian scientific discussions*» (Barcelona, Spain); XXIX міжнародна науково-практична конференція «Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку» (07 лютого 2023 р., м. Гамбург (Німеччина); міжнародна науково-теоретична інтернет-конференція «Місто. Культура. Цивілізація: міжнародні студії» (квітень 2020 р., м. Харків); міжнародна науково-практична інтернет-конференція «Формування ефективної системи управління та публічного адміністрування в умовах транзитивної економіки» (21 вересня 2022 р., м. Харків).

Публікації. За результатами проведених досліджень автором опубліковано 11 робіт (з них 11 одноосібно), у тому числі 3 роботи у наукових фахових виданнях категорії Б, 1 статті у періодичному науковому виданні іншої держави, яка входить до Європейського Союзу, 7 тезах доповідей на конференціях.

Структура і обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел (217 найменувань) й 5 додатків на 18 сторінках. Основний зміст роботи викладено на 181 сторінці комп'ютерного тексту. Робота містить 8 таблиць, 21 рисунок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ

1.1. Інституалізація органів самоорганізації населення в територіальних громадах: аналіз понятійного апарату

Сучасний етап державотворення в Україні супроводжується викликами й небезпеками глобального й локального характеру та кризовими явищами системи публічного управління. В умовах загострення суспільно-політичної та фінансово-економічної кризи виникає необхідність проведення реформ та підвищення ефективності державного управління на різних рівнях суспільно-політичних відносин, а також прийняття ефективних рішень на місцевому рівні. Очевидно, що забезпечення демократії та соціально-правового розвитку держави на засадах справедливості, прозорості та відкритості передбачає повноцінне функціонування системи місцевого самоврядування, яке в Україні є невід'ємною компонентою системи публічної влади.

Існуючий стан розвитку системи місцевого самоврядування в Україні характеризується відсутністю чітких концептуальних критеріїв визначення термінології та механізмів реалізації основних функцій та наявні проблеми взаємодії органів державної влади із громадськістю. За таких обставин актуалізується потреба успішної реалізації реформи децентралізації, яка спрямована на модернізацію існуючих моделей місцевого самоврядування, що передбачає формування організаційно-правового механізму та активізацію діяльності місцевого самоврядування на засадах європейських й світових стандартів місцевої демократії.

На сучасному етапі варто констатувати певні досягнення у сфері реалізації реформи децентралізації й територіальної організації влади, що підтверджує активізація громадської позиції та залучення територіальних громад до участі в процесах управління державними справами. Однак, й досі

поглиблення потребує реформування місцевого самоврядування в напрямку розширення його функцій і повноважень з одночасним формуванням стійкого матеріально-фінансового підґрунтя реалізації покладених на органи місцевого самоврядування функцій, завдань та повноважень в інтересах забезпечення прав громадян й територіальних громад бути учасниками системи державного управління через визначені форми демократії, адже без реформування місцевого самоврядування неможливо подолати негативні процеси, що розвиваються в суспільстві.

Демократичний розвиток держави передбачає становлення громадянського суспільства, вагоме місце у якому належить діяльності органів місцевого самоврядування. Дотримання основних принципів місцевого самоврядування в Україні передбачає залучення громадськості до участі у формуванні, прийнятті та реалізації управлінських рішень, що стосуються питань забезпечення соціально-економічного й культурно-побутового розвитку територіальних громад. Очевидно, що побудова довірчих взаємовідносин між органами публічної влади та громадськістю неможлива без ефективної співпраці владних інституцій із населенням відповідної територіальної громади, тому формування й активна діяльність органів самоорганізації населення набуває особливої гостроти та вагомого значення.

Проблематика дослідження інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах не є новою та особливо загострилася під впливом значних дестабілізуючих чинників внутрішнього та зовнішнього середовища, оскільки проблеми, потреби та інтереси розвитку територіальних громад вимагають належної уваги та відповідальності усіх учасників суспільних відносин.

Значні напрацювання в даному керунку відображені в наукових працях провідних вітчизняних науковців, де ґрунтовно розглянуті сучасні тенденції діяльності органів самоорганізації населення в Україні та висвітлено особливості її нормативно-правового й законодавчого регулювання. Однак,

досі невирішеними залишається низка теоретико-прикладних аспектів щодо розвитку органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування, які потребують поглибленого вивчення та додаткових досліджень в напрямку визначення статусу органів самоорганізації населення в територіальних громадах, особливостей створення, норм та правил здійснення ними діяльності, а також здатності задовільняти потреби громадськості.

Досліджуючи сутність органів самоорганізації населення в територіальних громадах варто відмітити, що вони асоціюються із представницькими органами, що створюються громадянами певної територіальної одиниці з метою вирішення питань місцевого значення. Діяльність органів самоорганізації населення в територіальних громадах регламентується Законом України «Про органи самоорганізації населення» [147], відповідно до якого органи самоорганізації населення визначаються як представницькі органи, що на законних підставах створюються жителями села, селища, міста або їх частин для вирішення питань, що мають значення на території певної громади.

Стає зрозумілим, що органи самоорганізації населення в територіальних громадах являються однією із форм участі членів (далі – ОСН) в територіальній громаді (ТГ) в процесі прийняття рішень органами місцевого самоврядування при реалізації принципів, функцій та завдань публічної влади.

Чинним Законом України «Про органи самоорганізації населення» [147] визначено перелік таких органів (рис. 1.1), до якого відносяться: будинкові, вуличні й квартальні комітети; комітети мікрорайонів; комітети районів у містах; сільські, селищні комітети.

Крім того, органи самоорганізації населення уповноважені виконувати певні завдання, основні із яких вважаємо за доцільне систематизувати на рис. 1.2, дотримуючись й керуючись такими принципами як: законність; гласність; територіальності; добровільності щодо взяття окремих

повноважень сільської, селищної, міської, районної у місті ради; виборності; підзвітності, підконтрольності та відповідальності перед відповідними радами та жителями, що брали участь в обиранні органу самоорганізації населення; фінансової та організаційної самостійності.

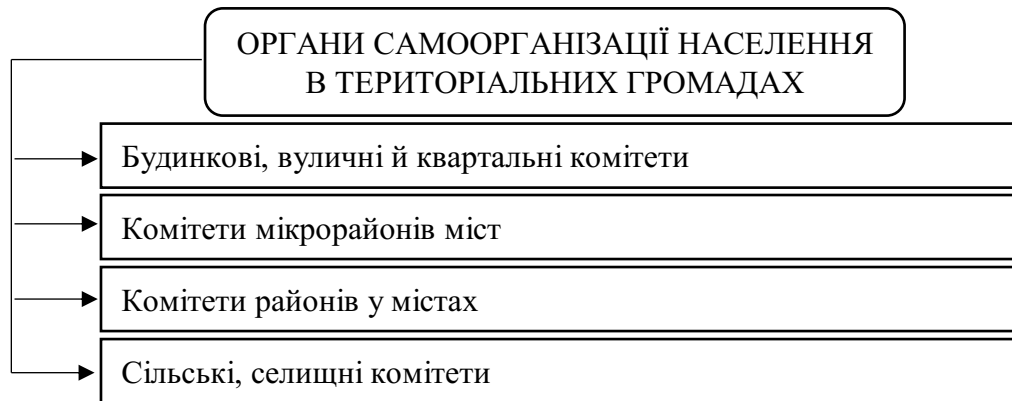

Рис. 1.1. Перелік органів самоорганізації населення в територіальних громадах України

Примітки: сформовано автором на основі джерела: [147]

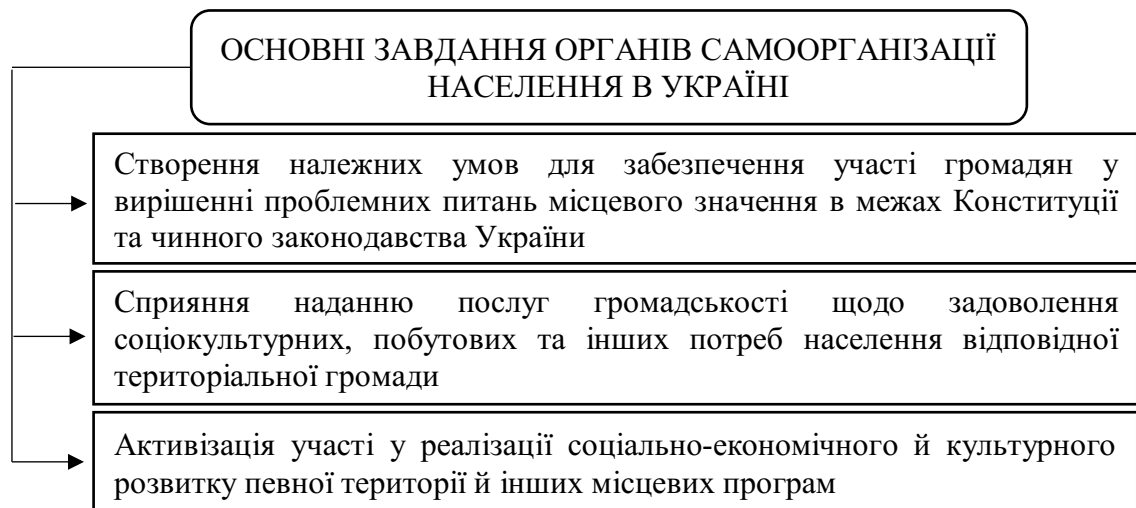

Рис. 1.2. Основні завдання органів самоорганізації населення в територіальних громадах в Україні

Примітки: сформовано автором на основі джерела: [147]

Стає очевидним, що діяльність органів самоорганізації населення в територіальних громадах в Україні є вагомим складовою системи

становлення громадянського суспільства та розвитку системи місцевого самоврядування. Крім того, самоорганізація населення набуває вагомого значення для підвищення ефективності розвитку регіональної інфраструктури, адже вона співвідносна із процесами формування інституційного середовища на місцевому рівні та взаємовідносин у суспільстві. Тому, надзвичайно важливо, щоб права громадськості на самостійне вирішення питань місцевого значення не порушувалися зі сторони органів місцевого самоврядування.

Виходячи із сутності поняття органів самоорганізації населення, під яким ми пропонуємо розуміти дієвий та законний спосіб консолідації зусиль активних громадян, що проживають на певній території, з метою захисту своїх інтересів та для вирішення питань, що мають вагоме значення для цієї територіальної громади, варто зазначити, що ОСН в територіальних громадах законодавчо наділені багатьма можливостями та, водночас, в Україні мають значний нерозкритий потенціал реалізації безпосередньої демократії, а також важелі впливу на депутатів місцевих рад.

Т. Майко [77, с. 217] пропонує виокремлювати основні функції органів самоорганізації населення в територіальних громадах, до яких відносить:

- 1) задоволення потреб та суспільних інтересів населення територіальної громади;
- 2) донесення до влади наявних проблем та потреб із вимогами їх вирішення в інтересах громадськості;
- 3) здійснення громадського контролю за діяльністю влади та наданням нею якісних послуг;
- 4) надання допомоги в об'єднанні громадян при вирішенні спільних проблем місцевого значення.

При цьому, В. Россоха [161, с. 90–91] стверджує, що механізм функціонування органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування передбачає максимальне збереження й закріплення прав громадськості на вирішення конкретних питань, що стосуються розвитку

територіальних громад, а також зміцнення інституційних засад реалізації таких прав. Науковиця акцентує увагу на вагомості формування територіальних громад, адже вони являються функціональними діловими організаціями, спроможними виражати спільні інтереси різних сегментів локального суспільства.

Зазначене твердження, висунуте В. Россохою, відповідає визначенню сутності територіальної громади, яке подане в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» [142], відповідно до якого територіальна громада – це сукупність жителів, що об'єднані постійним проживанням в межах конкретної самостійної адміністративно-територіальної одиниці (село, селище, місто), або об'єднання на добровільних засадах кількох адміністративно-територіальних одиниць, що мають єдиний спільний адміністративний центр. Основними ознаками територіальної громади є спільне проживання населення на певній території, наявність формальних та неформальних інституцій, що забезпечують ефективну взаємодію між громадянами, стійкість взаємодії населення у вирішенні питань місцевого значення в інтересах громадськості.

Чинне законодавство України не заперечує можливості здійснення місцевого самоврядування як цілісної системи суспільних відносин, в рамках якої вагоме значення відводиться територіальній самоорганізації населення. Водночас, проведені дослідження дозволили виявити певні проблеми місцевого самоврядування в Україні, що пов'язані із формуванням територіальних громад та самоорганізації населення, а також із виконанням ними власних та делегованих державою функцій. За таких умов актуалізується проблема необхідності формування ефективної моделі місцевого самоврядування, спроможної забезпечити збереження цілісності системи суспільних відносин, пов'язаних із територіальною самоорганізацією населення та визначити організаційну форму функціонування ОСН. На рис. 1.3 відобразимо таку модель, запропоновану В. Россохою [161, с. 92].

Рис. 1.3. Модель місцевого самоврядування на засадах самоорганізації населення в територіальних громадах [112, 145, 161, с. 92]

Варто зауважити, що формування вітчизняної моделі місцевого самоврядування на засадах самоорганізації населення в територіальних громадах передбачає широке використання норм і положень чинного законодавства України, зокрема, найбільш вагомими є Конституція України [49], Закон України «Про органи самоорганізації населення» [147], Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [142], Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [130] та Закон України «Про службу в органах місцевого самоврядування» [150].

При цьому, розвиток України як незалежної, демократичної та правової держави не можливий без утвердження інституту місцевого самоврядування, адже забезпечити організацію та функціонування влади на місцевому рівні з урахуванням світових тенденцій є надзвичайно важким завданням для держави і суспільства. Безумовно, інституалізація ОСН не може повторювати досвід і позитивну практику її реалізації в інших країнах, а потребує формування власної концептуальної моделі, де органи самоорганізації населення в територіальних громадах відіграють надзвичайно вагому роль. Процес створення ОСН в територіальних громадах відповідно до чинного законодавства України передбачає чітке дотримання поетапності здійснення конкретних процедур. Вважаємо за доцільне на рис. 1.4 відобразити основні етапи створення органів самоорганізації населення в ТГ.

Таким чином, процес створення ОСН в територіальних громадах передбачає послідовне виконання поставлених завдань, починаючи із формування ініціативної групи, що виступає із пропозицією створення ОСН, проходячи етапи юридичних процедур та завершуючи легалізацією органу самоорганізації населення шляхом повідомлення, або його реєстрацією як юридичної особи. Отже, можемо визначити, що «органи самоорганізації населення в територіальних громадах» – це добровільні об'єднання активних громадян, що проживають на певній території, та у дієвий і законний спосіб консолідують власні зусилля з метою захисту своїх інтересів та для вирішення питань, що мають вагоме значення для цієї ТГ.

Рис. 1.4. Основні етапи створення органів самоорганізації населення в територіальних громадах

Примітки: сформовано автором на основі джерела: [68, с. 15–17]

Узагальнюючи наукові та нормативні джерела, можемо визначити, що «інституалізація в контексті розвитку ОСН» розглядається як процес систематизації, структуризації та регламентації суспільних відносин між органами влади та громадськими структурами, визначення правил, норм діяльності ОСН, визначення системи таких відносин між органами влади та ОСН. Інституалізація органів самоорганізації населення – це структуризація, регламентація діяльності добровільних об'єднань активних громадян, що проживають на певній території з метою підвищення ефективності публічного управління та збільшення впливу громадян на діяльність органів влади. Основні етапи створення органів самоорганізації населення в територіальних громадах наведені на рис. 1.4.

Створені органи самоорганізації населення в територіальних громадах здійснюють свою діяльність в межах наданих їм повноважень, яку, в основному, спрямовують в декількох напрямках (рис. 1.5): на розвиток територіальної громади, на контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування та в напрямку інформування громадськості про стан справ в територіальній громаді. Варто відмітити таку характерну рису органів самоорганізації населення в територіальних громадах в Україні як створення та забезпечення належних умов стимулювання економічного розвитку території громад, що досягається завдяки:

- 1) налагодженню ефективної взаємодії населення із органами публічної влади державного та місцевого рівнів на засадах посередництва;
- 2) проведенню інформаційно-роз'яснювальної роботи з громадськістю;
- 3) контролю та сприянню підвищенню якості надання послуг населенню на місцевому рівні;
- 4) здійсненню соціального захисту населення.

Успішність діяльності ОСН в територіальних громадах оцінюється на підставі аналізу участі та вмотивованості учасників суспільних відносин у процесі діяльності. При цьому, кожен із таких суб'єктів повинен чітко розуміти кінцеву мету дій та користь власної участі.

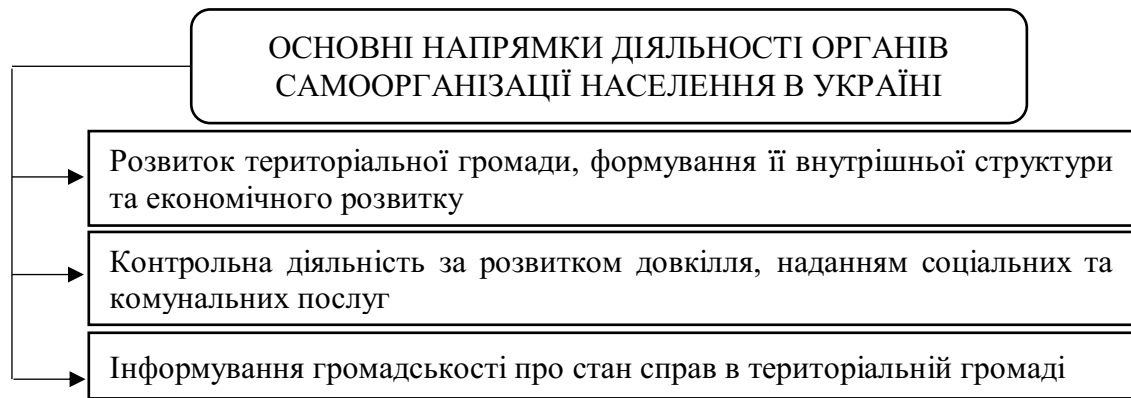

Рис. 1.5. Основні напрямки діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах в Україні

Примітки: сформовано автором на основі джерела: [47, с. 60]

Однак, попри вагомість позитивного значення діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах в Україні, виокремлюється низка проблемних аспектів та неточностей, які потребують формування комплексу заходів щодо підвищення ефективності їх діяльності, що можна досягнути шляхом перегляду й удосконалення їх організаційного, економічного, нормативно-правового й соціального механізмів діяльності. На рис. 1.6 систематизуємо основні заходи з удосконалення даних механізмів діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах.

В умовах децентралізації влади в Україні надзвичайно важливо застосовувати саме такі механізми діяльності ОСН в територіальних громадах, адже активна участь жителів територіальної громади у суспільному житті разом із представниками місцевої влади дозволяє ініціювати прийняття необхідних рішень з проблемних питань місцевого значення, а також втілювати невеликі проєкти, за допомогою чого в стратегічній перспективі досягається можливість тримати території в чистоті та швидко реагувати на проблеми, що виникають у житті територіальної громади.

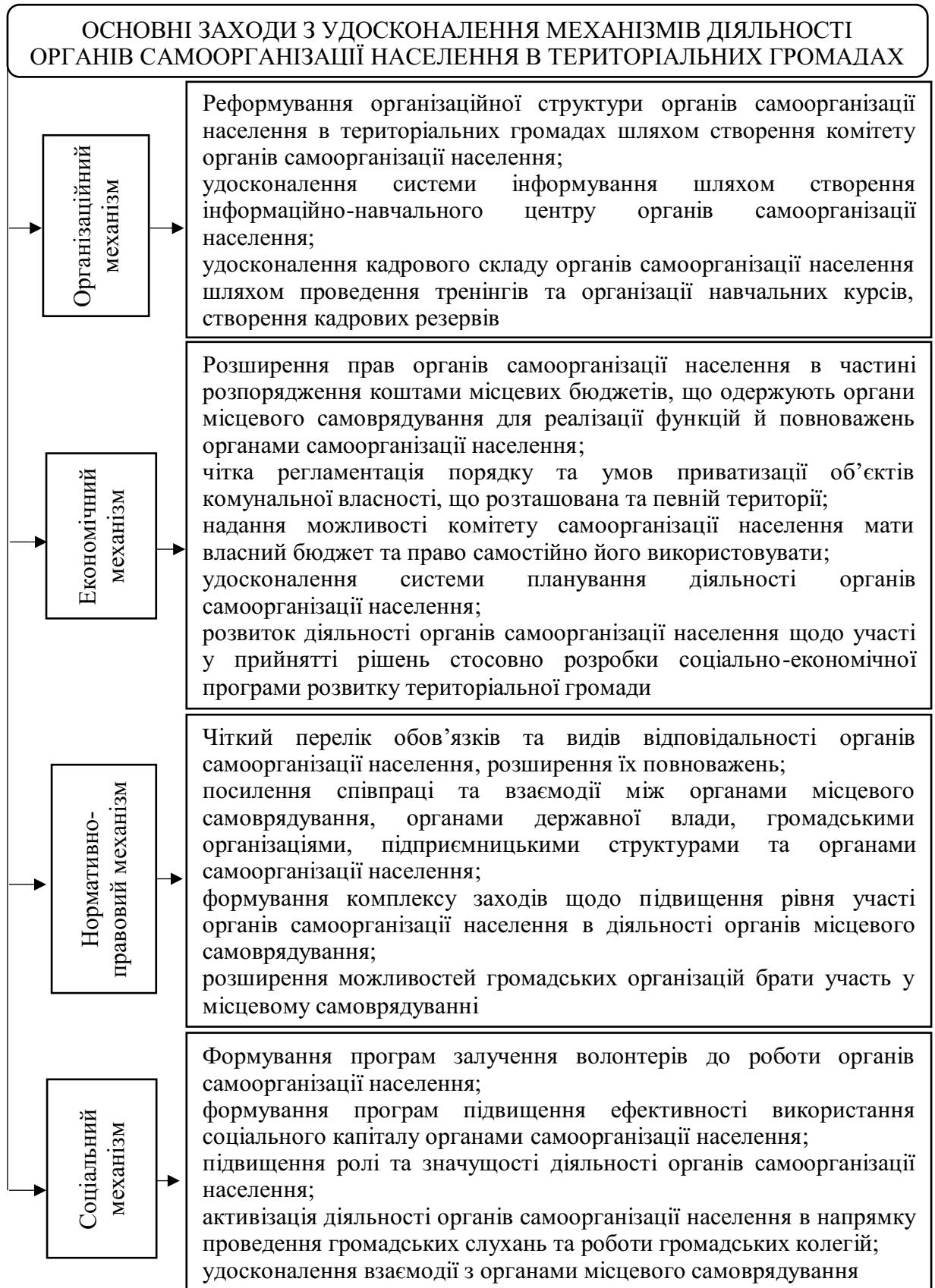

Рис. 1.6. Основні заходи з удосконалення механізмів діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах

Примітки: власна розробка автора

Водночас, варто констатувати значну пасивність органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб щодо стимулювання розвитку органів самоорганізації населення попри їх прямі повноваження сприяти та надавати методичну допомогу в даному керунку щодо створення й підвищення ефективності діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах.

Очевидно, що в умовах сьогодення підвищення ролі органів самоорганізації населення в територіальних громадах є обумовленою необхідністю, яка поглиблюється потребою розширення функцій їх діяльності в межах концептуальних засад функціонування системи місцевого самоврядування із дотриманням принципів народовладдя, максимальної відкритості для громадян, проблемної орієнтації, здійснення координаційної діяльності, ефективного підходу до збалансування місцевих, регіональних й державних інтересів, а також колегіальності в прийнятті управлінських рішень. При цьому, не менш важливим залишається налагодження тісних взаємозв'язків між населенням, органами державної влади й місцевого самоврядування, що сприятиме прийняттю ефективних управлінських рішень в інтересах громадськості.

Розглядаючи органи самоорганізації населення як інституцію народовладдя на місцях, необхідно визнати, що вини в системі місцевого самоврядування знаходяться на найнижчому рівні, проте, мають найбільш вагоме значення при вирішенні проблем територіальних громад. Водночас, органи самоорганізації населення в територіальних громадах являються основою розвитку громадянського суспільства за територіальною ознакою.

Таким чином, проведені дослідження інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах та проведений аналіз їх понятійного апарату дозволяють стверджувати, що в Україні чинне законодавство передбачає процедуру створення та функціонування органів самоорганізації населення в територіальних громадах як представницького органу, діяльність якого спрямована на вирішення проблем місцевого

значення. З метою регламентації діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах в Україні прийнято низку вагомих законодавчих актів, однак, проведений аналіз їх інституційно-правової спроможності дозволяє виявити істотні нормативні прогалини, нечіткості та неоднозначності практичної реалізації в умовах сьогодення, що становить значні перешкоди для існування органів самоорганізації населення в територіальних громадах та виконання ними функцій в інтересах громадськості. В процесі проведеного дослідження виявлено, що до органів самоорганізації населення в територіальних громадах відносяться будинкові, вуличні й квартальні комітети; комітети мікрорайонів; комітети районів у містах; сільські, селищні комітети, які здійснюють власну діяльність із дотриманням принципів законності, територіальності, гласності, добровільності, виборності, підзвітності, підконтрольності та відповідальності, а також фінансової та організаційної самостійності.

1.2. Моделі організації діяльності органів самоорганізації населення

Сучасний стан розвитку моделей організації діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах зазнає трансформаційних змін у зв'язку із підвищенням ролі впливу децентралізованої влади та засад її організації. Характер дефініції органів самоорганізації населення в територіальних громадах відграє вагоме прикладне значення, як структурний елемент політики децентралізації та сприяння утворенню демократичного середовища.

Поява міських, районних та прибудинкових угруповань зумовлено суспільно-побутовою діяльністю територіальних громад та здійсненням реалізації своїх прав відповідно до захисту інтересів громади. В сучасному законодавстві України обмежено розглядаються засади діяльності та форми організації діяльності органів самоорганізації населення. Органи самоорганізації населення в територіальних громадах виконують правові,

управлінські та фінансові функції відповідно до структурної форми самоорганізації населення.

Сучасними тенденціями щодо формування та розвитку моделей організації діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах є використання індивідуальних приватних інструментів впливу на суспільний сегмент. Водночас, впровадження засад використання правочинності незалежної територіальної громади як індикатора розвитку внутрішньої політики держави дозволяє якісно підвищити діяльність та роль впливу органів самоорганізації населення в територіальних громадах.

Аналіз літературних джерел з проблематики організації діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах, свідчить про високий рівень зацікавленості наукового товариства даною проблематикою. З розвитком геополітичних подій, соціально-економічно несприятливого середовища та появою викликів і небезпек сучасності виникає необхідність вдосконалення організації діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах, що можна досягнути шляхом використання сучасних засобів цифрових технологій, що, своєю чергою, актуалізує потребу в подальших дослідженнях та в проведенні аналізу якості застосування правових інструментів органів самоорганізації населення в територіальних громадах, які функціонують за комплексними моделями.

Сучасна система розподілу влади в органах самоорганізації містить функціональну структуру, відділ якої відповідає за свій сегмент діяльності. Досвід України засвідчує, що з розвитком демократичного суспільства та удосконалення форм правління, діяльність органів самоорганізації населення являється ключовим фактором соціально-економічного захисту. В сучасній Україні, у зв'язку з широкою сферою впливу утворених самоорганізацій населення, особливої актуальності набуває питання формування моделей та засад їх діяльності в політико-економічному та соціально-побутовому секторі [35].

Факторами створення самоорганізації населення в територіальних

громадах є можливість впливу на державні чи приватні підприємства, правові рішення влади, впровадження певних постанов або вираженні в активній громадській позицій. Вираженні засади діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах можуть свідчити про розвиток демократичної форми правління та можливості територіальних об'єднань здійснювати свою діяльність в соціально-економічному просторі або ж мати прямий вплив на державну владу.

Як встановлено у попередніх дослідженнях, сутність поняття самоорганізації населення полягає в можливості об'єднання громадян за територіальними ознаками задля вирішення своїх правових, культурних чи побутово-економічних проблем. Законодавство України передбачає, що діяльність органів самоорганізації населення в територіальних громадах не повинна суперечити сучасній правомірності та юридичній силі Конституції України. Тому діяльність органів самоорганізації населення в територіальних громадах, як структурного органу влади, чітко регламентована чинним законодавством та потребує його дотримання й виконання передбачених норм.

Сутність поняття моделей самоорганізації населення в територіальних громадах полягає в можливості забезпечення контролю за виконанням органами державної влади та місцевого самоврядування й інституціями своїх обов'язків, здійснення культурного впливу, або ж вирішення будь-яких спільних питань територіальної громади [163]. Така модель самоорганізації населення може впливати на прийняття рішень саме в державних органах, мати певну юридичну силу та бути залученою до державних правових процесів або ж приймати участь в соціально-побутовому житті та сприяти розвитку культури в межах конкретної територіальної громади. Окрім того, така форма самоорганізації населення є популярною та часто використовується для проведення соціологічних досліджень та формування політичних прогнозів.

Особливість юридичного статусу організацій та порядок діяльності

органів самоорганізації населення в територіальних громадах чітко закріплені в законодавстві України, де визначається сфера впливу та напрям діяльності таких органів. Діяльність органів самоорганізації населення повинна бути чітко регламентована, структурована та оформлена відповідно до закону України «Про органи самоорганізації населення» [147].

На практиці, органи самоорганізації населення переважно виділяються за можливостями їх районного об'єднання, створюючи представницькі формування політично-економічного та соціально-культурного життя регіону [3, с. 12]. Представницькі органи самоорганізації населення, в межах своєї компетенції, мають можливість якісно застосовувати інструменти правового впливу на державні органи та брати участь в процесах економічного та соціально-культурного розвитку територіальних громад.

Важливим питанням формування моделей регулювання правової участі та діяльності представницьких органів самоорганізації населення в територіальних громадах є використання закріплених положень щодо можливості вирішенні питань за призначенням. Зазначимо, що органи самоорганізації населення є фігурами представництва інтересів в публічно-правовому просторі на підставі використання ними свого владного впливу та можливості бути широко залученими до розвитку соціально-економічних, екологічних, інвестиційних, міських та інших процесів. Як встановлено у попередніх дослідженнях, формування органів самоорганізації населення в територіальних громадах відбувається внаслідок спільного голосування, що здійснюється на демократичному підході та може використовувати методи таємного чи відкритого голосування. Крім того, діяльність органів самоорганізації населення в територіальних громадах базується на використанні певних принципів їх правомірності та можливості діяльності відповідно до норм і положень чинного законодавству України. Ключовими факторами побудови таких принципів є створення моделі правочинності та відкритості, що в умовах геополітичних загроз та соціально-економічної нестабільності може посилити правовий бренд України на міжнародній арені.

Важливість слідування принципам, закріплено в законодавстві України та може створювати визначення структури побудови правових відносин між учасниками та представниками органів самоорганізації населення в територіальних громадах [118]. Тому, ключовими сучасними принципами, що повинні використовувати органи самоорганізації населення та детермінувати в діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах полягають в наступних особливостях, які систематизуємо та відобразимо у табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Основні принципи, діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах

№ за/п	Назва принципу	Характеристика
1.	Гласності	можливості для публічного контролю, управління зі сторони держави, відкритості та прозорості діяльності
2.	Територіальності	принцип свідчить про те, що сучасним представникам органів самоорганізації населення потрібно представляти інтереси своєї територіальної громади та здійснювати захист її подальшого розвитку
3.	Контрольованості	одним з ключових принципів органів самоорганізації населення, що полягає у постійному моніторингу стану справ та виявленні певних порушень
4.	Виборності	полягає у вільному доступі до виборчої процедури та використанні законних підстав для створення ефективного механізму діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах
5.	Фінансової та організаційної самостійності	важливий фактор захисту національних інтересів України, що потребує ефективної форми розвитку влади, набуває значення утвердження самостійності щодо здійснення діяльності, незалежності від зовнішнього фінансування та вирішення проблемних аспектів за допомогою ділового підходу та правового механізму

Примітка: власна авторська розробка

Окрім того, органи самоорганізації населення в територіальних громадах повинні забезпечувати публічну діяльність та інформування громадськості про результати такої діяльності. Обов'язковим для органів самоорганізації населення є використання засобів інформування усіх учасників самоорганізації населення та можливості внесення корективів чи

зміни у прийнятті управлінських рішень. Формування гласності для органів самоорганізації населення є ключовим пріоритетом розвитку своєї діяльності, як за ознаками районних рад, так і будь-яких територіальних громад.

Важливість використання територіального принципу та його широкого впровадження в практику діяльності органів самоорганізації населення базується на можливості широкого розвитку діяльності людини й громадянина та створення найбільш ефективних форм подальшого розвитку органів самоорганізації населення в територіальних громадах.

Хоча в Україні якісно розвинена децентралізована система управління, контроль та моніторинг правочинності діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах є важливим фактором забезпечення ефективної соціальної політики держави. Тому при здійсненні своєї діяльності в секторах громадянського впливу, такі органи повинні звітувати та надавати центральним районним чи міським органам інформацію щодо своєї діяльності. Крім того, важливість формування органів самоорганізації населення в територіальних громадах полягає в можливості забезпечення функції контролюваності. Представники органів самоорганізації населення в територіальних громадах складають комунікативний механізм між органами центральної, місцевої та районної влади.

Принцип народовладдя передбачає те, що джерелом влади в Україні є народ, що відповідає засадам демократичного формування ідейної складової в країні та забезпечення влади з дотриманням демократії. Відповідно, такий процес характерний і для діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах.

Можливість вільного вибору полягає у проведенні голосування для вибору законного представника органу самоорганізації населення та представлення їх інтересів в публічному просторі [172]. Очевидно, що принцип виборності повинен базуватись на відкритості, чесності та відсутності корупції.

На основі принципу забезпечення фінансової та ідейної незалежності

представники органів самоорганізації населення в територіальних громадах повинні сприяти формуванню та появі якісних сегментів своєї діяльності. Крім того, саме за допомогою принципів політичної та ідейною незалежності таких органів, можна отримати захист від негативного впливу політичних сил чи кланово-олігархічних угруповань.

Сучасні моделі розвитку органів самоорганізації населення в територіальних громадах полягають в можливості якісного управління та формування їх правочинності. Засади використання своїх прав для органів самоорганізації населення в територіальних громадах, повинні формувати внутрішню правову та соціальну культуру, адже за допомогою такого підходу можна створити ефективні інструменти впливу та визначити діяльність таких органів в подальшій перспективі формування децентралізованої влади.

Утворення різних моделей органів самоорганізації населення в територіальних громадах полягає в можливості реалізації певних напрямів, зокрема: правового та державотворчого, духовно-культурного, соціально-побутового та оборонно-територіального, характеристика яких подана на рис. 1.7.

Такі моделі органів самоорганізації населення в територіальних громадах визначаються за характером їх прояву, формування якого дає змогу окреслити функціональну структуру управління та забезпечити подальший розвиток, оскільки саме на засадах використання таких інструментів можна створити найбільш дієвий правовий механізм, спроможний забезпечувати виконання своїх правових функцій в межах територіальної громади [182].

Для територіальних громад характерним є здійснення широкого впливу на діяльність органів самоорганізації населення та забезпечення їх подальшого розвитку, як ключового фактору підвищення державотворчих процесів та створення процесу демократизації суспільства [156, с. 19].

Рис. 1.7. Напрямки утворення моделей самоорганізації населення в територіальних громадах

Примітка: власна авторська розробка

Відповідно до положень Конституції України територіальні громади можуть здійснювати свою діяльність за чітко встановленим регламентом та не містити порушення сучасного суспільно-політичного простору, що є правовими ознаками забезпечення організації діяльності органів самоорганізації населення за функціональною моделлю.

Крім того, для створення та набуття правомірності діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах важливо застосовувати ефективний механізм формування та розвитку їх діяльності, що передбачає

дотримання вимог організації діяльності, які можуть підлягати наступній класифікації у відповідності до моделей управління, які відобразимо на рис. 1.8.

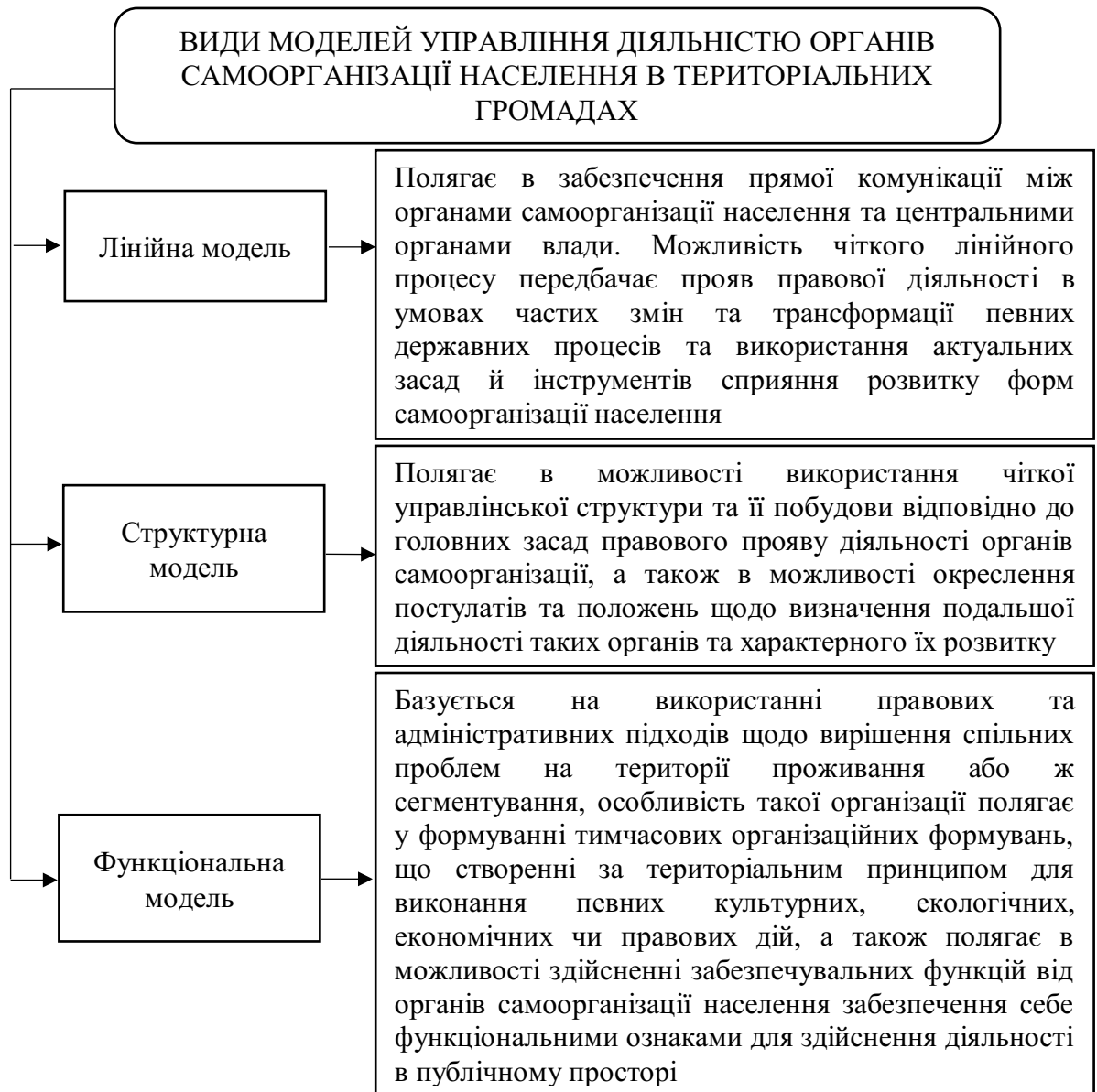

Рис. 1.8. Види моделей управління діяльністю органів самоорганізації населення в територіальних громадах

Примітки: сформовано автором на основі джерела: [156, с. 19]

Водночас, комітети, утворені внаслідок парової діяльності самоорганізації населення, можуть становити правовий характер розвитку для органів місцевого самоврядування, оскільки дають можливість впливу на

місцеві органи самоврядування та визначаються, переважно, через вплив органів самоорганізації населення та представницьких органів. Сформовані комітети можуть містити правові пропозиції, клопотання чи вимоги щодо реалізації правомірності певних процесів в сучасному середовищі визначення діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах. Окрім того, для забезпечення якісного механізму їх діяльності прийнято використовувати узагальнюючу модель формування та утворення таких органів, що діють на засадах встановленого законодавства, що впливає на регулювання державних процесів, культурного, побутового або ж економічного осередку, чим можуть відображати результати діяльності влади в сучасному правовому середовищі України.

Підходи до сучасних моделей організації діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах в Україні визначаються із урахуванням наявного вітчизняного та зарубіжного досвіду функціонування таких органів та сукупністю ознак системи місцевого самоврядування. Існуючі наукові напрацювання в даному напрямку дозволяють виокремити чотири типи моделей організації діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах, детальну характеристику яких відобразимо на рис. 1.9.

Зауважимо, що поглиблені дослідження зазначених моделей організації діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах дали змогу виокремити певні особливості кожної із них. Зокрема, англосаксонська модель, яка поширена у Великобританії, США, Канаді, Австралії, характеризується високим рівнем самостійності й автономії реалізації владних повноважень. Положеннями даної моделі не передбачено прямого підпорядкування органів місцевого самоврядування центральним органам державної влади, а також передбачено значний спектр форм організації діяльності органів самоорганізації населення.

На противагу англосаксонській моделі організації діяльності органів самоорганізації населення виступає континентальна (французька) модель,

характерною особливістю якої є активний вплив органів державної влади на діяльність органів самоорганізації населення. Зазначена модель використовується у Франції та в країнах Латинської Америки.

Рис. 1.9. Основні моделі організації діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах

Примітки: сформовано автором на основі джерела: [13; 176, с. 113–114; 92, с. 85–88]

Більш лояльною вважається німецька модель організації діяльності

органів самоорганізації населення, ключовим аспектом якої є низький рівень автономності та незалежності від органів державної влади. Дана модель притаманна таким країнам як Німеччина, Австрія та Японія.

Іберійська модель організації діяльності органів самоорганізації населення найбільш часто поширена в Іспанії, Португалії та інших іспаномовних країнах, відповідно до якої не передбачається введення посад спеціально призначених уповноважених представників органів центральної влади, проте, така особа призначається урядом та наділена повноваженнями здійснювати контроль за діяльністю представницького органу.

Що стосується України, то виокремити наявність конкретних рис тієї чи іншої моделі на даному етапі неможливо. Тому, оцінюючи існуючий стан організації діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах України, варто визнати, що тут спостерігається впровадження «універсальної» моделі [92, с. 90], яка, як не прикро, проте не повністю враховує особливості розвитку регіонів та територіальних громад. Відповідно, формування системи місцевого самоврядування та організація діяльності органів самоорганізації населення відбувається з високим рівнем невизначеності.

При цьому, варто констатувати, що в Україні наявні значні проблеми щодо формування ефективної системи комунікацій між державними інститутами та органами самоорганізації населення в територіальних громадах, що обумовлює необхідність використання інноваційних підходів до формування ідейності діяльності органів самоорганізації населення, оскільки такі об'єднання є добровільними [93].

Очевидно, що використання універсальної моделі організації діяльності органів самоорганізації населення потребує додаткових досліджень щодо визначення якісних параметрів їх функціонування, щодо чинності та основних засад здійснення правових форм діяльності та виявлення кількісного сегменту прояву в системі місцевого самоврядування.

Визначені моделі організації діяльності органів самоорганізації

населення в територіальних громадах характеризуються відповідно до чинного законодавства як правові форми прояву інтересів конкретної територіальної громади. Діяльність територіальної громади передбачає якісне забезпечення використання своїх владних прав та правових обов'язків, що в сучасному стані свого юридичного характеру визначається як незалежні підходи до формування та стимулювання подальшої діяльності. Соціальний захист, культурна та економічна політика є головним напрямом діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах, адже забезпечення інтересів, окрім побутового характеру, повинно визначити засади подальшої діяльності таких органів та можливості створення для них відповідного правового поля.

Важливим напрямом утворення та розвитку моделей організації діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах є створення ключових органів державного контролю за ними та забезпечення можливості ведення їх обліку [172].

Проблеми організації діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах поглибилися в умовах сучасності під впливом викликів і небезпек військового вторгнення Російської Федерації та територію України, що загострило проблемні питання забезпечення діяльності оборонного комплексу та сфери впливу органів самоорганізації населення, адже дотримання принципів територіального суверені України та можливості використання базових принципів побудови незалежності країн також перебуває в центрі уваги даних інституцій, оскільки виникає необхідність створення законних представництв на тимчасово окупованих Росією територіях.

В умовах значних обмежень сучасними тенденціями в Україні виявляється розвиток електронної форми здійснення самоорганізації населення, адже при використанні впливу на державно-політичну та соціально-економічну діяльність саме органи самоорганізації населення певної територіальної громади можуть забезпечити відповідність тим чи

іншим принципам. Окрім того, використання сучасних інноваційних підходів щодо розуміння своїх правових засад в мережі Інтернет-ресурсів спроможне якісно покращити діяльність органів самоорганізації населення. Поява електронного уряду, засобів оплати комунальних послуг та прийняття активної участі в житті територіальної громади створює ефективне цифрове середовище для комунікації та можливості впровадження цифрових інструментів в широку суспільно-політичну та економічну діяльність, оскільки органи самоорганізації населення ще не завершили свій розвиток як правова та самостійна незалежна інституція [175].

Характерним прикладом сучасної цифрової влади є використання веб-порталів територіальних громад, що об'єднуються в певну інформаційну спільноту, яка діє в мережі Інтернет та має юридичну силу, завдяки чому може здійснювати вплив на прийняття управлінських рішень. Особливості цифрової організації діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах відіграє ключову роль, оскільки прибудинкові території об'єднуються в онлайн-громади, що здійснюють свою діяльність та проявляють активність в суспільно-політичному просторі на основі використання цифрових технологій. Саме вони можуть якісно покращити діяльність цих органів та забезпечити довгостроковий розвиток органів самоорганізації населення через можливості контролю за порядком здійснення своєї діяльності.

Використання цифрових технологій контролю та запровадження «Е-уряду» в Україні створили передумови для подальшого розвитку органів самоорганізації населення в територіальних громадах, як єдиного джерела влади та індикатора розвитку регіональної політики [182]. Впровадження інноваційної форми створює засади використання та відображення результатів діяльності органів місцевої влади та територіальних громад.

Очевидно, що ключові аспекти формування сучасних моделей організації діяльності органів самоорганізації в територіальних громадах України мають політичне підґрунтя та спрямовують значні акценти на захист

національних інтересів держави та забезпечення її стратегічного розвитку.

Як зазначають А. Личенко, О. Васильєва, В. Куйбіда та А. Ткачук [69], ключовими аспектами, що визначають порядок організації діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах є їх тісна взаємодія із представниками органів державної влади та спільна участь у відповідних зустрічах та засіданнях. Як правило, органи самоорганізації населення захищають інтереси територіального об'єднання та прагнуть реалізовувати принцип самостійності [175], проте, можуть брати участь в стратегіях регіонального розвитку, в програмах оцінки державної політики та виконувати кореляційну функцію між рішеннями центральної влади та органів місцевого самоврядування.

Організація діяльності ОСН в територіальних громадах полягає в демократичності їх регулювання, адже саме на основі демократичного регулювання стандартних підходів до прояву прав людини й громадянина, побудована система використання характерних принципів побудови моделей управління територіальними громадами. Такий підхід зумовлений необхідністю формування та використання актуальних сучасних моделей реалізації функцій органів самоорганізації населення в територіальних громадах, що потребує використання цілого спектру відповідних державних інструментів, основні із яких систематизуємо на рис. 1.10.

Важливим на сьогодні є використання принципів планування та управління діяльністю органів самоорганізації населення в територіальних громадах. Принципи планування при створенні моделі організації діяльності органів самоорганізації населення можуть становити базову характеристику щодо впровадження їх використання та застосування до політичної участі в житті держави й суспільства [40, с. 86]. Більше того, на основі теоретико-методологічний підходів сучасності, можна стверджувати, що вагоме значення мають саме цифрові інноваційні технології, які створюють нову інноваційну модель підходу до діяльності та організацій органів самоорганізації населення в територіальних громадах.

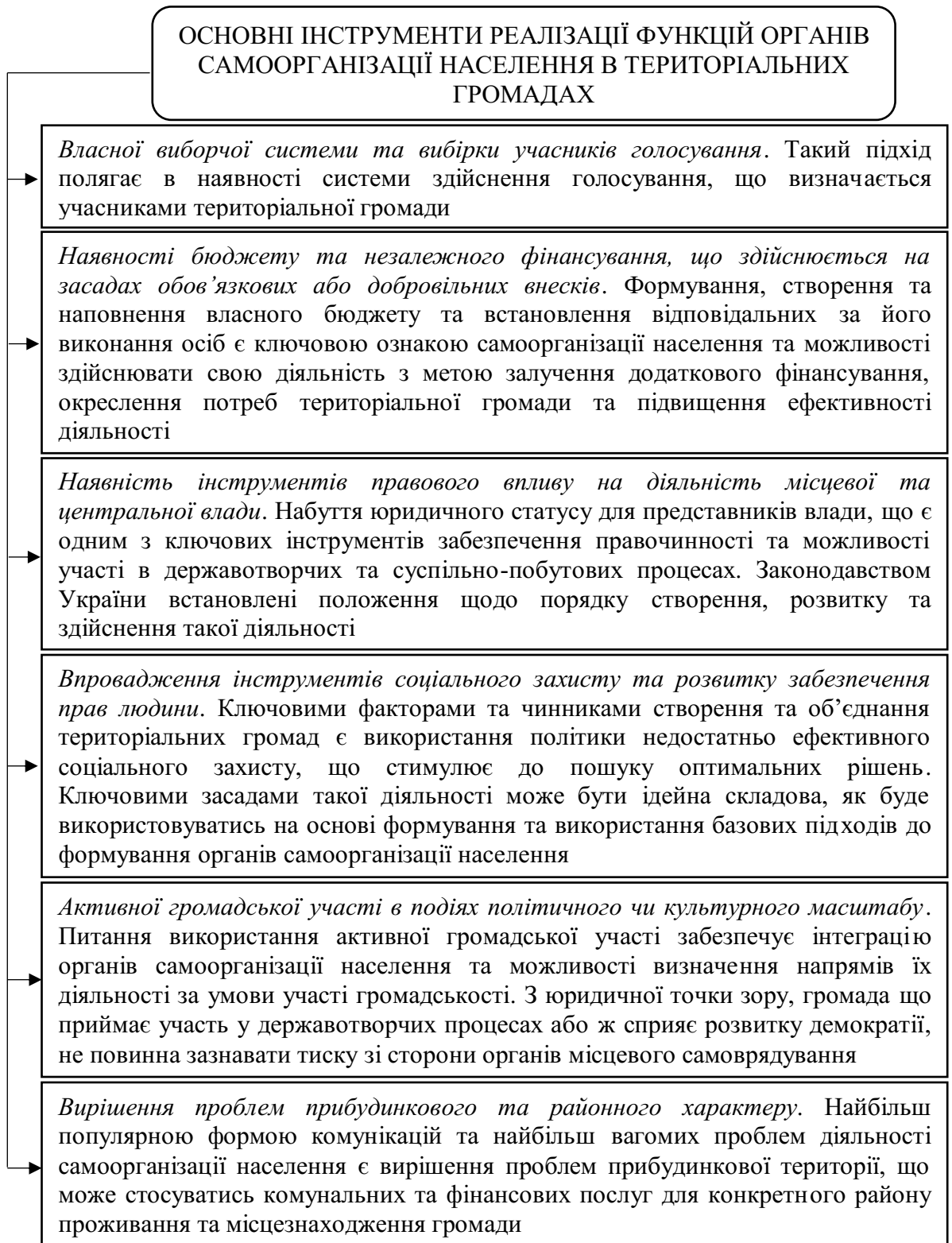

Рис. 1.10. Основні інструменти реалізації функцій органів самоорганізації населення в територіальних громадах

Примітка: власна авторська розробка

Найбільш характерним проявом самоорганізації населення в територіальній громаді в сучасних умовах є здійснення контролю за наданням комунальних послуг та моніторинг їх якості. Жителі прибудинкових територій створюють спеціальні комітети, представники якого можуть виконувати функції ведення перемовин, участі у засіданнях державних органів влади та окресленні проблем розвитку та діяльності територіальної громади. Саме такий підхід до діяльності самоорганізації населення може створити перспективні аспекти її розвитку в довгостроковій перспективі.

Таким чином, проведене дослідження моделей організації діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах дає змогу зробити висновок щодо сучасних підходів до визначення моделей організації діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах. Складне геополітичне становище України та поява соціально-економічних загроз стимулюють утворення якісних форм діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах, що можуть забезпечити виконання функцій соціального захисту та захисту прав громади. Впровадження механізму децентралізації влади спонукає до розвитку окремих територіальних громад за формою самоорганізації населення, що містить чітке правове регулювання, порядок створення, розподіл обов'язків та визначення правомірності діяльності.

Ефективний державний механізм управління моделями організації діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах може забезпечити підвищення ефективності їх діяльності та встановлення чітких рамок їхнього впливу на суспільно-політичне середовище країни.

Встановлено, що істотним дестабілізуючим чинником організації діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах в сучасних умовах є військове протистояння збройній агресії Російської Федерації по відношенню до України, яка спричинила необхідність скерування діяльності органів самоорганізації населення в напрямку захисту

національних інтересів, цілісності та суверенітету держави.

1.3. Узагальнення зарубіжного досвіду діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах

Звернувшись до досвіду зарубіжних країн стосовно діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах, варто відзначити те, що законодавство зарубіжних країн дещо по-іншому підходить до трактування статусу та порядку діяльності таких формувань, які, у відповідності до українського законодавства, називаються органами самоорганізації населення. У кожній з країн даним органам притаманні власні характерні ознаки та досить часто, навіть, диференційовані назви [190].

Інститут делегування державних повноважень місцевому самоврядуванню, який загальновідомий ще з римського права, через деякий період часу увійшов у правову практику значної чисельності країн світу [99]. Сучасні держави розглядають інститут делегування державних повноважень місцевому самоврядуванню як цінний компонент системно-функціональної організації влади, що надає змогу, по-перше, уникнути надмірної концентрації влади на центральному рівні та перевантаження центральної влади місцевими справами; по-друге, наблизити державну владу до громадянського суспільства; по-третє, асекурувати участь населення у реалізації влади, у політичному процесі; по-четверте, раціоналізувати та оптимізувати муніципальне управління загалом [103; 210].

Положення міжнародного права рекомендують формування в зарубіжних країнах універсальних стандартів у сфері передачі державних повноважень на місцевий рівень, що стосується положення Європейської хартії місцевого самоврядування, стаття 4 якої закріплює право центральних або регіональних органів влади делегувати власні повноваження органам місцевого самоврядування, у зв'язку з тим, що останні перебувають у

найтіснішому контакті з громадянами, тому органи місцевого самоврядування мають право максимально адаптувати делеговану діяльність до місцевих умов [33].

Варто відмітити, що і на міжнародному рівні приділяється значна увага питанням територіальної самоорганізації населення в громадах. У відповідності рекомендації CM/Rec(2018)4 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам стосовно участі громадян у місцевому публічному житті відзначається, що держави-члени зобов'язані “надати органам місцевого самоврядування здатність на рівні територій самоорганізації населення імплементувати структури участі, які надають змогу громадянам здійснювати вплив на їхнє безпосереднє середовище”, а також «формувати механізми участі на рівні самоорганізації населення, що надає змогу громадянам здійснювати вплив на рішення стосовно зонування або надання послуг, державних інвестицій, а також брати на себе відповідальність за управління місцевими об'єктами, просторами, тощо, наприклад, через органи самоорганізації, волонтерські групи тощо» [199].

У США та Канаді органи самоорганізації населення називаються сусідські об'єднання або асоціації добросусідства (“neighborhood associations”) або *асоціації домовласників* (Home Owner Association – *HOA*), у Японії – чонайкай (яким приманні відповідні національні особливості), у Шотландії – сусідські об'єднання жителів, в Албанії – громадські ради мікрорайонів, у Великій Британії – центри розвитку місцевих співтовариств (community centres), у Франції близькими до ООН є муніципальні районні ради, у Польщі – «допоміжні органи», які створюються в «допоміжних одиницях», тобто сільських округах, районах, селищах.

Характерною ознакою всіх даних органів являється те, що вони формуються за територіальним принципом та консолідують жителів відповідної частини муніципалітету, однак вони мають представницькі і/або дорадчі функції, опікуються насамперед питаннями безпеки і благоустрою, впроваджують диференційовані суспільно значущі проекти й активності,

можуть одержувати фінансування з місцевого бюджету. Органи самоорганізації населення в територіальних громадах принципово відрізняються від об'єднань власників житла, основною ціллю яких являється спільне утримання будівель та надання житлових послуг їх мешканцям [190].

Встановлено, що законодавство центральноєвропейських країн надає змогу функціонувати сусідським асоціаціям та центрам місцевих співтовариств, які формуються для того, щоб сатисфікувати потреби членів належних територіальних мікрогромад, застосовуючи механізм благодійництва. Сусідські асоціації приймають участь у розв'язанні питань захисту власної території, покращенні якості соціальних послуг, забезпечення організації дозвілля громадян, покращенні стану довкілля та інфраструктури в своїй громаді. Усі вищезазначені форми самоорганізації населення являються альтернативою політико-управлінських рішень органів місцевого самоврядування або механізмом компенсації бездіяльності даних органів [72; 180].

Досліджуючи науково-нормативні джерела зарубіжного досвіду формування органів самоорганізації населення надає змогу встановити найбільш характерні ознаки: у парламентських демократіях органи місцевого самоврядування мають значний вплив на формування та визнання правової основи відносин між державою та адміністративно-територіальними одиницями. Завдяки сучасним кондиціям місцеве самоврядування в даних країнах являється надійним механізмом забезпечення узгодження місцевих інтересів із загальнодержавними [181].

З 1990-х років у країнах Центральної та Східної Європи почала розповсюджуватись система реального місцевого самоврядування та самоорганізації громадян. Що стосується регіонального територіального устрою, то в постсоціалістичні десятиліття відбулися взаємопов'язані, а іноді суперечливі процеси: формування нових територіальних громад на основі поділу поточних громад за часів соціалізму та інтеграції існуючих громад з меншою чисельністю жителів, у більші громади. У першому випадку члени

громади переслідували мету скоротити відстань до свого муніципалітету, тоді як у другому випадку вони бажали підвищити ефективність та результативність надання громадських послуг у муніципалітетах з більшими ресурсами [200].

Країни застосовують диференційовані інструменти для врегулювання проблеми існування малих громад, які незабезпечені ресурсами: у Польщі – стандарт, що територія територіальної громади повинна мати належний потенціал для надання громадських послуг і її межі можуть бути видозмінені тільки за рішенням національного парламенту, в Болгарії – норма, що мінімальна чисельність жителів повинна складати 6 тис. осіб, Естонії – 3,5 тис. осіб, Латвії – 5 тис. осіб, Угорщині – 3 тис. осіб. У деяких країнах, таких як Естонія, держава надає пріоритетну бюджетну підтримку амальгамованим місцевим спільнотам, щоб допомогти їм реалізувати великі інфраструктурні проекти. Країни, які приєдналися до Європейського Союзу, застосовують диференційовані дотації з бюджету та фондів для стимуляції консолідації і підтримки спільних проектів [70]. Крім того, у країнах Центральної та Східної Європи була інституціоналізована практика створення: органів територіального громадського самоврядування; допоміжних органів самоврядування, які формуються в підпорядкованих територіальних одиницях єдиних територіальних громад; громадянських ініціатив, які розв'язують проблеми відповідної територіальної громади, які взаємопов'язані, передусім, з захистом території від небажаних виробничих та інфраструктурних об'єктів, забезпеченням благоустрою громад, організацією дозвілля для жителів громад, підвищенням інвестиційного іміджу громад тощо.

У законодавстві Болгарії, Чеської Республіки, Словацької Республіки, Угорщини не передбачені окремі правові форми місцевої самоорганізації громадян, проте у деяких постсоціалістичних країн сформовано правові кондиції для формування допоміжних рівнів управління у населених пунктах, які входять до складу значної чисельності територіальних громад,

які являються базою для функціонування єдиних органів місцевого самоврядування (Албанія, Грузія, Вірменія, Польща) [12].

Оскільки допоміжні органи не являються юридичними особами, то в таких випадках, керівники допоміжних органів територіального самоврядування проводять діяльність самостійно на підставі доручення, виданого органом місцевого самоврядування. Також допоміжні органи мають право управляти комунальним майном та розпоряджатися доходами з даного джерела в межах, які визначені статутом допоміжних органів, який також встановлює перелік питань, стосовно розв'язання яких дані органи мають право застосовувати належні їм фінансові ресурси. Порядок залучення інвестиційних коштів та механізми інвестування встановлюються радою органів самоорганізації населення [72]. Встановлено, що органи самоорганізації населення та допоміжні і консультативні органи на місцях у Республіці Польща, будучи формою локальної демократії, вони проявляють у своєму формуванні та функціонуванні характер, який являється похідним від найнижчого рівня адміністративно-територіального устрою цієї країни – гмін, де дані органи гарантують і асекурують своєрідний зворотній зв'язок у рамках взаємодії органів місцевого самоврядування та громадянського суспільства/громад [30; 83, с. 60].

Конституція Республіки Польща визначає, що жителі населених пунктів формують гміни як місцеві територіальні спільноти, а територіальне самоврядування приймає участь у впровадженні публічної влади та управління. Гміни одержали право на впровадження місцевих статутів, приписи яких зобов'язані бути в межах законодавчого поля держави, проте можуть їх уточнювати, в яких визначається структура місцевих органів влади, процедури їх діяльності та імплементації рішень [204].

У відповідності, до закону Республіки Польща «Про гмінне самоврядування», яким регламентовано те, що на рівні гмін можуть формуватись допоміжні самоврядні одиниці – солецтва (у так званих сільських гмінах), селища (у гмінах змішаного міського і сільського

характеру), райони (у містах) та сільські округи, а також староства і дільниці та мікрорайони у містах, що досить часто відбувається на практиці [207; 208]. Таке положення впливає із ч. 4 ст. 169 Конституції Республіки Польща, яка встановила, що «внутрішній устрій одиниць місцевого самоврядування визначають, в межах законів, їх розпорядчі органи» [205].

У Республіці Польща правові засади функціонування місцевого самоврядування визначаються Конституцією, яка була схвалена 2 квітня 1997 року та Законом про територіальне самоврядування. На рівні Конституції Республіки Польща регламентовано положення, яке надає змогу формувати додаткові одиниці влади локального типу на рівні гмін [194, с. 149], але для цього обов'язковою є думка і позиція мешканців локальностей, виявлена у формалізованій формі та засвідчена резолюцією ради відповідної гміни [30]. Солецтва визначаються традиційною формою самоуправління громадян у Республіці Польща, де на зборах солецької ради приймаються рішення, де громадяни мають право брати участь у засіданнях, а функції виконавчого органу виконує солтис. Статут солецтва затверджується радою гміни, в якому визначено питання його організації, ліквідації та сфера діяльності. Подібні засади до функціонування солецтв мають селища і райони, де представницьким органом є рада, а чисельність депутатів повинна відповідати чисельності депутатів ради гміни, проте не перевищувати 21 особу.

Необхідним структурним компонентом формування допоміжних одиниць являється думка жителів відповідної території, зокрема вони мають змогу пропонувати формування допоміжної одиниці або ж висловлювати власну позицію стосовно подібної ініціативи органу місцевого самоврядування. Упродовж останніх років діяльність солецтв, селищ та районів у Республіці Польщі відзначається позитивними результатами, зокрема стосовно утримання об'єктів культурної та комунальної інфраструктури. Для забезпечення діяльності допоміжних органів самоуправління застосовується практика самообкладання податками та

інвестування коштів місцевого бюджету [72].

Як відзначають Н. Шпортюк [194, с. 149] та М. Барта [198], яскравим прикладом самоорганізації населення є апробована практика у місті Краків з населенням понад 770 тис. осіб, де у рамках єдиної гміни було сформовано 18 допоміжних дільниць як органів самоорганізації населення. Органи самоорганізації населення у Республіці Польщі являються досить міцними та уповноваженими, які наділені правом здійснювати за погодженням управління фінансами в рамках бюджету громади. Проте варто відзначити те, що функціональна уповноваженість органів самоорганізації населення в Республіці Польщі не являється ідентичною, а знаходиться в залежності від домовленостей між даними органами й органами місцевого самоврядування та публічної влади. До прикладу, у статуті польського міста Александрув-Лодзький відзначається, що постійно функціонуючий комітет з місцевого самоврядування, як орган самоорганізації населення, своїми обов'язками має виконувати ряд завдань, які відображені на рисунку 1.11. [74, с. 19].

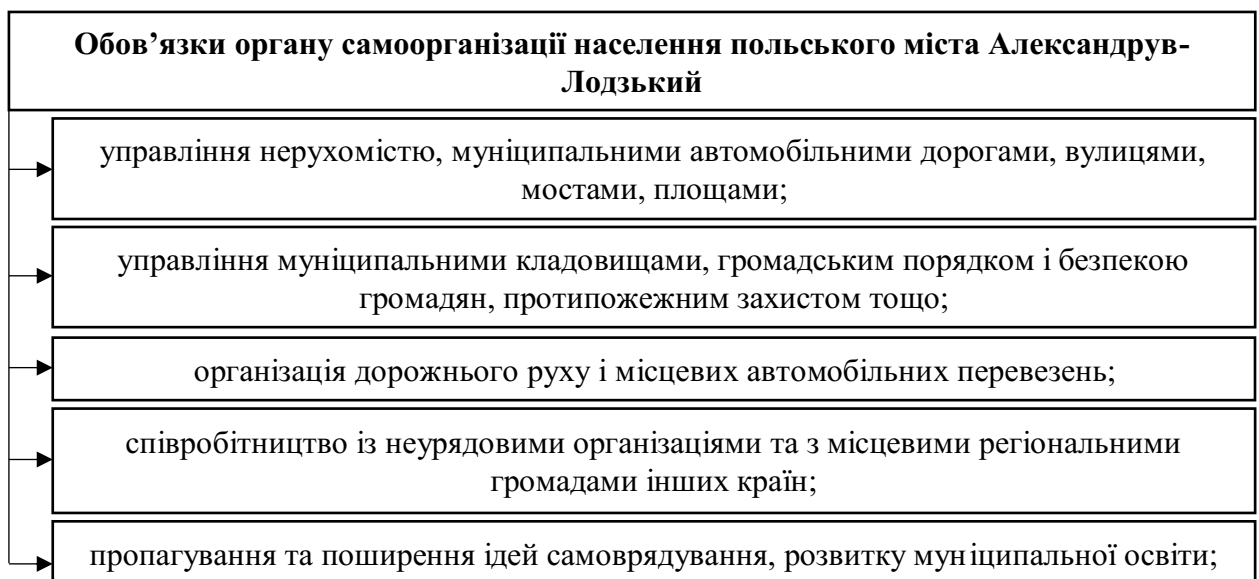

Рис. 1.11. Обов'язки органу самоорганізації населення польського міста Александрув-Лодзький

Примітки: сформовано автором на основі джерела: [74, с. 19].

Примітно, що голови органів самоорганізації населення наділені правом брати участь у діяльності органів місцевого чи територіального

самоврядування на рівні відповідної гміни, однак не мають права голосу. На рисунку 1.12. відображено основні характерні ознаки органів самоорганізації населення та допоміжних і консультативних органів на місцях у Республіці Польщі.

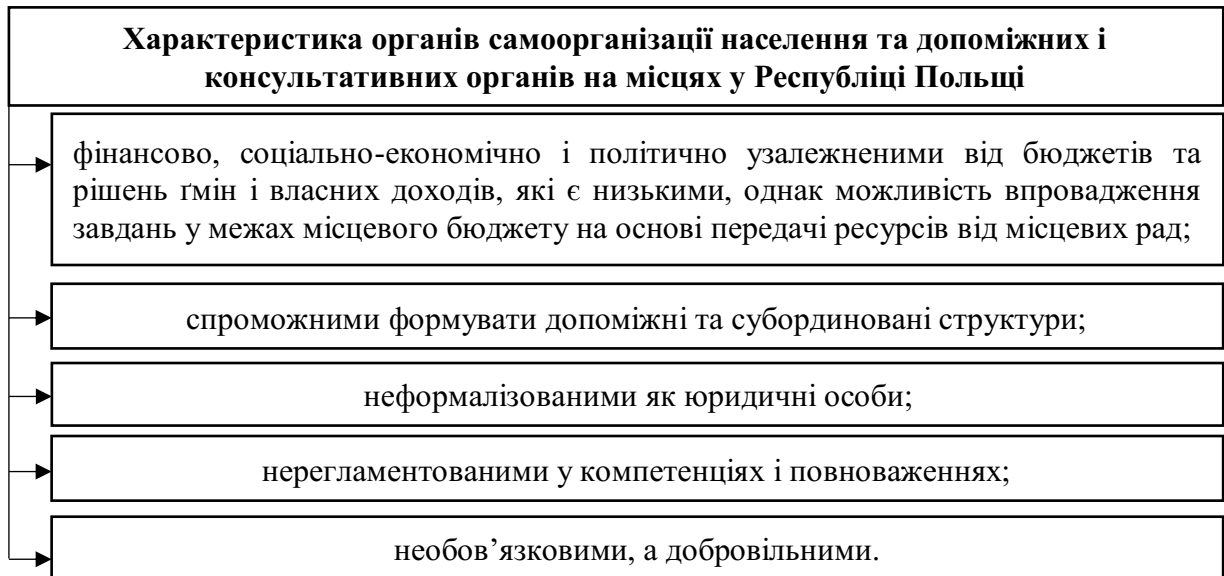

Рис. 1.12. Характеристика органів самоорганізації населення та допоміжних і консультативних органів на місцях у Республіці Польщі

Примітки: сформовано автором на основі джерела: [74, с. 19].

Можемо відзначити, що польське законодавство, насамперед закон «Про гмінне самоврядування» не регламентує способів формування органів самоорганізації населення, а також виборів їхніх представників або членів, тому застосування тієї чи іншої виборчої системи регулюється для кожної конкретної гміни. У зв'язку, з цим у Республіці Польщі останнім часом досить сильно інтенсифікувалась конкуренція посеред молодих громадян стосовно представництва і залученості в регіональному та місцевому управлінні [202, с. 118; 214, с. 201].

Досвід Великої Британії являється одним із найстаріших досвідів самоорганізації населення, який сягає багатьох століть. Благодійність і робота в сусідських об'єднаннях, взаємодопомога – це образ життя британців, оскільки вони не в усьому залежать від влади, а самі

влаштовують своє життя. З-за сучасних кондицій близько чверті дорослих у Великій Британії регулярно працюють на якійсь роботі, яка приносить користь їхньому суспільству. Економічний розвиток у громадах Великої Британії поєднується з самозайнятістю, некомерційною економічною діяльністю в інтересах громади, громадськими корпораціями, з фондами місцевого розвитку, можливостями малого і дешевого кредиту для місцевого розвитку.

Саме дана діяльність в територіальних громадах спричинила до формування потужної соціальної інфраструктури сусідських груп, громадських формувань, громадських об'єднань, громадських асоціацій та ініціатив, яка з-за сучасних кондицій охоплює мікрорайони і міста. Це саме ті, об'єднання, організації та ініціативи, що сформовані мешканцями для асекурації безперебійної діяльності територіальних громад, їх взаємодії з адміністраціями та установами, комунальними підприємствами, соціальними установами та бізнесом, що здійснюють діяльність на даній території [102].

Органів, які повністю аналогічні органам самоорганізації населення в Україні, у Великій Британії немає, однак найбільш подібні до них так звані центри розвитку місцевих співтовариств (community centres). За статусом вони не відрізняються від інших організацій, однак для центрів розвитку місцевих співтовариств відсутній спеціальний закон, а також відсутній особливий порядок їх формування та держреєстрації. Даний підхід може видаватись нелогічним, враховуючи пильну увагу, яка у Великій Британії приділяється питанням розвитку місцевих спільнот [90, с. 178]. Проте даний підхід має ряд переваг, які відображені на рисунку 1.13.

У Великій Британії для фінансування центрів розвитку місцевих співтовариств використовують:

– добровільні внески та пожертвування фізичних та юридичних осіб. Законодавство передбачає відчутні податкові пільги, для всіх тих, хто надає центрам розвитку місцевих співтовариств фінансову допомогу, проте ті, хто

працює в центрі розвитку місцевих співтовариств добровольцями, пільг не одержують, оскільки їх допомога являється абсолютно безкорисливою;

- можливість здійснювати господарську діяльність і застосовувати всі дозволені способи залучення фінансових ресурсів для своїх потреб;

- кошти із державного бюджету, проте держава досить рідко надає грошову допомогу даним центрам, проте, робить все можливе для того, щоб заохочувати населення і юридичних осіб здійснювати внески та пожертви для діяльності даних центрів.

Головні переваги діяльності центрів розвитку місцевих співтовариств у Великій Британії	
→	Засновники центрів розвитку місцевих співтовариств можуть обрати будь-яку з дозволених законодавством організаційних форм – товариства з обмеженою відповідальністю, трасту тощо. Це надає змогу зменшити навантаження на державні органи, оскільки відсутня необхідність формувати та впроваджувати нові нормативні акти і уникнути важкого процесу «обкатки» нового законодавства, у зв'язку з тим, що існуючі норми вже пройшли випробування
→	Велика гнучкість – ініціювати процес створення центру розвитку місцевого співтовариства може не лише ініціативна група, але й одна людина. Вибравши організаційну форму трасту, він зобов'язаний письмово оформити рішення та передати такому центру всі або частину свого майна, призначити опікунів і встановивши головні цілі діяльності центру.
→	Центри розвитку місцевих співтовариств зареєстровані як благодійні установи, тому довівши одного разу (при реєстрації), що діяльність створюваного центру буде заснована на альтруїзмі і своєю діяльністю принесе користь суспільству, то центри згодом можуть користуватися відповідними прерогативами, які мають всі благодійні організації в країні. До основних прерогатив належать: спроможність звернутися за допомогою, консультацією або за захистом своїх прав до спеціалізованого державного органу – Комісії з питань благодійності; отримати певні податкові пільги, які є досить численними та істотними, що являється відмінним стимулом до появи нових центрів розвитку місцевих співтовариств. Дані центри, які зареєстровані як благодійні організації, повністю звільнені від сплати податку на прибуток, податку на спадщину, податку на прибуток від торгової діяльності, і ще чотирьох загальнодержавних податків, та одержують пільги при сплаті ПДВ і податку на землю.

Рис. 1.13. Головні переваги діяльності центрів розвитку місцевих співтовариств у Великій Британії

Примітки: сформовано автором на основі джерела: [181].

Позитивний досвід функціонування центрів розвитку місцевих співтовариств у Великій Британії як громадських об'єднань, наводить на думку про впровадження відповідних змін в інші нормативно-правові акти України, які стосуються функціонування органів самоорганізації населення [181].

Прикладом, самоорганізації населення, може слугувати проект на сході Антверпена, де міський рівень життя громадян є найбільш низьким, а соціально незахищені верстви населення беруть участь у диференційованих рекреаційних заходах та художній творчості, які для них являються цікавими, а також залучені до деяких соціальних робіт, які оплачуються муніципалітетом. Проект був розроблений на базі місцевих груп населення та спеціально орієнтований на «покоління бідних». В результаті в учасників проекту формується інтерес до суспільно корисної діяльності, навчання на тренінгах, формування власних організацій, активного відпочинку тощо [102].

У Великій Британії у 2010-х роках почала функціонувати урядова програма «Grassroots Grants», через яку надаються бюджетні кошти, які скеровані на підтримку організацій та ініціатив, які розв'язують проблеми місцевих спільнот. У зв'язку з чим, набуває розповсюдження практика, коли органи влади делегують неурядовим організаціям розв'язання певних соціальних проблем та фінансують їхню діяльність [217].

У Шотландії формуються сусідські асоціації, які проживають або здійснюють певну професійну діяльність в одному районі з метою представлення власних інтересів або покращення умов для життя. Значна чисельність асоціацій формується із трьох і більше осіб, які проживають на одній вулиці або мікрорайоні. В основному, сусідські асоціації формуються декількома волонтерами, які мають на меті змінити життя в мікрорайоні (районі) та репрезентувати інтереси орендарів житла у відносинах з його власниками. Також, деякі сусідські асоціації формуються з відповідною ціллю, до прикладу, для збору коштів на будівництво дитячого садочка,

боротьбу зі злочинами чи недопустимою поведінкою. Деякі сусідські асоціації створюються для того, щоб забезпечити захист інтересів спільноти через організацію громадських заходів, проведення кампаній стосовно проблем із забрудненням повітря, дорожнім рухом, паркуванням тощо. Фінансування сусідських асоціацій в Шотландії здійснюється через кошти або членські внески, чи грантові надходження, зокрема, від місцевих бюджетів [211].

Важливим аспектом для розвитку територіальних громад в Угорщині являється тематика формування диференційованих форм самоорганізації населення. Наприклад, за допомогою Асоціації розвитку сусідських асоціацій у регіоні Угорщини Мессі Калія (Mecsekalija) у всіх селах було сформовано громадські організації та групи захисту інтересів: клуби пенсіонерів, жіночі клуби, молодіжні клуби, асоціації сільського туризму, шкільні фонди, спортивні клуби, сільські спільноти циган, організуються виставки культурних реліквій та сувенірів. З-за сучасних кондицій в даному регіоні проводяться «громадські форуми», де беруть участь не лише місцеві жителі, а й політики, експерти, які допомагають в організації та дискусіях з диференційованих питань [114].

Іншим яскравим прикладом розвитку органів самоорганізації населення на окремих територіях міст та сіл являються громадські ради мікрорайонів в Албанії, в якій з 2015 року імплементується реформа місцевого самоврядування й адміністративно-територіального устрою, у відповідності до якої представники національних меншин – македонці та греки – мають широке представництво в органах місцевого самоврядування. У відповідності до закону “Про місцеве самоврядування” в Албанії передбачається заснування на добровільних засадах сусідських об'єднань (громадських рад мікрорайону) для представлення і захисту інтересів мешканців окремих територій, зокрема й національних меншин. Дані ради формуються за сприяння муніципальних органів влади на території району або мікрорайону міста, які наділені правом делегування певних

повноваження такій раді й на виконання відповідних завдань муніципалітет надає фінансові ресурси. Вважаємо, що досвід Албанії являється досить цікавим для України в контексті реформування місцевого самоврядування, зокрема в етноконтактних зонах [190].

В країнах Західної Європи, Північної Америки та Австралії самоорганізація громадян зазвичай виявляється через неурядові організації, які являються центрами розвитку місцевих співтовариств (англ. community centres); сусідськими співтовариствами, трастами та кондомініумами (англ. neighbourhood associations, trusts, condominiums). Дані організації являються сталими, самоорганізованими, цілеспрямованими та досить часто неформальними, проте мають сильні сусідські зв'язки і взаємовідносини між жителями відповідної територіальної громади.

Сусідські співтовариства можуть займатися будь-якою діяльністю, яка належить до благодійницької, і надавати своїм членам громади послуги у диференційованих сферах та розв'язуючи питання місцевого значення. У значній чисельності випадків, даним організаціям не потрібно дозволу від місцевих органів влади. Наприклад, в Швеції розповсюджена модель «колективних будинків», де жителі займаються спільною роботою з обслуговування та ремонту будинку. У деяких країнах популярною являється практика підписання угод між громадянами та муніципальними кампаніями, які відповідають за утримання та ремонт будинків. В країнах з розвинутою місцевою демократією зростає частка бюджетної підтримки для органів самоорганізації населення [72].

Наступним європейським прикладом стосовно самоорганізації населення являється досвід Франції, в якій з 2002 року законом “Про місцеву демократію” встановлюється обов'язковість формування “районних рад” – муніципальних форумів за участю місцевих мешканців, які являються консультативним та дорадчими органами при органах місцевого самоврядування. Дані органи не мають чітко встановлених повноважень стосовно впровадження рішень, проте до них можуть звертатися місцеві

депутати з метою співпраці та за консультаціями. У деяких муніципалітетах Франції дані органи мають особистий невеликий дискреційний бюджет (“enveloppe budgétaire”).

Яскравим прикладом являється місто Гренобль, який заснував шість районних громадських рад, які надають змогу громадянам висловлювати власну думку стосовно муніципальних проектів та щодо пріоритетних напрямків розвитку міста. Муніципалітет Гренобля продемонстрував високий інтерес до даної форми участі мешканців, що надає змогу місцевим органам влади поглянути на потреби жителів громади по-новому. Муніципальні збори Гренобля імплементували хартію, якою врегулювали питання взаємовідносин органів місцевого самоврядування з районними громадськими радами. Шістьма радами було висловлено три головні цілі, які необхідно досягнути: сприяння зміцненню зв'язків між жителями шляхом організації спільних громадських заходів, які нададуть змогу оживити райони; надання жителям громади можливості приймати активну участь у проектах, які впроваджуються на рівні міста та їх району; формування кондицій для висловлювання думки жителями громади стосовно головних стратегічних напрямків розвитку міста. З даною ціллю мер та муніципальні збори можуть звернутись до шести рад з метою одержання ідей стосовно перспектив розвитку або проведення опитування стосовно питань, які становлять суспільний інтерес.

Районні ради одержують фінансування з місцевого бюджету, зокрема кожна районна рада на проведення діяльності одержує близько 11 тисяч євро на рік і проводить засідання не рідше одного разу на три місяці, де представляє населенню проекти, які мають на меті реалізувати органи місцевого самоврядування чи районна рада. Одним із позитивних досвідів участі районної ради у місцевих питаннях в Греноблі є запропонований проект будівництва “Скейт-парку на набережній Грааля”, який було затверджено муніципальною радою з виділенням 80 тисяч євро на його побудову [203].

Французький досвід являється достатньо цікавим, у зв'язку з тим, що історично вельми централізована країна із “сильним” державним наглядом за місцевим самоврядуванням надає реальні приклади стосовно застосування демократичних засобів муніципального управління. Тобто можемо стверджувати, що районні ради являються позитивним прикладом інституту демократії участі на муніципальному рівні, діяльність якого регулюється загальнонаціональним законом [190].

В США асоціації добросусідства (neighborhood associations) являються некомерційними об'єднаннями, які засновуються місцевими мешканцями для розв'язання певних питань місцевого значення та сатисфакції інтересів жителів територіальної громади. Зазвичай дані об'єднання формуються на рівні районів та мікрорайонів міст, де правовою основою їхньої діяльності являється «municipal code» чи «code of ordinances» певного міста, тобто нормативно-правовий акт, який здійснює регулювання місцевого самоврядування відповідного муніципалітету, де є окремий розділ чи статті з питань діяльності асоціацій добросусідства. Українським аналогом «municipal code» являється статут територіальної громади [213].

Протягом десятиріч муніципалітет міста Сент-Пітерсберг (St. Petersburg), що знаходиться в штаті Флорида, здійснював діяльність над розширенням можливостей об'єднань добросусідства на рівні своїх районів. Важливим кроком у даному напрямку було формування Департаменту добросусідства в 2003 році, тому з даного періоду часу чисельність сусідських об'єднань районів збільшилася з 41 до 113, з додатковими 13 бізнес-асоціаціями, які згуртувалися для розв'язання питань територіальної громади.

Місто Сент-Пітерсберг пропонує, але не вимагає обов'язкової офіційної реєстрації для асоціацій добросусідства, однак лише зареєстровані асоціації мають змогу одержати правову, фінансову та кадрову підтримку від Департаменту добросусідства. Об'єднанням районів допомагають «парасолькові» організації, такі як Рада об'єднаних районів (CONA),

Федерація організацій внутрішніх міст (переважно в афроамериканських районах) та Азійська асоціація громад. Наприклад, CONA надає підтримку у підготовці лідерів, організовує освітні заходи та надає власний веб-сайт для розповсюдження інформації, оголошення зустрічей та подій.

Один з ключових підходів муніципалітету Сент-Пітерсберга полягає у довгостроковій співпраці з районними та загальноміськими громадськими об'єднаннями, що надає змогу місту звертатися за консультаціями до районних асоціацій добросусідства стосовно питань і пропозицій, які мають відношення до їхньої територіальної громади. Муніципалітет періодично здійснює зустрічі з представниками цих об'єднань, перш ніж офіційно представляти власні плани. Також, сусідські асоціації беруть участь у формуванні та імплементації місцевих актів, що мають відношення до розміщення соціальних служб та маршрутів громадського транспорту. Муніципалітет також запровадив грантову програму, яка фінансуєть коштом місцевого бюджету або за приватні інвестиції для проєктів, які полягають в тому, щоб покращити умови життя в районах. Асоціації можуть подавати заявки на гранти до 25 тис. дол. США на громадянську освіту та до 35 тис. дол. США на встановлення дитячих майданчиків. У минулому році з муніципального бюджету виділили 200 тис. дол. США на заходи з покращення районів, при цьому розмір грантів становив від 8 до 15 тис. дол. США [212].

У 2015 році, коли муніципальна влада міста Елджина штат Іллінойс, з чисельністю населення близько 100 тисяч осіб, підготувалася до оновлення власного плану розвитку, то вони вирішили залучити місцевих жителів до його розробки. Для цього муніципальна влада звернулася до жителів, спираючись на ресурси Мережі громад Ельджина (ECN). ECN являється некомерційною “парасольковою” організацією, що опікується питаннями сусідських об'єднань, які функціонують на рівні чотирьох районів та центру міста. Хоча ECN співпрацює з муніципальною владою, вона функціонує незалежно від нього і асекує підтримку, навчання та просування ідей

асоціацій добросусідства.

Разом з муніципалітетом міста Елджин, ECN започаткувала програму «Попкорн та планування», в рамках якої було проведено значну чисельність зустрічей та слухань з асоціаціями добросусідства та громадою загалом, з метою інформування жителів громади стосовно процесу планування та для одержання зворотного зв'язку. Результатом даних зустрічей стало розширення мережі велосипедних доріжок, а також муніципальною владою було враховано зауваження асоціацій стосовно дорожньої безпеки та надмірної території для паркування [213].

Досить важливою являється інформація стосовно джерел фінансування асоціацій добросусідства. Встановлено, що значна чисельність асоціацій добросусідства одержують фінансову підтримку від муніципалітетів або отримують членські внески, проте даних фінансових ресурсів досить часто не вистачає, і асоціації звертаються до місцевих підприємств та фондів для отримання додаткових фінансових ресурсів. Крім членських внесків та фінансової підтримки від муніципалітетів, які становлять незначну частину бюджету, то асоціації добросусідства можуть отримувати спонсорську допомогу у вигляді фінансування заходів чи святкувань.

Наприклад, в Оклахома-Сіті, штат Оклахома, декілька асоціацій добросусідства сформували Фонд громади міста, який допомагає збирати гранти та спонсорські надходження і розподіляти їх на інші цільові фонди для розвитку районів, зокрема, забезпечуючи благоустрій парків, реалізуючи просвітницьку діяльність та соціальну підтримку.

Деякі асоціації добросусідства одержують доходи від платних послуг, таких як екскурсії будинками та цікавими місцями, тому дані послуги можуть стати важливим джерелом доходів для асоціацій добросусідства та протегувати зростанню їх членства. За словами президента асоціації добросусідства «Фелпс» у місті Спрингфілд, штат Міссурі, їх щорічні тури були надзвичайно успішними та сприяти наповненню бюджету асоціації. У багатьох містах США департаментами планування та розвитку міст видані

методичні рекомендації стосовно формування асоціацій добросусідства. На рисунку 1.14. відображено головні причини та ціль формування даних об'єднань – асоціацій добросусідства.

Отже, дослідження американського прикладу асоціацій добросусідства відображає, що активне партнерство між муніципалітетом та сусідськими об'єднаннями протегує зміцненню та розвитку міст. Головним наслідком залучення місцевих асоціацій добросусідства до розв'язання питань місцевого значення являється те, що вони стають частиною рішення, а не перешкодою в плануванні майбутнього територіальної громади, залучення яких до місцевого самоврядування сприяє поглибленню розуміння муніципальною владою проблем територіальної громади.

В Японії близьким за формою і змістом до органів самоорганізації населення являється інститут чонайкай, який являється вельми своєрідною національною формою організацій громадянського суспільства, яка є досить розповсюдженою в країні. Вчені визначають чонайкай як об'єднання сусідств Японії – добровільні групи, які формуються на певних територіях, зазвичай в мікрорайонах. Чонайкай відіграє важливу роль у формуванні соціального капіталу, але дані інститути є досить обмеженими у можливостях здійснювати вплив на політичні рішення.

Дані органи самоорганізації населення виникли ще в середині ХХ ст., а з кінця 1950-х років, в умовах динамічного економічного розвитку країни, місцеві сусідські асоціації почали формуватися добровільно і до 1970-х років стали активними суб'єктами громадянського життя Японії. У 2009 році Міністерство внутрішніх справ провело опитування 2378 органів місцевого самоврядування в Японії стосовно дослідження певних питань співробітництва із чонайкай. Результати опитування представили наступні результати, що близько 95% органів місцевого самоврядування Японії досить активно співпрацюють з чонайкай та залучають їх до процесу імплементації місцевих рішень, а 91% респондентів (муніципалітетів) застосовують чонайкай для розповсюдження інформації про свою діяльність [215]. Отже, в

Японії функціонує близько 300 тисяч чонайкай, однак їх назви варіюються в залежності від місця.

Рис. 1.14. Головні причини та ціль формування асоціацій добросусідства

Примітки: власна розробка автора

Як і в США, статус чонайкай регулюється локальними актами, у зв'язку з тим, що профільний національний закон, який би повинен був би врегулювати статус чонайкай, в Японії відсутній. Місто Камеока, префектура Кіото являється прикладом успішної організації діяльності

чонайкай, в якому функціонують 19 організацій добросусідства. Так, за ініціативи чонайкай муніципальна влада міста сформувала комітет зі сприяння безпеці на рівні районів, яким був складено план підвищення безпеки в громадах. До того ж, чонайкай сформували навчальний центр з безпеки, який приймав відвідувачів з інших чонайкай і муніципалітетів. Характерною ознакою чонайкай в місті Камеока являється те, що вони здійснюють діяльність самостійно і виступають як сполучна ланка між мешканцями громади, місцевими органами влади та іншими асоціаціями. Іншим яскравим прикладом являється місто Іїда, префектура Нагано, в якій чонайкай не являється основною організацією, яка здійснює діяльність стосовно розвитку мікрорайонів. У місті Іїда також здійснюють діяльність комінкан (асоціації громадського користування) і Асоціація з розвитку громад, які відіграють важливу роль у розвитку міста разом із міським урядом [215; 216].

Таким чином, на основі аналізу зарубіжного досвіду діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах встановлено, що залучення місцевого населення до управління громадою являється запорукою її успішного розвитку. Через сучасні кондиції самоорганізація населення у різних країнах світу є відпрацьованим механізмом забезпечення місцевих інтересів у поєднанні з державними. Велика Британія та США являються першопрохідцями і впроваджувачами механізму самоорганізації населення та мають давні демократичні традиції самоорганізації жителів громад та успішно задають ритм для імплементації практики самоорганізації населення в інших країнах світу.

Якщо порівнювати позитивний досвід США із українськими реаліями та здійснити оцінки можливості запровадження позитивної практики такого функціонування органів самоорганізації населення, то варто відмітити вже існуючі спільні аспекти, зокрема, в Україні аналогом спеціального нормативного акту, що регулює діяльність в межах окремого муніципалітету в США, є статут територіальної громади. Однак, як встановлено, в Україні

такий нормативно-правовий акт місцевого рівня має низку недоліків та недостатньо передбачає врегулювання правовідносин, пов'язаних із існуванням та здійсненням діяльності органами самоорганізації населення.

Іншим перспективним напрямком запозичення позитивного досвіду США щодо інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах може стати активізація їх консультативної та дорадчої діяльності, зокрема, щодо розробки й затвердження актів місцевого значення, прийняття рішень щодо розташування соціальних служб, маршрутів громадського транспорту та ін. Крім того, якісно новим етапом у вітчизняній практиці функціонування органів самоорганізації населення може стати позитивний досвід США, досягнутий у сфері формування й затвердження спеціальних методичних рекомендацій (у США – гайди щодо створення асоціацій добросусідства) у сфері формування й забезпечення принципів функціонування органів самоорганізації населення в територіальних громадах, основною метою яких є:

- 1) встановлення та зміцнення соціальних зв'язків (органи самоорганізації населення спроможні побудувати тісні взаємовідносини та акумулювати вагомий обсяг соціального капіталу);
- 2) спільне вирішення проблем територіальної громади (зосередження основних зусиль на вирішенні найбільш вагомих проблемних питань);
- 3) покращення благоустрою території (формування комплексу заходів щодо підвищення цінності території);
- 4) посилення комунікації із сусідами (налагодження взаємозв'язків населення на різних рівнях суспільних відносин);
- 5) налагодження ефективної співпраці із органами державної влади й місцевого самоврядування (формування ефективних майданчиків спілкування із міською владою, виявлення проблем розвитку громади та спільний пошук варіантів вирішення проблем);
- 6) підвищення рівня безпеки територіальної громади (посилення

соціальної відповідальності за безпеку середовища та співпраця із правоохоронними органами).

В цілому, оцінюючи американський досвід інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах, можна виокремити найбільш прийнятні для України положення та норми, зокрема:

1) налагодження активного партнерства між органами самоорганізації населення та органами місцевого самоврядування;

2) формування свідомості у населення щодо сприйняття органів самоорганізації населення в територіальних громадах не як перешкоди їх розвитку, а як інструмента вирішення проблемних питань.

Японський досвід інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах свідчить про поширеність діяльності таких органів самоорганізації населення як чонайкай, організаційно-правовий механізм діяльності яких регулюється локальними актами, оскільки в країні немає профільного законодавчого акту, що регулює статус таких органів. Позитивною практикою діяльності органів самоорганізації населення у Японії є створення у їх структурі комітетів зі сприяння безпеки на рівні конкретних районів та територіальних одиниць, а також створення навчального центру з безпеки, уповноважених забезпечувати заходи захисту населення територіальних громад. Основна функція чонайкай у Японії полягає у посередництві між населенням та органами влади місцевого рівня з метою забезпечення сталого розвитку територій.

Досліджуючи особливості інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах Шотландії варто відмітити успішність функціонування таких органів самоорганізації населення як сусідські об'єднання, що створюються з конкретною метою своєї діяльності та функціонують на засадах відкритості, прозорості й демократичного розвитку. Особливістю таких органів самоорганізації населення є можливість здійснення фінансування їх діяльності за рахунок членських внесків, грантових надходжень та бюджетних ресурсів.

У Франції успішною вважається діяльність муніципальних районних рад, які покликані забезпечувати активізацію участі громадськості в прийнятті рішень щодо територіального розвитку на місцевому рівні. Очевидно, що в країні із надмірним рівнем централізованого управління та жорстким державним наглядом за діяльністю органів місцевого самоврядування, інститут самоорганізації населення на місцевому рівні має перспективні напрями розвитку та чітко регламентований законодавством порядок.

Цікавим у сфері організації діяльності органів самоорганізації населення є досвід Албанії. Хоча Албанія не вважається високо розвинутою країною Європи та має значні проблеми свого соціально-економічного розвитку, однак має потужний потенціал та спроможність створити належні умови для формування громадських рад мікрорайонів, які вважаються органами самоорганізації населення та характеризуються можливістю допуску національних меншин до участі у формуванні їх складу та розроблення механізмів захисту й представлення їх інтересів. Досвід Албанії в даному керунку є достатньо вагомим та цікавим для України, оскільки на території нашої країни розміщується значна чисельність етноконтактних зон із стійкою сформованістю національних менших, участь яких в діяльності органів самоорганізації населення в Україні дещо обмежується положеннями й нормами національного законодавства.

Досвід проаналізованих країн щодо реалізації основних засад інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах свідчить про посилення в даному питанні проблем децентралізації управлінських заходів та про те, що в високо розвинутих країнах пріоритетними є твердження, відповідно до яких органи самоорганізації населення, що створюються на конкретній території, зацікавлені в максимально ефективному, раціональному й об'єктивному розпорядженні наявними ресурсами задля вирішення проблем місцевого значення. Тому, вони спрямовують значні зусилля на налагодження тісної співпраці із

органами місцевого самоврядування та створюють дієві механізми фінансового забезпечення досягнення поставлених цілей.

Окремо варто відмітити позитивні тенденції щодо підвищення ефективності діяльності органів самоорганізації населення в тих територіальних громадах країн світу, що допускають можливість формування й функціонування таких фінансових механізмів як фонди розвитку громади, або ж фонди розвитку органу самоорганізації населення. Вважаємо таку практику достатньо обґрунтованою та можливою у застосуванні в існуючих реаліях існування України. По-суті, запровадження системи спеціальних фондів розвитку органів самоорганізації населення та розроблення механізму їх створення, фінансування й функціонування дозволить залучати грантові програми розвитку територіальної громади й окремих її територій, а також сприятиме участі громади у співфінансуванні реалізації проєктів. Основною перевагою існування таких фондів являється швидкість залучення фінансових ресурсів й можливість реалізовувати проєкти без очікувань на кошти, що залучаються із галузевих й місцевих бюджетів, процедура чого є досить тривалою й проблематичною, а в умовах хронічного недофінансування бюджетів, ще й посилюється недостатністю й дефіцитом запланованих грошових коштів.

Як показує аналіз зарубіжного досвіду діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах, саме дана форма соціальної демократії, що надає змогу населенню самостійно підіймати рівень соціально-економічного розвитку громади, протегувати покращенню рівня розвитку суспільства та підвищення свідомості жителів громад. Отже, беручи до уваги складність соціально-економічної ситуації в регіонах України, наявності диференційованих суперечливих підходів і стратегій розвитку територіальних громад, то інститут самоорганізація населення України вимагає дослідження та застосування кращого зарубіжного досвіду.

Висновки до розділу 1

Встановлено, що розуміння сутності системи місцевого самоврядування в Україні та наділення її функціями й відповідними повноваженнями, трактується в декількох аспектах, зокрема, як один із вагомих аспектів конституційного ладу країни; як специфічна форма народовладдя; як право громадян територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення.

Досліджено питання інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах та здійснено аналіз понятійного апарату, внаслідок чого з'ясовано, що органи самоорганізації населення визначаються як представницькі органи, які на законних підставах створюються жителями села, селища, міста або їх частин для вирішення питань, що мають значення на території певної громади. Встановлено, що органами самоорганізації населення в територіальних громадах України є будинкові, вуличні й квартальні комітети; комітети мікрорайонів; комітети районів у містах; сільські, селищні комітети, на які відповідно до чинного законодавства України покладено обов'язки, завдання та функції здійснення діяльності в інтересах певної територіальної громади. Виявлено, що формування вітчизняної моделі місцевого самоврядування на засадах самоорганізації населення в територіальних громадах передбачає широке використання норм і положень чинного законодавства України, зокрема, Конституції України, Законів України «Про органи самоорганізації населення», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про добровільне об'єднання територіальних громад» та «Про службу в органах місцевого самоврядування».

Обґрунтовано основні наукові підходи до визначення моделей організації діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах, на підставі чого з'ясовано, що в умовах сьогодення існує чотири типи таких моделей, а саме: англосаксонська, континентальна (французька), німецька (змішана) та іберійська, кожній із яких притаманні індивідуальні

особливості. Існуючий стан організації діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах України свідчить, що тут спостерігається впровадження «універсальної» моделі організації діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах, яка характеризується значними проблемами, зокрема, не повністю враховує особливості розвитку регіонів та територіальних громад.

Встановлено, що найбільш характерні ознаки органів самоорганізації населення у парламентських демократіях органи місцевого самоврядування мають значний вплив на формування та визнання правової основи відносин між державою та адміністративно-територіальними одиницями. Встановлено, що у США та Канаді органи самоорганізації населення називаються сусідські об'єднання або асоціації добросусідства (“neighborhood associations”) або *асоціації домовласників* (Home Owner Association – *HOA*), у Японії – чонайкай (яким приманні відповідні національні особливості), у Шотландії – сусідські об'єднання жителів, в Албанії – громадські ради мікрорайонів, у Великій Британії – центри розвитку місцевих співтовариств (community centres), у Франції близькими до ООН є муніципальні районні ради, у Польщі – «допоміжні органи», які створюються в «допоміжних одиницях», тобто сільських округах, районах, селищах.

Проаналізувавши позитивний досвід функціонування центрів розвитку місцевих співтовариств у Великій Британії як громадських об'єднань, наводить на думку про впровадження відповідних змін в інші нормативно-правові акти України, які стосуються функціонування органів самоорганізації населення. На основі аналізу зарубіжного досвіду діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах, встановлено, що саме дана форма соціальної демократії, що надає змогу населенню самостійно підіймати рівень соціально-економічного розвитку громади, протегувати покращенню рівня розвитку суспільства та підвищення свідомості жителів громад.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ФУНКЦІОНУВАННЯ ОРГАНІВ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

2.1 Нормативно правове забезпечення для інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах

Система місцевого самоврядування включає такі структурні компоненти як територіальні громади, сільські, селищні та міські ради, виконавчі органи сільської, селищної, міської ради, районних та обласних рад, органи самоорганізації населення, проте, не має чіткого уніфікованого наукового визначення та трактується у різних вимірах й площинах. При цьому виявлено, що чинне законодавство України в достатній мірі регулює організаційно-правові засади системи місцевого самоврядування та частково імплементовано із положеннями й нормами європейського права.

Проведені наукові розвідки дозволили довести наявність проблем становлення місцевого самоврядування в Україні, серед найбільш вагомих із яких є нечіткість формування повноважень органів місцевого самоврядування та відсутність достатніх обсягів фінансування діяльності органів місцевого самоврядування.

Організаційно-правовий механізм інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах складається насамперед із нормативно-правових актів, на основі яких здійснюється регулювання діяльності органів самоорганізації населення. В Україні на сьогодні розроблено низку законодавчих актів, що стосуються процесу інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах та застосовуються для його регулювання (див. табл. 2.1.).

Структуризація нормативно-правових актів для інституалізації органів
самоорганізації населення в територіальних громадах

Сфера регулювання	Нормативно-правова база
Міжнародна нормативно-правова база, яка регулює систему управління органами самоорганізації населення	Загальна декларація прав людини (Генеральна Асамблея ООН) [36], Всесвітня декларація місцевого самоврядування [19], Європейська Хартія місцевого самоврядування [33], Додатковий протокол до Європейської хартії місцевого самоврядування про право участі у справах місцевого органу влади [149], Рекомендація Ради Європи 48 (1998) «Про місцеву та регіональну демократію в Україні» [158], Резолюція Ради Європи 123 (2001) «Про місцеву та регіональну демократію в Україні» [157], тощо.
Національна нормативно-правова база, яка регулює систему управління органами самоорганізації населення	Акт проголошення незалежності України Постанова Верховної Ради Української РСР 24 серпня 1991 року № 1427-ХІІ [1], Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР [49], Цивільний Кодекс України [186], Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні» [142], Закон України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» [130], Закон України «Про органи самоорганізації населення» [147], Закон України «Про співробітництво територіальних громад» [153], Закон України «Про асоціації органів місцевого самоврядування» [124], Закон України «Про співробітництво територіальних громад» [152], Закон України «Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку» [146], Закон України «Про доступ до публічної інформації» [131], Закон України «Про об'єднання громадян» [145], Закон України «Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів» [125], Закон України «Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності» [134], Постанова ВРУ «Про затвердження Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні» [136] тощо
Нормативно-правова база в органах місцевого самоврядування, яка регулює систему управління органами самоорганізації населення	Рішення міських рад «Про затвердження міської цільової програми Сприяння розвитку громадянського суспільства», «Про міський конкурс проектів та програм розвитку місцевого самоврядування», «Про затвердження Положення про здійснення органами самоорганізації населення контролю за якістю проведення ремонтів у житлових будинках, переданих до сфери управління районних в місті державних адміністрацій», «Про Статут територіальної громади», «Про органи самоорганізації населення», Розпорядження міських державних адміністрацій «Про затвердження Положення про порядок легалізації ОСН», Статут територіальної громади з врахуванням положень Положення про порядок внесення місцевої ініціативи на розгляд ради тощо.
Стратегічні пріоритети та напрями регуляції управління ОСН	Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021-2026 рр. [155], Концепція модернізації системи організаційно-правового забезпечення місцевої демократії в Україні (проект).

Примітки сформовано автором на основі джерел: [1; 19; 33; 36; 49; 124-125; 130; 134; 136; 142-147; 149-150; 152; 153; 155; 157-158; 186].

У відповідності із даними, які представлені в таблиці 2.2., встановлено, що іноземні громадяни та особи без громадянства наділені обмеженими правами стосовно формування та функціонування органів самоорганізації населення в Україні. Даний факт пояснюється тим, що у відповідності до Положення «Про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні», затвердженим Постановою ВРУ від 17 грудня 1993 р. Стаття 2 передбачає у роботі зборів та конференцій мають право брати участь лише громадяни України, які досягли 18 років та на постійній основі проживають на відповідній території країни [136].

Таблиця 2.2.

Суб'єкти прав, пов'язаних із формуванням і функціонуванням органів самоорганізації населення

№ п/п	Право, пов'язане із формуванням і функціонуванням ОСН	Суб'єкти права, пов'язаного із формуванням і функціонуванням ОСН	Нормативний акт, що визначає суб'єктів цього права
1.	Право ініціювати формування ОСН	Жителі	Конституція України (ст. 140), Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 14)
		Частина жителів, які тимчасово або постійно проживають на відповідній території в межах територіальної громади	Закон «Про місцеве самоврядування в Україні» (ст. 1)
		Жителі, які мають право голосу через конференцію (загальні збори) жителів. Відповідно до ст. 6 даного Закону, право голосу мають жителі, які на законних підставах проживають на відповідній території	Закон України «Про органи самоорганізації населення» (ст. 8)
2.	Право обирати та бути обраним до персонального складу ОСН	Жителі, які на законних підставах проживають на відповідній території	Закон України «Про органи самоорганізації населення» (ст. 6)

Примітки сформовано автором на основі джерел: [147].

З даного Положення виходили при розробці Закону України «Про органи самоорганізації населення», який вимагає, щоб ініціативна група,

котра подає заяву про формування органу самоорганізації населення, зобов'язана зазначити список учасників зборів (конференції) жителів за місцем проживання із зазначенням прізвища, імені, по батькові, року народження, серії та номера паспорту та домашньої адреси кожного учасника зборів (конференції) жителів. Дані вимоги являються недосконалими, у зв'язку з тим, що не передбачають можливість участі іноземних громадян та осіб без громадянства у діяльності зборів та конференцій органів самоорганізації населення та ненаділені правом приймати участь в роботі органів самоорганізації населення в Україні через недосконалість законодавства. Варто відзначити, що Закон України «Про органи самоорганізації населення» є доволі старим, адже він був імплементований у 2001 році, та зазнавав змін та доповнень тільки тричі – у 2012 році, у 2018 році та у 2019 році [147].

Іноземці та особи без громадянства наділені правом ініціювати створення та мають змогу брати участь у діяльності ОСН, проте їхнє право обирати та бути обраними до персонального складу ОСН може бути обговореним. Дана дискусія може виникнути через те, що сільські, селищні та міські ради можуть делегувати ОСН певні свої повноваження, однак дана практика не є надто розповсюдженою в Україні, тому існує імовірність, коли ОСН можуть виконувати повноваження сільських, селищних та міських рад. Тому, можна стверджувати, що тільки особи, які мають активне та пасивне виборче право на місцевих виборах, зобов'язані мати змогу приймати участь у виборах персонального складу ОСН.

Законодавство України формує неоднозначність в тому, хто може застосовувати вище зазначені права в системі місцевого самоврядування, де дана невизначеність може спричинити до «перебільшення ролі територіальних громад у системі місцевого самоврядування», як відзначає В.І. Борденюк. Як видно з таблиці 2.2., що найвужчим колом осіб являються ті, які можуть ініціювати формування, обирати та бути обраними до персонального складу ОСН. Коло осіб, які можуть брати участь у діяльності

органів самоорганізації населення, буде більш широким, а найширшим буде коло осіб, інтереси яких представляють та захищають органи самоорганізації населення, а протиріччя у даних суб'єктів прав можна спостерігати через нечіткість законодавства. На рисунку 2.1. відображено основні особливості формування та функціонування органів самоорганізації населення.

Органи самоорганізації населення являються важливими структурними компонентами місцевої демократії та визначаються як представницькі органи, які формуються жителями території села, селища, міста або їх частин з метою розв'язання питань місцевого значення. Закон України «Про органи самоорганізації населення» регулює діяльність даних органів. Органи самоорганізації населення асекурують сатисфакцію інтересів та потреб жителів громади, донесення до влади їхніх проблем і потреб та допомагають у їх розв'язанні.

Органи самоорганізації населення також здійснюють громадський контроль за діяльністю влади та інших постачальників диференційованих послуг, допомагають у об'єднанні громадян під час розв'язання диференційованих спільних проблем. Місцеві органи влади застосовують органи самоорганізації населення для точного встановлення проблему відповідних громадах, залучення додаткових ресурсів для розв'язання соціальних проблем та з метою зменшення рівня недовіри між владою та населенням через ефект причетності до розв'язання проблем, захисту інтересів громади перед державною владою та політичною кон'юнктурою, об'єднування зусиль в боротьбі громади з соціально-безвідповідальним бізнесом.

Нормативно-правова база надає дозвіл обирати та бути обраним до органів самоорганізації населення мешканців, які проживають на відповідній території у відповідності до статті 6 Закону України «Про органи самоорганізації населення» [147]. На рисунку 2.2. відображено основні повноваження, які здійснюють органи самоорганізації населення у відповідності до чинної нормативно-правової бази.

ОРГАНИ САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ	
Сфера правового регулювання: Частина 6 ст. 140 Конституції України (Розділ XI “Місцеве самоврядування”), Закон України “Про органи самоорганізації населення”	Статутний документ: Положення
Порядок створення: Дозвільний порядок (необхідно одержання згоди на формування ОСН від відповідної міської, районної у місті (у разі її формування), сільської чи селищної ради на підставі звернення загальних зборів (конференції) за місцем проживання)	За сферою діяльності: Інститут громадянського суспільства, водночас входить до системи місцевого самоврядування
Територія діяльності: Будинки, квартал, вулиця, мікрорайон, район чи декілька районів міста (якщо немає районної ради), село, селище (якщо його межі не співпадають з межами діяльності відповідної сільської чи селищної ради).	Основні завдання: 1) формування умов для участі жителів у вирішенні питань місцевого значення в межах Конституції і законів України; 2) задоволення соціальних, культурних, побутових та інших потреб жителів шляхом сприяння у наданні їм відповідних послуг; 3) участь у реалізації соціально-економічного, культурного розвитку відповідної території, інших місцевих
Порядок виборів керівних органів: Вибори проводяться на підставі рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування на загальних зборах (конференції) за місцем проживання	Принцип створення: за територіальною ознакою
Вид легалізації: Реєстрація або повідомлення про заснування	Характер взаємодії з органами влади: Будують свої відносини з органами влади на підставі підконтрольності та обов’язковості виконання їх актів
Повноваження: Мають власні повноваження. Є можливість наділення їх додатковими власними повноваженнями органів місцевого самоврядування (делеговані повноваження) із передачею необхідних для їх виконання фінансів та майна.	
Кількість засновників: Більше половини жителів, які мешкають на відповідній території, або їх представників	Членство: немає
Вік засновників та членів: Старше 18 років	Обмеження щодо терміну дії: Орган самоорганізації населення обирається терміном на строк повноважень відповідної ради, якщо інше не передбачено рішенням ради чи положенням про орган самоорганізації населення.
Можливість здійснення господарської діяльності: Відсутня	
Набуває прав юридичної особи: У разі реєстрації	Черговість дій зі створення: 1. Прийняття рішення конференцією (зборами) жителів за місцем проживання; 2. Отримання дозволу на створення ОСН від відповідної ради.
Наявність типового статутного документу, затвердженого відповідним органом державної влади: Немає	
Підпорядкованість: Автономні. Єдиної управлінської ієрархічної структури не мають	
Порядок припинення діяльності: Шляхом саморозпуску у зв’язку з територіальною реорганізацією або припиненням повноважень органу самоорганізації населення відповідною міською радою через невиконання ним рішень ради та виконкомів.	

Рис. 2.1. Основні особливості формування та функціонування органів самоорганізації населення

Примітки: власна розробка автора

Основні повноваження органів самоорганізації населення	
→	представляти разом з депутатами інтереси мешканців будинку, вулиці, мікрорайону, села, селища, міста у відповідних місцевих органах влади;
→	вносити пропозиції до проєктів місцевих програм соціально-економічного і культурного розвитку відповідних територіальних громад та проєктів місцевих бюджетів;
→	протегувати дотриманню та впровадженню Конституції та нормативно-правових актів України, рішень, розпоряджень місцевих органів влади та рішень, які впровадженні місцевими референдумами;
→	організовувати на добровільних засадах участь населення (тимчасові або постійні бригади, тощо) у впровадженні заходів стосовно охорони навколишнього природного середовища, проведенні робіт з благоустрою, озеленення тощо;
→	організовувати допомогу громадянам похилого віку, інвалідам, сім'ям загиблих воїнів та військовослужбовців, малозабезпеченим та багатодітним сім'ям тощо;
→	організовувати на добровільних засадах участь мешканців у впровадженні заходів стосовно охорони пам'яток історії та культури, ліквідації наслідків стихійного лиха, будівництві і ремонті шляхів, комунальних мереж, об'єктів загального користування;
→	надавати допомогу навчальним закладам, організаціям культури у проведенні культурно-освітньої, спортивно-оздоровчої та виховної роботи серед населення;
→	протегувати збереженню культурної спадщини, традицій народної культури, охороні пам'яток історії та культури, імплементацію в побут нових обрядів;
→	надавати належну допомогу органам пожежного нагляду в реалізації протипожежних заходів, організовувати вивчення населенням правил пожежної безпеки, брати участь у впровадженні громадського контролю за додержанням вимог пожежної безпеки;
→	сприяти депутатам відповідних місцевих рад в організації їх зустрічей з виборцями, прийому громадян і проведенні іншої роботи у виборчих округах;
→	інформувати громадян про діяльність органу самоорганізації населення, організовувати обговорення проєктів його рішень з найважливіших питань;
→	впроваджувати контроль за якістю надаваних жителям громади, які проживають у жилих будинках житлово-комунальних послуг та за якістю проведених у зазначених жилих будинках ремонтних робіт;
→	розглядати звернення громадян, вести прийом громадян;
→	протегувати відповідно до законодавства правоохоронним органам у забезпеченні ними охорони громадського порядку;
→	вести облік громадян за віком, місцем роботи чи навчання, які проживають у межах відповідної території діяльності органу самоорганізації населення.

Рис. 2.2. Основні повноваження органів самоорганізації населення

Примітки сформовано автором на основі джерел: [11; 77].

Згідно з чинним законодавством, органи місцевого самоврядування, а

отже, і органи самоорганізації населення можуть бути залучені до формування місцевої політики та регулювання відносин у сфері житлово-комунальних послуг. Проте на нашу думку, дана участь є недостатньою. Згідно з ч. 3 п. 1 статтею 14 Закону України «Про органи самоорганізації населення», де цим органам можуть надаватися повноваження стосовно внесення пропозицій до проектів місцевих програм соціально-економічного і культурного розвитку відповідних територіальних громад та проектів місцевих бюджетів. У відповідності до ч. 6 п. 1 ст. 14 даного закону органи самоорганізації населення можуть проводити контроль за якістю надання житлово-комунальних послуг та за проведенням ремонтних робіт у жилих будинках на території їх діяльності. Відповідно до ч. 3 ст. 27, члени органу самоорганізації населення наділені правом брати участь у засіданнях місцевих рад та їх виконавчих органів та наділені правом дорадчого голосу при розгляді питань, ініційованих органом самоорганізації населення [147].

У Законі України «Про органи самоорганізації населення» не розкритий і чітко не прописаний нормативно-правовий механізм реалізації контролю за якістю надаваних громадянам житлово-комунальних послуг та проведених у жилих будинках ремонтних робіт. Надання органам самоорганізації населення права дорадчого голосу не надає їм ефективного засобу впливу на місцеві органи влади з питань стосовно інтересів та проблем територіальної громади, ініційованих саме органами самоорганізації населення, зокрема, і у сфері житлово-комунальних послуг. На окрему увагу, як структурний компонент нормативно-правового механізму контролю за якістю житлово-комунальних послуг органами самоорганізації населення у сучасній Україні, заслуговує громадський контроль, що являється запорукою демократизації та побудови громадянського суспільства [8; 147].

Закон України «Про органи самоорганізації населення» не відповідає поточним вимогам децентралізації влади та залучення громадян до розв'язання проблем, щ у свою чергу протегує стримування розвитку не лише муніципальної демократії, а й громадянського суспільства в цілому,

включаючи процес формування України як соціальної держави. Тому, очевидною являється необхідність у імплементації нового закону, який би визначав статус органів самоорганізації населення. Навіть внесення певних змін до чинного закону не допоможе змінити поточну ситуацію, тому необхідно удосконалити самі підходи до законодавчої регламентації статусу даних органів та забезпечити їх автономне функціонування. Це повинно бути не залежне від волі та бажання місцевих органів влади, які не поспішають наділяти органи самоорганізації частиною власних повноважень та надавати їм належні матеріальні та фінансові ресурси.

Закон України «Про органи самоорганізації населення» [147], окремими положеннями протирічить Конституції та Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [142]. Даний Закон не зміг відповідним чином унормувати правовий статус органів самоорганізації населення та визначив надзвичайно складну процедуру їх формування, і не закріпив відповідні гарантії для асекурації їх результативної діяльності. Даний випадок на практиці може стати на заваді ефективному функціонуванню органів самоорганізації населення, ставить під загрозу формування та існування органів самоорганізації населення, у зв'язку із наявністю нормативних прогалин, неоднозначність та нечіткість формулювань стосовно порядку формування та асекурації їх діяльності породжують численні протести прокуратури, судові процеси і не дають членам територіальних громад спільно вирішувати важливі місцеві проблеми за місцем свого проживання. Таким чином, імплементація нового Закону «Про органи самоорганізації населення», який відповідатиме сучасним вимогам демократичного врядування, забезпечить належний правовий статус органів самоорганізації та встановить належні гарантії для їх ефективної діяльності, а також даний Закон стимулюватиме процеси розвитку муніципальної демократії та громадянського суспільства в Україні та підвищить ступінь довіри громадськості до місцевих органів влади [147].

Чинний Закон України «Про органи самоорганізації населення» не

передбачає встановлення у рішенні ради про надання дозволу на формування органу самоорганізації населення матеріально-фінансової складової його діяльності. Зважаючи на вищезазначені обставини, внесення змін до даного закону є необхідним для забезпечення ефективної діяльності органів самоорганізації населення, тому вважаємо, що «у рішенні ради про надання дозволу на формування органу самоорганізації населення повинні бути обов'язково встановлені його назва, основні напрями діяльності, повноваження та умови їх реалізації, територія, у межах якої має діяти орган самоорганізації населення та його матеріально-фінансова основа». Необхідно також визначити відповідальність посадових осіб органів місцевого самоврядування за ненадання коштів, необхідних для реалізації власних повноважень органу самоорганізації населення. Додатково, можна розглянути питання про забезпечення органів самоорганізації населення правом на участь у формуванні та виконанні місцевого бюджету, яке може бути реалізоване через делегування окремих повноважень з питань бюджетування та фінансового управління органам самоорганізації населення, забезпеченням їх фінансової автономії та забезпеченням можливості імплементації рішень з питань фінансування проектів та програм. Окрім того, можна розглянути можливість формування спеціальних фондів на підтримку проектів та програм, які ініціюються органами самоорганізації населення, а також можливість включення органів самоорганізації населення до процесу імплементації рішень про асигнування коштів на реалізацію проектів та програм в межах місцевого бюджету.

Зважаючи на вищевикладене, можна констатувати те, що існує неоднозначність та розбіжності в інтерпретації конституційної норми стосовно формування органів самоорганізації населення та наділення їх частиною власної компетенції, фінансів, майна. Саме таким способом трактують для себе дану конституційну норму місцеві органи влади, які достатньо скептично відносяться до формування та функціонування на їх території ОСН, сприймають їх в якості конкурентів та не бажають ділитися

фінансовими ресурсами місцевого бюджету. Таким чином, свідченням даного відношення до ініціативи самих жителів та сформованих ними ОСН являється той факт, що в деяких актах локальної нормотворчості, зокрема в статутах територіальних громад, програмах соціально-економічного, культурного розвитку відповідних територій вони взагалі не згадуються.

Оскільки якість надання соціальних послуг прямо знаходиться в залежності від активної діяльності ОСН, проте Закон України «Про соціальні послуги» не передбачає участі ОСН в координації роботи та контролю за наданням соціальних послуг. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне впровадити належні доповнення до законодавчих актів, які визначають роль та компетенцію органів самоорганізації населення в розвитку місцевого самоврядування та наданні соціальних послуг. Дані зміни сприятимуть асекурації результативнішого залучення жителів до управління територіальною громадою та покращення якості надання соціальних послуг [151].

Отже, вбачаємо необхідність у залученні представників органів самоорганізації населення та членів правлінь об'єднань співвласників багатоквартирних будинків до діяльності з перевірки відповідних стандартів в житлово-комунальній сфері на громадських засадах. ОСН повинні займатися підвищенням обізнаності громадян стосовно їх прав і можливостей захисту від неправомірних дій організацій, що надають послуги житлово-комунального господарства, а також дані органи зобов'язані здійснювати контроль якості наданих послуг та ремонтних робіт у житлових будинках і вносити пропозиції до проектів місцевих програм соціально-економічного розвитку тощо. Таким чином, виконання даних завдань вимагає не лише правової, але й організаційної складової механізму впровадження соціальної функції місцевого самоврядування у сфері житлово-комунального господарства.

У чинному Законі України «Про житлово-комунальні послуги» від 09 листопада 2017 року № 2189-VIII [132] відсутні окремі положення та

норми стосовно громадського контролю у сфері житлово-комунальних послуг. У поєднанні із відсутністю Закону України «Про громадський контроль», даний факт ускладнює конструктивний вплив громадськості на органи публічної влади загалом та унеможлиблює результативний контроль за якістю житлово-комунальних послуг органами самоорганізації населення.

До одного з основних структурних компонентів нормативно-правового механізму контролю за якістю житлово-комунальних послуг органами самоорганізації населення у сучасній Україні являється нормативно-правове забезпечення, яке виражається у імплементації низки підзаконних актів, зокрема, Правил утримання жилих будинків та прибудинкових територій, затверджених наказом Державного комітету України з питань житлово-комунального господарства від 17.05.2005 року № 76, зареєстрованого у Міністерстві юстиції України 25 серпня 2005 р. за № 927/11207 [139].

В якості нормативно-правового забезпечення як структурного компоненту комплексного нормативно-правового механізму контролю за якістю житлово-комунальних послуг органами самоорганізації населення у сучасній Україні на особливу увагу заслуговує і Постанова КМУ «Про затвердження Порядку проведення перевірки відповідності якості надання деяких комунальних послуг та послуг з управління багатоквартирним будинком параметрам, передбаченим договором про надання відповідних послуг» від 27 грудня 2018 р. № 1145 (далі – Порядок). Даний Порядок встановлює механізм здійснення перевірки відповідності якості надання послуг з постачання теплової енергії та гарячої води, централізованого водопостачання та водовідведення, поводження з побутовими відходами в частині надання послуг з вивезення побутових відходів та послуг з управління багатоквартирним будинком параметрам, передбаченим договором про надання відповідних послуг, з метою оцінки їх відповідності головним вимогам до чисельності та якості і вжиття заходів стосовно асекурації надійності та безпеки під час надання комунальних послуг та послуг з управління багатоквартирним будинком [138].

Отже, законодавство України не передбачає, що місцеві органи влади наділені повноваженнями реалізувати нормативно-правове регулювання формування й діяльності органів самоорганізації населення. Таким чином, на місцевому рівні правила стосовно формування та діяльності органів самоорганізації населення можуть бути визначені або органами місцевого самоврядування, або через проведення місцевого референдуму [75, с. 40].

Закон України «Про органи самоорганізації населення» розподіляє повноваження органів самоорганізації населення на власні та делеговані, де перші повноваження, надані у відповідності до Конституції та законів України відповідною радою органу самоорганізації населення під час його формування, проте дане формулювання не являється досить точним, оскільки рада надає дозвіл на формування ОСН. Проте повноваження, які орган самоорганізації населення здійснюватиме, визначають члени територіальної громади, які розв'язують питання стосовно формування органу самоорганізації населення із числа тих, що закріплені у Законі України «Про органи самоорганізації населення». Делеговані повноваження органу самоорганізації населення визначаються як повноваження відповідної ради, якими вона додатково наділяє орган самоорганізації населення, які мають похідний характер.

Чинний Закон «Про органи самоорганізації населення» містить наступні норми стосовно впровадження власних повноважень органів самоорганізації населення: комітет набуває власних повноважень з дня його легалізації, і, як правило, не може бути позбавлений власних повноважень до припинення його діяльності в установленому законом порядку; відповідна місцева рада передає комітету кошти, а також матеріально-технічні та інші ресурси, які потрібні для впровадження визначених повноважень та реалізує контроль за їх виконанням [147].

На сучасному етапі будинкові, вуличні, квартальні та інші комітети в Україні діють в межах своїх власних повноважень, які визначені чинним законодавством. Такий же принцип застосовується і для інших інститутів із

публічною природою, таких як органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Таким чином, в Україні територіальним громадам при формуванні органу самоорганізації населення надається право вибирати з переліку ті повноваження, які вони вважають за необхідне при формуванні, а також коригувати даний вибір у процесі діяльності даних органів [91].

Нарешті, органи самоорганізації населення не мають владних повноважень, на відміну від представницьких та виконавчих органів місцевого самоврядування, які входять до системи органів місцевого самоврядування. У відповідності до статті 20 «Рішення органу самоорганізації населення»:

«1. Орган самоорганізації населення з питань, віднесених до його повноважень, наділений правом імплементувати рішення організаційно-розпорядчого характеру.

2. Рішення органу самоорганізації населення визначається прийнятим, у випадку того, коли за нього проголосувало більше половини загального складу даного органу.

3. Рішення органу самоорганізації населення, що не відповідають чинному законодавству або прийняті з питань, не віднесених до його повноважень, зупиняються відповідною сільською, селищною, міською, районною у місті (у разі її створення) радою з одночасним зверненням до суду про скасування такого рішення» [66].

Таким чином, будинкові, вуличні, квартальні тощо комітети не наділені правом імплементування рішень або інших нормативно-правових актів, виконання яких асекується примусовою силою держави. Вони не відповідають підходу, який склався у юридичній літературі щодо поняття «орган місцевого самоврядування» [187].

На сьогодні Кабінетом Міністрів України затверджена Державна стратегія регіонального розвитку на 2021- 2027 роки, у якій визначено, що основною ціллю децентралізації влади являється відхід від централізованої моделі управління в країні, забезпечення спроможності місцевого

самоврядування та формування результативної системи територіальної організації влади в Україні і впровадження повною мірою положень Європейської хартії місцевого самоврядування [27].

Постановою ВРУ був імплементований План законодавчого забезпечення реформ в Україні (далі – План), у якому висвітлено питання стосовно децентралізації влади та реформи місцевого самоврядування [119]. Тому для того, щоб розв'язати проблеми на рівні територіальних громад, потрібно об'єднати зусилля громад і їхніх територій, а також необхідне відповідне фінансове забезпечення зі сторони держави. У зв'язку з цим було імплементовано два закони України – “Про добровільне об'єднання територіальних громад” і “Про співробітництво територіальних громад”, адже, незважаючи на те, що Конституція України надає право жителям на добровільних засадах об'єднуватися в єдину територіальну громаду, формувати органи місцевого самоврядування, механізм вирішення даного конституційного припису на законодавчому рівні до даного періоду часу не було врегульовано [130; 152; 169].

Також важливу роль у розвитку територіальних громад в Україні відіграє Закон України “Про засади державної регіональної політики”, який визначає головні правові, економічні, соціальні, екологічні, гуманітарні та організаційні засади державної регіональної політики як складової частини внутрішньої політики України [133]. Наприкінці 2015 р. було імплементовано низку законів стосовно оптимізації розподілу повноважень – передачі їх від органу виконавчої влади до органів місцевого самоврядування, що надасть змогу посилити функціональну та фінансову спроможність місцевого самоврядування. Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг” наділив органи місцевого самоврядування додатковими повноваженнями стосовно можливості формування центрів надання адміністративних послуг, можливості ведення реєстру територіальної

громади, надання відомостей з Державного земельного кадастру, реєстрації місця проживання громадян та з інших питань [128].

За допомогою Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей добровільного об’єднання територіальних громад, розташованих на територіях суміжних районів” сприяв подоланню прогалини в законодавстві, яка протягом певного періоду часу перешкождала призначенню перших виборів в об’єднаних територіальних громадах Центральною виборчою комісією (ЦВК) [127]. Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо добровільного приєднання територіальних громад” розв’язує проблему тих громад, які не потрапили до жодної об’єднаної територіальної громади, розташованої поруч, у відповідності до даного закону дані громади мають можливість приєднатися до вже утворених об’єднаних територіальних громад [126; 173].

21 березня 2023 року Комітет ВРУ з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування провів круглий стіл з присвяченої темі «Органи самоорганізації населення: стан законодавчого забезпечення та перспективи його вдосконалення», на якому було обговорено проєкт урядового закону №6319 «Про внесення змін до Закону України «Про органи самоорганізації населення» стосовно удосконалення порядку організації, діяльності та ліквідації органу самоорганізації населення».

Законодавчі зміни, за словами представників Міністерства розвитку громад, територій та інфраструктури, протегуватимуть розвитку практики формування органів самоорганізації населення, які допоможуть мешканцям громади брати участь в розв’язанні місцевих проблем. Розробники законопроекту зосередилися на усуненні проблем, з якими стикаються органи самоорганізації населення: завдання та повноваження ОСН не відповідають сучасному стану місцевого самоврядування; правова невизначеність стосовно території діяльності ОСН; процедура легалізації

ОСН, що формується в статусі юридичної особи, не відповідає загальним правилам реєстрації юридичних осіб та покладається на жителів; ускладнена процедура створення ОСН [148; 191].

Наразі не всі положення імplementованого ВРУ Плану виконуються згідно з графіком, оскільки обговорення законопроектів іде важко, вносяться багато поправок, починаються дискусії, законодавчі процеси затягуються. Для успішного завершення процесу децентралізації необхідно прийняти цілий ряд законодавчих та інших нормативно-правових актів. Зокрема для врегулювання певних питань очікується прийняття законів, що стосуються: змін до Конституції України стосовно децентралізації влади та засад і порядку розв'язання питань адміністративно-територіального устрою України; нової редакції Закону про місцеве самоврядування в Україні; розширення повноважень органів місцевого самоврядування з управління земельними ресурсами та посилення державного контролю використання й охорони земель; внесення змін до Бюджетного кодексу України щодо належного ресурсного забезпечення місцевого самоврядування; законодавчого врегулювання питань проведення місцевих референдумів тощо [119].

Наразі, хоча Верховна Рада України та Кабінет Міністрів України імplementували значну чисельність нормативно-правових актів, які надають змогу впроваджувати децентралізацію влади, все ще існують питання, які взаємопов'язані з діяльністю територіальних громад, які вимагають законодавчого врегулювання. Розроблення відповідних законодавчих актів, які передбачені планом заходів щодо реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні, затвердженої Розпорядженням Кабінету Міністрів України [28], дає надію на прискорення процесу завершення реформи децентралізації влади в Україні.

Тому, на сучасному етапі багато декларується про реформу децентралізації в Україні, де основними функціями органів державної влади та органів місцевого самоврядування в розбудові системи місцевого

самоврядування та розвитку громадянського суспільства є формування сприятливих умов щодо вивчення процесів та процедур безпосередньої участі громадян, членів територіальних громад у місцевому самоврядуванні як невід'ємного права, яке задеклароване в Конституції України. А також не втручатись у спроби громадян, членів територіальних громад, щодо їх самоорганізації, а й активно допомагати їм в цьому як методологічно так і практично, спираючись на виклики сучасності, щодо процесів децентралізації та реформування організації влади в Україні у відповідності до Конституції та діючого законодавства України.

Таким чином, правове регулювання функціонування органів місцевого самоврядування в Україні реалізується положеннями, що містяться у національному законодавстві та у міжнародних документах, які ратифіковані Україною, однак ряд національних нормативно-правових актів потребують доопрацювання, оскільки в чинному законодавстві наявні колізії.

Отже, самоорганізація населення визначається важливою передумовою становлення і розвитку громадянського суспільства в Україні. Органи самоорганізації населення, такі як будинкові, вуличні, квартальні комітети, комітети мікрорайонів та районів у містах, сіл, селищ, мають за ціль забезпечення захисту інтересів самоорганізованого населення і проведення контролю за якістю житлово-комунальних послуг. Контроль за якістю даних послуг являється важливим структурним компонентом забезпечення конституційного права кожного на достатній рівень життя. Таким чином, протегування процесу самоорганізації населення та підтримка діяльності органів самоорганізації відзначається як важливе завдання для розвитку місцевого самоврядування та підвищення якості життя жителів певної територіальної громади.

2.2. Специфіка діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах

Сучасний період життєдіяльності суспільства відзначається зростаючою соціально-політичною та економічною активністю громадян на місцях проживання. Даний факт означає те, що мешканці громади активно займаються розв'язанням питань, що мають відношення стосовно сумісного проживання та покращення умов життя диференційованих верств населення на конкретній території. Для здобуття даних цілей жителі формують нові форми самоорганізації та самоврядування, зокрема органи самоорганізації населення. Місцеві ради та їх виконавчі комітети зобов'язані спиратися на ініціативу та активність мешканців громади, щоб ефективно та результативно розв'язувати питання місцевого значення. Органи самоорганізації населення визначаються важливими проявами даної активності, яка сприяє розв'язувати питання муніципального розвитку відповідної території. Функції органів самоорганізації населення визначаються потребами муніципального розвитку та включають напрямки та види організаційно-забезпеченої та нормативно-регламентованої муніципальної діяльності стосовно розв'язання окремих питань місцевого значення. Дані функції обумовлені ендогенними та екзогенними завданнями територіальних громад, що відображають сутність та соціальне призначення органів самоорганізації населення [15, с. 62].

Значна частина мешканців територіальних громад прагнуть сформувати реальні можливості для розвитку місцевої демократії та сприяти співпраці з інститутом місцевого самоврядування для розв'язання питань, які мають відношення до розвитку окремих територій, у зв'язку з цим визначається доцільність існування в місті органів самоорганізації населення. Важливою передумовою для успішної діяльності органів самоорганізації населення являється синхронна співпраця виконавчих органів міської ради, депутатів та громади, що надасть змогу сатисфікувати потреби та виконати завдання, які ставляться перед ними діючі структури самоорганізації

населення, зокрема, вирішення проблем житлово-комунального господарства.

В Україні державі органи самоорганізації населення у форматі будинкових, вуличних або квартальних структур мають змогу формуватись на рівні сільських, селищних та міських рад і одержувати від них належні, в тому числі фінансові та майнові, зобов'язання [42, с. 128; 64, с. 162], які регулюються частково на рівні законодавства, а частково на підставі статутів територіальних громад [12, с. 284]. На рисунку 2.3. відображено критерії функціональності органів самоорганізації населення в Україні.

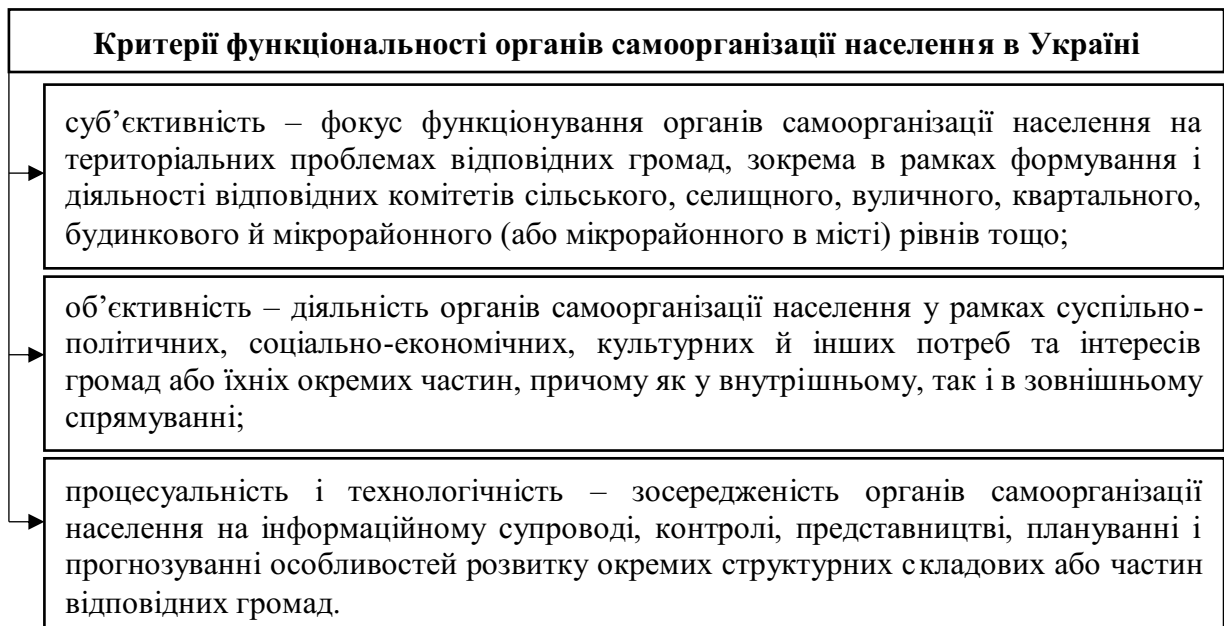

Рис. 2.3. Критерії функціональності органів самоорганізації населення в Україні

Примітки: сформовано автором на основі джерела: [64, с. 163].

Отже, суто теоретично органи самоорганізації населення на місцях зобов'язані протегувати процес інтенсифікації суспільно-політичної участі громадян (причому не засобами представницької демократії, а механізмами прямої демократії), навіть попри те, що остання має відношення винятково до мікропроблем, які не зачіпають або тільки частко зачіпають цілі територіальної громади, а натомість в основному сконцентрована на

формуванні й активізації громадської думки і свідомості громад.

Органи самоорганізації населення в Україні формуються за ініціативою громадян та з дозволу місцевих органів самоврядування й публічної влади. Дані органи зосереджені на розв'язанні місцевих проблем та зазвичай функціонують до того часу, поки не будуть вирішені поставлені завдання. Важливо зазначити, що органи самоорганізації населення в Україні можуть мати або не мати статусу юридичної особи [12, с. 283]. В Україні чисельність та частота формування та функціонування допоміжних та консультативних органів на місцях та органів самоорганізації населення є меншою, як за наповненням, так і за статистичним відображенням.

Україна має низький рівень політичної та громадянської участі, що пов'язано з тим, що українці не виявляють достатньої активності та не знають про можливості їхньої самоорганізації та її впливу на місцеві органи влади у своїх місцевостях [188, с. 74; 89], а місцевим та державним органам влади бракує зацікавленості й розуміння сутності забезпечення імовірного партнерського діалогу і зворотного зв'язку зі сторони широких верств населення, організацій і членів громад, завдяки чому процес місцевого урядування може стати результативнішим, відповідальнішим, підзвітнішим та контрольованішим [22, с. 400; 26, с. 310; 115, с. 328; 195]. Тому органи самоорганізації населення в Україні можуть суто номінально бути досить впливовими акторами суспільно-політичного життя у відповідних територіальних громадах, проте на практиці це є не завжди є так внаслідок об'єктивних та суб'єктивних причин й обслуговування ними не завжди територіальних, а досить часто персональних інтересів своїх окремих членів і представників.

Статистично громадяни України все більше долучаються до формування та функціонування органів самоорганізації населення, як видно з рисунку 2.4. У 2015 році відбулося зменшення чисельності органів самоорганізації населення на 131 од. порівняно з 2014 роком, однак у 2016 році спостерігаємо процес до збільшення чисельності органів самоорганізації

населення і у 2023 році даний показник становив 1762 од.

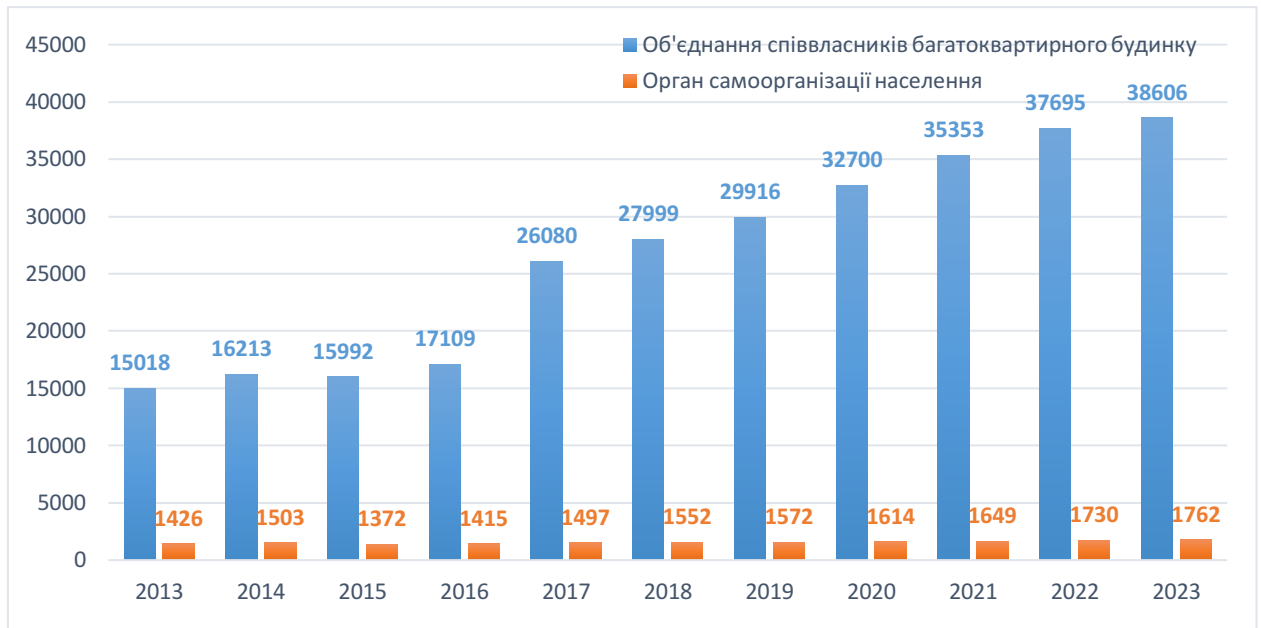

Рис. 2.4. Кількість зареєстрованих органів самоорганізації населення та об'єднань співвласників багатоквартирного будинку (станом на 1 січня)

Примітки: сформовано автором на основі джерела: [109].

Завдяки зростанню чисельності органів самоорганізації населення відбувається процес інтенсифікації диференційованих форм громадського тиску на органи публічної влади через демонстрації, пікети, мітинги та присутність громадян під час діяльності органів місцевого самоврядування, що може мати конструктивні наслідки для місцевого чи територіального самоврядування та підвищення довіри громадськості до нього [65; 122]. Це може вплинути на види локальної політики, локальної участі [117, с. 149] та локальної культури та демократії в Україні [26, с. 289; 189, с. 9].

Отже, громадяни України все більше долучаються до формування та функціонування органів самоорганізації населення, що може мати позитивні наслідки для місцевого самоврядування та підвищення довіри громадськості до нього.

Актуальним для України постає ідея вироблення логіки та реального механізму формування і наповнення дійсною функціональністю мережі

громадських рад, в тому числі з представників молоді, які будуть накопичувати, розповсюджувати і використовувати у суспільно-політичних відносинах на місцях диференційовані ініціативи у формі органів самоорганізації населення й диференційованих органів консультативного та дорадчого характеру, щоб надати локальній політиці більшого консенсусу й всеохоплюваності [84]. Тільки беручи до уваги і розвиваючи це все, у тім числі імплементуючи європейські демократичні норми [94, с. 10], можна досягнути стану, коли органи самоорганізації населення в Україні стануть формою політичної або громадянської участі на місцях, яка набуде вираження локалізованого інституту публічної політики й адміністрування [188, с. 74] та механізму їхньої легітимізації в рамках чинного чи оновлюваного адміністративно-територіального устрою країни.

Досить позитивною являється муніципальна практика стосовно контролю за якістю виконання робіт з поточних та капітальних ремонтів житлового фонду комунальної власності зі сторони органів самоорганізації населення. Даний механізм передбачений рішеннями відповідних органів місцевого самоврядування, зокрема Рішенням Київської міської ради «Про затвердження Положення про здійснення органами самоорганізації населення контролю за якістю проведення ремонтів у житлових будинках, переданих до сфери управління районних в місті Києві державних адміністрацій» від 13 листопада 2014 р. № 372/372 [209].

В Одесі було відкрито школу громадських інспекторів житлово-комунального господарства, кандидатури мають направляти будинкові комітети, а також ініціативні групи мешканців будинків. Даний проект протегує розвитку громадського контролю та участі громадян у розвитку громад, де у відповідності до імплементації нового Закону «Про житлово-комунальні послуги» жителі будуть наділені правом – самостійно визначати, хто буде обслуговувати їх будинок.

У Луцьку напрацьовують місцеві акти, які підвищують якість житлово-комунальних послуг, асекурують прозорість та новий рівень взаємодії і

відкритості у відносинах між споживачами та надавачами відповідних послуг у сфері житлово-комунального господарства. Так, «Програмою реформування та розвитку житлово-комунального господарства у місті Миколаєві на 2020–2024 роки» передбачені завдання та заходи зі створення та запровадження дієвого механізму контролю якості житлово-комунальних послуг споживачами та їх представниками – органами самоорганізації населення та громадськими об'єднаннями [140].

В Україні є приклади, коли за допомоги органів самоорганізації населення впроваджувалися проекти та інші заходи (наприклад, формування бібліотеки комітету мікрорайону «Центр-1 – Старокиївський»; роздільний збір сміття у м. Миргороді; формування списків осіб, які потребують допомоги, контроль за зовнішнім виглядом будинків та станом прилеглих територій у комітеті мікрорайону «Татарка» м. Київ, тощо) [196, с. 89; 113].

Орган самоорганізації населення мікрорайону «Русанівка» (м. Київ) був сформований у 2007 р. на загальних зборах мешканців мікрорайону і складається з 13 осіб, де за кожний вектор діяльності на громадських засадах відповідає уповноважений член об'єднання. Орган самоорганізації населення здійснює діяльність за колегіальним принципом, що надає змогу його членам бути в курсі всіх справ його діяльності і імплементувати важливі рішення.

Завдяки діяльності органу самоорганізації населення та за допомогою активних мешканців району вдалося домогтися реконструкції Русанівського бульвару за бюджетні кошти, а також було пролобійовано імплементацію Київською міською держадміністрацією Положення щодо здійснення органами самоорганізації населення столиці контролю за якістю проведення ремонтів у житлових будинках міста, переданих до сфери управління районних державних адміністрацій.

В Положенні передбачено значні контрольні та ревізійні повноваження, які згідно із затвердженим Положенням, встановлюють, що балансоутримувачі житлових будинків та районні державні адміністрації зобов'язані погоджувати проекти планів поточних та капітальних ремонтів з

органами самоорганізації населення на території, де здійснює діяльність об'єднання. Об'єднання може вносити зміни до даних планів та реалізувати громадський контроль за їх виконанням. У території, де здійснює діяльність орган самоорганізації населення, функціонує ефективна інспекція з благоустрою. Під час подій на Майдані в мікрорайоні, орган самоорганізації населення створив Громадську варту, яка на даний момент патрулює територію [111].

Комітет мікрорайону «Русанівський» спільно з мешканцями мікрорайону та з підтримкою Київради успішно домігся скасування рішень, що передбачали забудову місць відпочинку на території мікрорайону. За наполяганням комітету на прохання мешканців Русанівки з Дніпровської набережної були прибрані дебаркатори. Крім того, комітет підготував проект детального планування території Лівобережного масиву та проект «Укріплення схилів Русанівського каналу». У 2017 році комітет мікрорайону «Русанівський» організував третій фестиваль мистецьких та театральних колективів «Русанівка FEST – травень 2017 р.» [107]. Крім того, київський орган самоорганізації населення також здійснював контроль за послугами ЖЕКів, благоустроєм територій, ремонтом устаткування дитячих та спортивних майданчиків та проводив рейди для забезпечення громадського порядку та боротьби з незаконним паркуванням автомобілів тощо [110].

Іншим позитивним прикладом функціонування органів самоорганізації населення являється діяльність «Ради самоорганізації населення Сихівського житлового масиву» м. Львова, що була сформована в 1997 р. на загальних зборах мешканців. Основним здобутком даного об'єднання стало переведення у 2000 р. житлового масиву в окремий район м. Львова, оскільки до цього він територіально належав Галицькій районній адміністрації міста. За ініціативою об'єднання в новому районі було відкрито дві нові музичні школи, центр туризму, спорту та екскурсій, школу мистецтв, дитячий центр творчості, бібліотеку для дітей та дорослих, плавальний басейн, була відновлена діяльність кінотеатру ім. О. Довженка, впорядковано дитячі

спортивні майданчики, сформовано раду підприємців району, завершено будівництво транспортної розв'язки через залізничну колію Персенківки [41].

За останні 10 років у місті Львів не було результативної практики формування та функціонування органів самоорганізації населення, де однією з причин даної ситуації являється відсутність місцевих нормативних актів, які б визначали та формували кондиції для функціонування ОСН. Наприклад, у 2006 році Виконавчий комітет Львівської міської ради прийняв рішення № 801 «Про Положення щодо створення та діяльності органів самоорганізації населення» від 7 липня 2006 р., яке затверджувало в окремих додатках Положення про ОСН, Положення про порядок надання дозволу на формування ОСН, Положення про порядок легалізації ОСН [23].

Даним Рішенням передбачається потреба проведення громадських слухань та подання проекту ухвали на розгляд міської ради про Положення щодо створення та діяльності ОСН. Хоча відповідні проекти були подані на громадські слухання, вони так і не були затвержені під час пленарного засідання міської ради. Таким чином, Виконавчий комітет, здійснивши «попереднє схвалення», не зміг належним чином легітимізувати формування та забезпечити діяльність ОСН у м. Львові. Зазвичай ініціативи стосовно самоорганізації населення ігноруються місцевими органами самоврядування, оскільки це може вимагати відповідних кроків стосовно забезпечення умов для певної «децентралізації» повноважень, а також надання право розпоряджатися майном та фінансами ОСН [183].

На жаль, статuti як місцеві конституції в українських громадах практично не застосовуються. Більшість громад не мають статутів, а ті, що є, не містять достатньо місцевої специфікації щодо місцевого самоврядування. Наприклад, навіть статuti міста Львова [177] та Новоолексіївської ОТГ Запорізької області [178] дублюють повноваження, закріплені в законах України стосовно місцевого самоврядування. Норми, які мають відношення стосовно загальних зборів, громадських слухань та місцевих ініціатив, є

загальними і не регламентують процедури і не визначають, як дані інструменти зобов'язані здійснювати вплив на рішення органів місцевого самоврядування та як думка громадськості повинна враховуватися. Єдиними винятками з даної загальної тенденції являється регулювання електронних петицій та бюджету участі в статуті м. Львова, а також порядок реконструкції та будівництва в історичній зоні ЮНЕСКО.

Жителям Новоолексіївської ОТГ гарантується право на одержання якісної питної води, вільний доступ до природних об'єктів та угідь, якісне вивезення твердих побутових відходів та інші права, які визначені у статуті територіальної громади, але це не являється вичерпним списком можливостей для регламентації місцевого самоврядування та унормування участі громади. У Львівському статуті також відсутні стимули стосовно розвитку органів самоорганізації населення, таких як вуличні, квартальні та районні комітети. Якби кварталам чи мікрорайонам гарантувалися певні права стосовно затвердження детального плану територій та одержання фінансування з місцевого бюджету, то це змусило б місцевих жителів брати більш активну участь в місцевому плануванні та протегувало б висловленню власних інтересів для максимізації користі від впровадження міських проектів. Проте статут не деталізує права органів самоорганізації населення та особливостей їх фінансування, яке залежить від добровільних внесків фізичних і юридичних осіб, а також кошти міського бюджету м. Львова, які можуть бути передані, але без будь-якого гарантування такої можливості.

До певної міри, статути громад також можуть визначати порядок здійснення місцевої електронної демократії навіть без затвердження урядових постанов чи загальнодержавних законів. Крім того, статути можуть регламентувати порядок публікації інформації уповноваженими органами місцевого самоврядування, вимоги до оформлення інформації та мінімальний інтерфейс сайту, а також передбачені можливості зворотного зв'язку. Однак, подібні прецеденти поки не є розповсюдженими в Україні. Окрім пасивності громади, є ще й законодавча перепона, яка гальмує поширення максимально

деталізованих статутів територіальних громад в Україні. У відповідності до закону, статут має прийматися місцевою радою, однак при цьому не передбачено обов'язкових громадських слухань, а писати його мають самі радники. Це може привести до конфлікту інтересів, коли прийняття статуту з максимальними повноваженнями громади може зменшити владу самої ради [177-178].

Перший орган самоорганізації населення – Координаційний комітет самоорганізації населення (м. Димитров, Донецька область) був зареєстрований міською радою у 2005 р. На сьогодні органи самоорганізації населення покривають 100% території міста: сформовано сім квартальних комітетів та шість комітетів мікрорайонів, які об'єднані в Координаційний комітет самоорганізації населення. З початком військового конфлікту на Донбасі на базі Координаційного комітету самоорганізації населення було сформовано Соціальний центр допомоги вимушеним переселенцям, який представляє собою громадську приймальню, де сім співробітників приймають переселенців і надають їм диференційовану інформацію, яка їм необхідна. Центр сприяє знайти житло вимушеним переселенцям, оформити документи та одержати фінансову допомогу [41]. Варто відзначити, що самоорганізація населення являється виключно самодіяльною ініціативою людей, яка може бути досить результативною не лише для сатисфакції спільних інтересів тих осіб, що самоорганізувались, а може бути серйозною допомогою органам місцевого самоврядування.

Згідно з даними, у Маріуполі в 1998 році з'явилися перші об'єднання самоорганізації населення за місцем проживання, а на кінець 2016 року їх кількість досягла 61 в усіх районах міста, включаючи Центральний (18 ОСН), Кальміуський (16 ОСН), Лівобережний (14 ОСН) та Приморський (13 ОСН). У кожному з об'єднань діють комітети самоорганізації мешканців вулиць і будинків. Кожен рік міський голова підписує соціальні контракти з усіма комітетами, які передбачають ремонт доріг, під'їздів будинків, водопостачання та газопостачання, вивезення сміття, благоустрій територій,

утримання в належному стані дворів, садиб, вулиць, парків та кладовищ, організацію охорони громадського порядку та проведення заходів для організації дозвілля дітей і дорослого населення [81].

Чисельність місцевих рад, що делегують свої повноваження органам самоорганізації населення, поступово зростає. Наприклад, Миколаївська міська рада рішенням від 19 листопада 2007 р. № 17/52 затвердила порядок делегування повноважень органам самоорганізації населення стосовно управління об'єктами житлового господарства міста [86]. Однак, в діяльності органів самоорганізації населення існує багато проблем та не розв'язаних питань, вирішення яких та підвищення ефективності роботи яких можна було б реалізувати через чітке встановлення прав та обов'язків органів самоорганізації населення; встановлення компетенції органів самоорганізації населення та можливих делегованих повноважень; закріплення порядку передачі місцевими органами таких повноважень; встановлення підконтрольності органів самоорганізації населення місцевим радам та обов'язковості розгляду пропозицій комітетів самоорганізації населення; окреслення кола питань, які не можуть бути ухваленими без участі органів самоорганізації населення [80].

Нормативно-правові акти, що регулюють делегування повноважень органам самоорганізації населення в Україні, є частково імплементовані у Миколаєві й Одесі, а у Вінниці та Києві вони перебувають у стадії розробки (Київська міська рада поклала на відділ з питань самоврядування секретаріату Київради і на Головне управління з питань внутрішньої політики Київської міської державної адміністрації підготовку пропозицій до проекту рішень Київради про делегування повноважень органам самоорганізації населення у 2007 р. [141], але відповідний локальний акт дотепер не імплементовано).

У Вінниці органи самоорганізації населення допомагають вирішувати проблеми у приватному секторі за рахунок коштів місцевих жителів та місцевого бюджету, співвідношення яких складає 50/50. У Івано-

Франківську, зокрема, органи самоорганізації населення зосереджені на діяльності з будинковими комітетами, які взаємодіють з владою у галузі житлово-комунального господарства та організації процесу утримання будинків. Практика діяльності будинкових комітетів в окремо взятому будинку протегувала формуванню квартальних комітетів у приватному секторі в селах, на які розповсюджувалися повноваження виконавчого комітету Івано-Франківської міської ради. У зв'язку з чим, «своїми діями громада підштовхує владу до імплементації рішень, які б протегували подоланню кризи у фінансуванні ремонту будинків» [5, с. 93].

Також органи самоорганізації допомагають малозабезпеченим жителям громади, а їх голови ОСН, члени Ради голів будинкових комітетів та об'єднань співвласників багатоквартирних будинків беруть участь у зустрічах та нарадах з владою, у роботі сесій Івано-Франківської міської ради та нарадах з житлових питань, для того, щоб контролювати діяльність владних структур та нагадувати про права громади. Голови будинкових комітетів та ОСББ беруть участь у навчанні стосовно імплементації власних повноважень та проводять зустрічі з виконавчими структурами міської ради. Також голови будинкових комітетів стали громадськими інспекторами у сфері благоустрою та спільно з правоохоронними органами забезпечують додержання порядку паркування автотранспорту.

Протягом двох років на території Волинської області з'явилося більше 100 сільських комітетів [165, с. 100]. Найбільшою проблемою, яка спонукала дану хвилю розвитку сільських комітетів, була проблема газифікації на селі. Обласна рада голів ОСББ на Волині є першою в Україні [96]. На сесії Луцької міської ради було ухвалено Програму сприяння діяльності та розвитку органів самоорганізації населення міста Луцька на 2013–2016 роки. Такими діями народні обранці Луцька підтвердили власну готовність до побудови результативної співпраці з громадою. На жаль, прикладів позитивних результатів діяльності ОСН не дуже багато.

Значна чисельність територіальних громад України лише

розпочинають власну активну діяльність у розбудові громадянського суспільства. Особливо гостро питання результативної діяльності ОСН постає у низці великих міст України — Харкові, Львові, Полтаві, Кіровограді та інших обласних центрах. У місті-мільйоннику Харкові на сьогодні близько 300 ОСН, однак у значній чисельності випадків ОСН створювалися у кожному районі окремим рішенням ради масово за ініціативою «зверху» — від влади, а не «знизу» — від населення [105], що демократичним процесом назвати аж ніяк не можна.

У Кіровоградській області з чисельністю населення в 250 тис. осіб існує тільки один орган самоорганізації, що свідчить про низьку активність жителів області. В місті Кіровограді функціонує тільки один зареєстрований ОСН [18, с. 85–86], однак не зважаючи, що значна чисельність квартир є приватизованою, жителі міста не поспішають формувати ОСББ та ОСН, зокрема, через брак інформації та відсутність заходів для популяризації ОСББ та ОСН, а також складна процедура їх формування, що відлякує представників ініціативних груп або гальмує процес реєстрації.

Низькими є зацікавленість влади та активність населення й у Полтавській області, до прикладу у Полтаві функціонує 30 ОСН, але місто ними не займається [14, с. 102]. ОСН не формуються через низький рівень політичної культури громадян та їх готовність самоорганізовуватися. Однак, форсування розвитку ОСН з-за кондицій нестабільності в країні та з огляду на недостатнє розуміння населенням їх місця та ролі є абсолютно неприпустимим.

На жаль, в Україні на сьогодні не існує жодної територіальної громади, де було б сформовано повний комплекс відповідних правових документів на місцевому рівні для результативної діяльності органів самоорганізації населення. Цей комплекс міг би включати статут територіальної громади, базове положення про ОСН, програму їх розвитку та підтримки, механізм наділення окремими повноваженнями відповідних ОСН, передавання фінансів та майна, спеціальні типові договори про делегування повноважень,

розподіл повноважень між ОСН диференційованих рівнів та інші документи. На жаль, існуюча локальна база нерідко повторює положення законодавчих актів вищого рівня, таких як закони України «Про місцеве самоврядування в Україні» та «Про органи самоорганізації населення», із всіма їх недоліками. Більше того, навіть при наявності згаданих законів вони дуже часто залишаються нереалізованими на практиці [183].

Однією з важливих завдань місцевого самоврядування являється забезпечення соціальних прав та адаптації вимушених переселенців, які стикаються з проблемами житла, охорони здоров'я та працевлаштування. Для соціалізації та інтеграції цієї категорії осіб в повсякденне життя необхідно об'єднати зусилля всіх органів влади, волонтерів, соціальних працівників та представників територіальних громад. Активізація допомоги тимчасово переміщеним особам стає першочерговим завданням, яке потребує просвітницької роботи серед переселенців, тому для цього необхідно донести до них основні положення Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», забезпечивши підтримку та взаємодію із соціумом на рівних правах та можливостях [31, с. 38–39].

Отже, будь-яка реформа в галузі місцевого самоврядування не може бути результативною без затвердження відповідних рішень територіальними громадами через референдуми або безпосередньої участі населення в ініціюванні та обговоренні актуальних питань місцевого значення. Без цього будь-яка реформа залишатиметься лише фасадною та не приживеться на рівні сільських, селищних та міських громад. Тому важливим завданням органів самоорганізації населення та місцевих органів влади являється впровадження муніципальної реформи, яка повинна спрямовуватися на активізацію та реанімування механізмів місцевої демократії та самоорганізації населення, щоб забезпечити реалізацію соціальної функції місцевого самоврядування та її подальший розвиток.

2.3. Основні проблеми інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах

Незважаючи на деякі позитивні зміни, які відбулися в громадянському суспільстві України, можна зазначити, що потенціал співпраці між державними органами та органами самоорганізації населення лише частково застосовується у імплементації нагальних суспільних змін та результативного управління, в тому числі вирішення політичних, соціально-економічних та гуманітарних проблем. Незважаючи на те, що нормативно-правова база для участі громадськості у процесі державного управління, імплементації державно-управлінських рішень, поточна зацікавленість та готовність до результативної співпраці являється недостатньою і слабкою, як зі сторони державних органів влади, так і зі сторони органів самоорганізації населення в територіальних громадах. У зв'язку із наявністю штучних бар'єрів, які ускладнюють роботу та процес утворення органів самоорганізації населення, а також недосконалістю чинного законодавства, яке створює труднощі при розгляді і врахуванню пропозицій громадського сектору державними та місцевими органами влади [108].

Забезпечення державою сприятливих умов для діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах поступово трансформується в один із пріоритетних стратегічних напрямків реформування системи місцевого самоврядування та реалізації основних засад державної політики стимулювання розвитку громадянського суспільства, адже саме органи самоорганізації населення в територіальних громадах спроможні забезпечити реальні можливості для розвитку місцевої демократії та вивільнити органи місцевого самоврядування від розгляду окремих питань, що мають місцеве значення, оскільки володіють правом приймати рішення організаційно-розпорядчого характеру.

Однак, необхідно зважати на той факт, що органи самоорганізації населення в територіальних громадах мають відмінності від органів

державної влади та органів місцевого самоврядування, зокрема, статус органів самоорганізації населення в територіальних громадах свідчить про те, що вони не є органами влади, проте, можуть одержувати від місцевих рад делеговані повноваження. З іншої сторони, створення та легалізація діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах потребує дозвільної діяльності органів місцевого самоврядування, що, фактично, унеможлиблює їх віднесення до громадських організацій. Зважаючи на окреслене, можна сформулювати певні індивідуальні та своєрідні характеристики органів самоорганізації населення в територіальних громадах, а саме:

- 1) похідний характер органів самоорганізації населення в територіальних громадах від органів місцевого самоврядування;
- 2) локально-територіальний масштаб їх діяльності;
- 3) відсутність єдиної уніфікованої ієрархічної системи органів самоорганізації населення в територіальних громадах.

Очевидно, що такий статус органів самоорганізації населення в територіальних громадах дозволяє громадськості брати активну участь у вирішенні проблемних питань місцевого значення та, водночас, створюються можливості для органів місцевого самоврядування перекласти частину своїх функцій на органи самоорганізації населення щодо питань, що можуть бути успішно вирішені самим населенням.

Однак, в даному контексті дуже часто виникають неузгодженості, адже зазвичай важко унормувати взаємовідносини та сфери відповідальності різних видів органів самоорганізації населення, що співіснують на одній території. За таких обставин, обумовлюється необхідність формування певної ієрархії органів самоорганізації населення в територіальних громадах, пропозицію чого ми повністю підтримуємо та позиціонуємо у власному дослідженні. Причому, вважаємо за доцільне стверджувати, що така ієрархія повинна чітко розмежовувати підпорядкування будинкових, вуличних й квартальних комітетів комітету мікрорайону, зберігаючи при цьому своїх

представників на місцях.

У зв'язку з цим, вважаємо, за необхідне висвітлити основні проблеми інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах (див. рис. 2.5.).

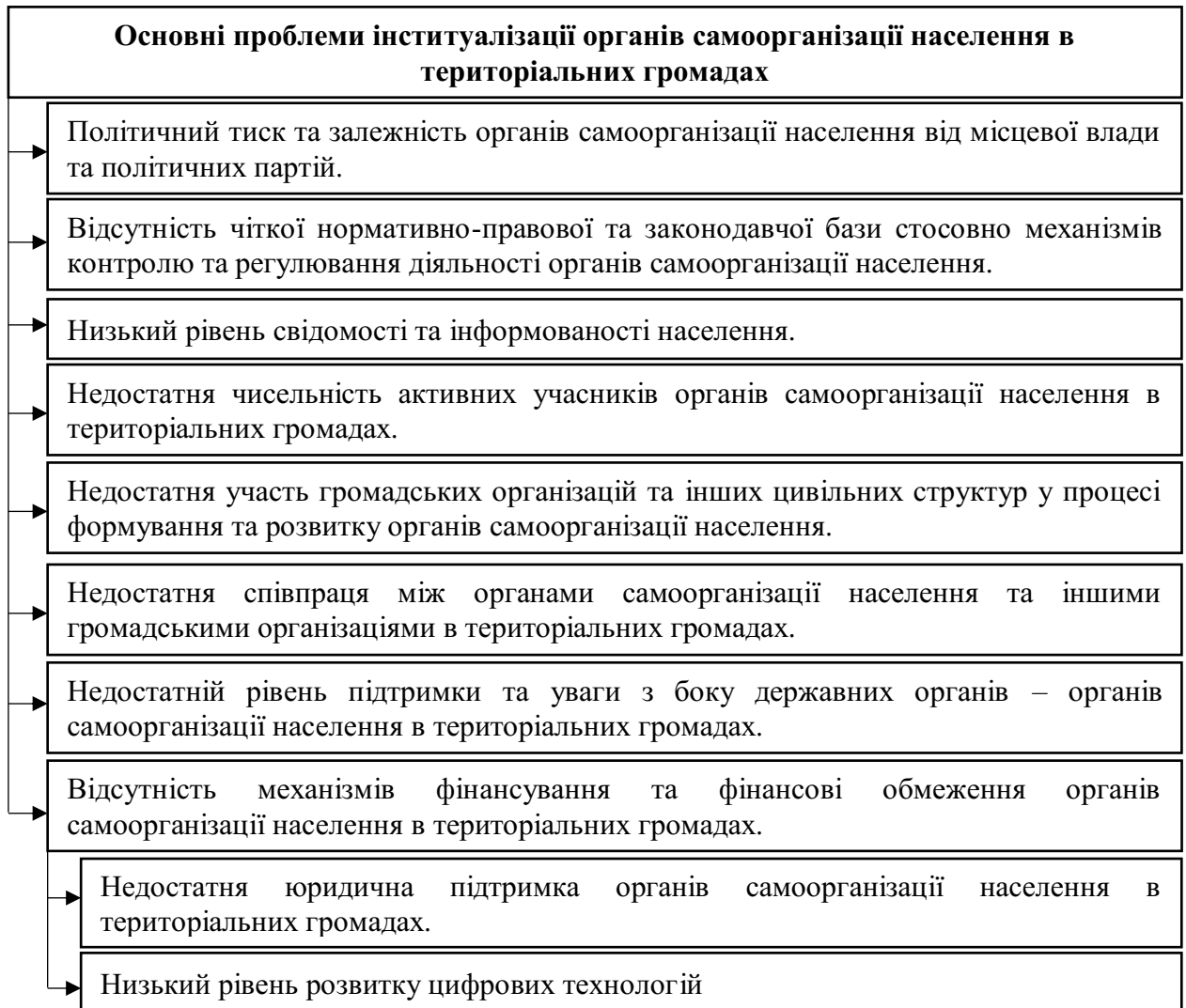

Рис. 2.5. Основні проблеми інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах

Примітки: власна розробка автора

Базуючись на диференційованих аспектах інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах, вважаємо, за необхідне сформулювати власну класифікацію проблем інституалізації ОСН в територіальних громадах України:

1. Недостатня участь громадян:

1.1. Низька активність громадян у формуванні та роботі органів самоорганізації населення (відсутність зацікавленості громадян у формуванні та роботі ОСН через недостатню обізнаність про їхню роль і можливості; брак мотивації у громадян для взаємодії з ОСН та внесення свого вкладу в розвиток територіальної громади; кількісна неоднорідність утворення органів самоорганізації населення в територіальних громадах).

1.2. Обмежений доступ до інформації та недостатня свідомість громади про можливості участі в роботі органів самоорганізації населення (відсутність адекватної комунікації та інформаційних каналів, які б доносили до громадян важливу інформацію про роботу ОСН; недостатня освіченість та свідомість громади про свої права, можливості участі в роботі ОСН та у впливі на процес прийняття рішень).

2. Відсутність ефективного діалогу та комунікації:

2.1. Недостатня комунікація між територіальною громадою, органами влади та ОСН (обмежена інформаційна взаємодія між ОСН та територіальною громадою, що призводить до відсутності зворотного зв'язку та розуміння потреб та проблем громади; відсутність механізмів для прямого спілкування громадян з представниками ОСН, що призводить до віддаленості та непорозумінь).

2.2. Відсутність механізмів залучення громадян до прийняття рішень та проведення конструктивного діалогу (відсутність чітких процедур та механізмів залучення громадян до прийняття рішень, що призводить до відчуття відсутності впливу та відповідальності у громадян; недостатня підтримка та стимулювання громадського обговорення та конструктивного діалогу при прийнятті важливих рішень).

3. Недостатня підтримка та забезпеченість ресурсами:

3.1. Недостатнє фінансування та ресурси для розвитку ОСН (обмежений бюджет або недостатнє фінансування з боку держави чи місцевої влади для розвитку та функціонування ОСН; відсутність достатніх матеріальних ресурсів для забезпечення необхідної інфраструктури та послуг

для діяльності ОСН; формальний і непрозорий процес фінансування ОСН; відсутнє довгострокове державне фінансування ОСН; не врегульовано процедури надання державних грантів для діяльності ОСН; невирішене питання стосовно створення Національного Фонду розвитку громадянського суспільства; необґрунтовані обмеження на види витрат, які можуть бути профінансовані за рахунок бюджетних коштів).

3.2. Обмежений доступ до ресурсів для розвитку громадських ініціатив та проектів (відсутність фінансової та технічної підтримки для реалізації громадських проектів та ініціатив; недоступність інформації про наявність та процедури отримання грантів, субсидій та інших ресурсів для розвитку громадських ініціатив; обмежений доступ до цифрових та інноваційних технологій; відсутність доступу до мережі Інтернет, недостатня чисельність комп'ютерів та інших технічних засобів).

4. Недостатня прозорість та відкритість:

4.1. Обмежений доступ громадян до інформації про роботу ОСН (відсутність ефективних механізмів поширення інформації про рішення, зміни та проекти, які стосуються громади; обмежений доступ до документів, звітів та інших джерел інформації про роботу органів самоорганізації).

4.2. Відсутність механізмів забезпечення прозорості та відкритості діяльності ОСН (відсутність відкритих засідань та звітів про роботу ОСН, що призводить до відчуття відсутності впливу та відповідальності у громадян територіальної громади; відсутність механізмів залучення громади до контролю та оцінки діяльності ОСН; непрозорі конкурсні процедури та надання необґрунтованих переваг іншим видам громадських організацій).

5. Культурні та соціальні перешкоди:

5.1. Недостатній розвиток громадського самоврядування та свідомості громадян (низький рівень усвідомлення громадянами своїх прав, можливостей та обов'язків у рамках самоорганізації; відсутність належного розвитку громадського самоврядування та навичок участі в прийнятті рішень та організації діяльності ОСН).

5.2. Культурні бар'єри та недовіра між громадою, органами влади та ОСН (негативне відношення до самоорганізації та недовіра до ОСН через історичні, культурні або соціальні причини; відсутність взаєморозуміння, відкритості та співпраці між громадою, органами влади та ОСН, що може призводити до конфліктів та зниження ефективності самоорганізації).

6. Недостатня юридична підтримка та регулятивні перешкоди:

6.1. Обмеженість юридичних знань та експертизи (відсутність кваліфікованих юридичних фахівців в ОСН; недостатність доступу до юридичних консультацій та підтримки ОСН; відсутність належної юридичної експертизи; відсутність змоги захистити права та інтереси ОСН в судових інстанціях).

6.2. Нормативно-правові перешкоди: (відсутність адекватних нормативно-правових норм регулювання процесу функціонування та терміну повноважень ОСН; суперечливість та неоднозначність законодавства, а також наявність в ньому колізій стосовно регулювання діяльності ОСН; невідповідність нормативно-правових актів, що регулюють процедуру припинення повноважень ОСН).

6.3. Бюрократичні перешкоди: (складні процедури та вимоги для реєстрації, перереєстрації, легалізації та припинення повноважень ОСН; недостатнє сприяння та підтримка державних органів у розвитку ОСН; тиск на представників ОСН місцевої влади та політичних партій; заплутаність та складність процедури вибору до органу самоорганізації населення керівних органів).

6.4. Геополітичні та конфліктні перешкоди:

6.4.1. Воєнний конфлікт (руйнування та пошкодження інфраструктури та комунікаційних мереж; втрата контролю над окремими територіями та переміщення населення).

6.4.2. Зміни в адміністративному поділі (реорганізація територіальних одиниць, що ускладнює процес формування та функціонування ОСН; неоднозначність та суперечливість правового статусу та компетенцій ОСН на

змінених територіях).

6.4.3. Незаконна окупація та недоступність окремих територій (обмежений доступ до ресурсів та послуг для ОСН та територіальної громади; обмежені можливості залучення громадян до участі та прийняття рішень).

Отже, незважаючи на потенціал органів самоорганізації населення, інституалізація даних органів залишається незавершеною в багатьох територіальних громадах, де однією з головних причин даного процесу являється низький рівень громадянської активності населення, а також небажання місцевих влад забезпечувати підтримку органів самоорганізації населення та стимулювати громадянську участь. Оскільки проблеми інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах взаємопов'язані з недостатнім інформуванням населення про можливості самоорганізації та незадовільною регуляторною базою, тому вважаємо, що інституалізація органів самоорганізації населення повинна бути скерована на зміцнення ролі громадськості в процесі розв'язання проблемних питань стосовно розвитку територіальних громад.

Загострення зазначених проблем зазвичай призводить до активізації громадських рухів та акцій протестів населення. Причому, саме протести виявляються тим індикатором, за допомогою якого можна оцінити ефективність або неефективність діяльності органів влади на місцевому рівні, а також стверджувати про ступінь упорядкування, регламентації та формалізації відносин щодо управління на місцях.

Висновки до другого розділу

Узагальнюючи результати дисертаційного дослідження українського досвіду діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах можна сформулювати наступні висновки:

Україна має низький рівень політичної та громадянської участі, що

пов'язано з тим, що українці не виявляють достатньої активності та не знають про можливості їхньої самоорганізації та її впливу на місцеві органи влади у своїх місцевостях, а місцевим та державним органам влади бракує зацікавленості й розуміння сутності забезпечення імовірного партнерського діалогу і зворотного зв'язку зі сторони широких верств населення, організацій і членів громад, завдяки чому процес місцевого урядування може стати результативнішим, відповідальнішим, підзвітнішим та контрольованішим.

Визначено, що статистично громадяни України все більше долучаються до формування та функціонування органів самоорганізації населення, однак у 2015 році відбулося зменшення чисельності органів самоорганізації населення на 131 од. порівняно з 2014 роком, однак у 2016 році спостерігаємо процес до збільшення чисельності органів самоорганізації населення і у 2023 році даний показник становив 1762 од., де даний процес протегував інтенсифікації диференційованих форм громадського тиску на органи публічної влади.

У розділі проаналізовані основні проблеми та перспективні напрями інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах та досліджено пропозиції стосовно використання потенціалу органів самоорганізації населення в територіальних громадах України. Визначено, що до проблем інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах належать: проблема «Політичного тиску та залежності органів самоорганізації від місцевої влади та політичних партій», проблема «Відсутності чіткої нормативно-правової та законодавчої бази стосовно механізмів контролю та регулювання діяльності органів самоорганізації населення», проблема «Низького рівня свідомості та інформованості населення», проблема «Недостатньої чисельності активних учасників органів самоорганізації населення в територіальних громадах», проблема «Недостатньої участі громадських організацій та інших цивільних структур у процесі формування та розвитку органів самоорганізації

населення», проблема «Недостатньої співпраці між органами самоорганізації населення та іншими громадськими організаціями», проблема «Недостатнього рівня підтримки та уваги з боку державних органів – органів самоорганізації населення в територіальних громадах», проблема «Відсутності механізмів фінансування та фінансові обмеження органів самоорганізації населення в територіальних громадах», проблема «Недостатньої юридичної підтримки органів самоорганізації населення в територіальних громадах», проблема «Низького рівня розвитку цифрових технологій».

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУАЛІЗАЦІЇ ОРГАНІВ
САМООРГАНІЗАЦІЇ НАСЕЛЕННЯ У СИСТЕМІ МІСЦЕВОГО
САМОВРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ3.1 Впровадження заходів для забезпечення інституалізації органів
самоорганізації населення

Для забезпечення успішної інституалізації органів самоорганізації населення потрібно асекурувати їх захист від зловживань органів місцевої влади, унормувати на законодавчому рівні процедурні аспекти припинення, перереєстрацію діяльності органів самоорганізації населення, а також на законодавчому рівні закріпити чіткі права та обов'язки органів самоорганізації населення в частині їх підзвітності, підконтрольності та відповідальності перед відповідними радами та жителями відповідної територіальної громади.

Стає очевидним, що інституалізація органів самоорганізації населення в територіальних громадах допоможе здійснити успішний перехід від стихійного характеру їх діяльності до структурно-організованої, керованої та підконтрольної системи. В даному контексті доцільним виявляється необхідність формування певних чітко визначених напрямів удосконалення діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах, спрямованих на вирішення проблемних ситуацій, що виникають в процесі їх функціонування. Найбільш вагомі й нагальні в сучасних умовах існування й функціонування України напрями пропонуємо систематизувати на рис. 3.1.

Вирішення виявлених у аналітичному розділі проблем та досягнення бажаного ефекту потребує активізації процесів створення органів самоорганізації населення в тих територіальних громадах, де відбулося укрупнення та створення старостинських округів з одночасним наділенням їх частиною повноважень органів місцевого самоврядування, а також

посилення механізмів налагодження комунікації та взаємодії між владою і громадськістю у питаннях місцевого значення.

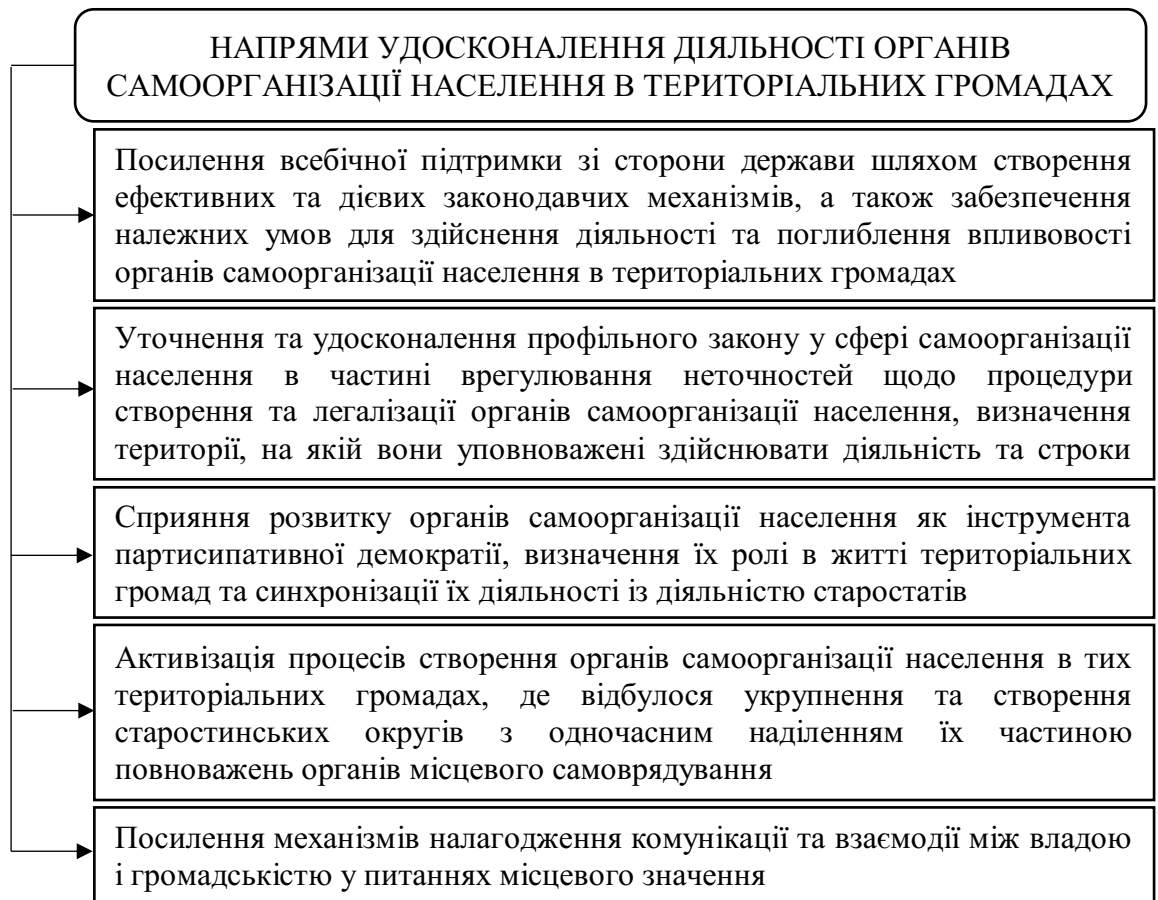

Рис. 3.1. Напрями удосконалення діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах, спрямовані на вирішення проблемних ситуацій

Примітка: власна авторська розробка

У зв'язку з цим, вважаємо, за необхідне сформулювати заходи, які необхідно імплементувати для розв'язання вище представлених проблем інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах України.

1. Недостатня участь громадян:

1.1. Для вирішення проблеми недостатньої участі громадян у формуванні та роботі органів самоорганізації населення в територіальних

громадах необхідно:

1.1.1. Збільшити обізнаність та популяризацію ролі органів самоорганізації населення шляхом проведення інформаційних кампаній та освітніх заходів, які скеровані на пояснення громадянам про роль, завдання та можливості ОСН; використання диференційованих комунікаційних каналів, таких як соціальні мережі, місцеві ЗМІ, оголошення тощо, для поширення інформації про ОСН та їхню діяльність.

1.1.2. Створення сприятливого середовища для активної участі громадян шляхом забезпечення відкритості та прозорості процесів прийняття рішень, шляхом публікації інформації про плани, проекти та рішення ОСН; залучення громадян до роботи комітетів, робочих груп та інших структур ОСН, де вони зможуть активно брати участь у прийнятті рішень та реалізації проектів.

1.1.3. Розробка і реалізація мотиваційних заходів для формування стимулів для участі громадян, наприклад, шляхом визнання та нагородження активних учасників ОСН, а також залучення громадських діячів, активістів та впливових особистостей для поширення позитивного досвіду залучення та участі громадян в діяльності органів самоорганізації населення.

1.2. Для вирішення проблеми обмеженого доступу до інформації і недостатньої свідомості громади про можливості участі в роботі органів самоорганізації населення необхідно:

– реалізувати процес забезпечення доступу до інформації мешканців територіальної громади та підвищення свідомості громади шляхом розробки та підтримки веб-сайтів, де громадяни зможуть знайти актуальну інформацію про роботу органів самоорганізації населення, звернутися з запитаннями та отримати необхідну підтримку;

– проведення громадських зборів, консультацій та обговорень, щоб надати можливість громадянам висловити свої погляди, ідеї та пропозиції щодо роботи ОСН в територіальних громадах.

– інформування населення стосовно діяльності органів самоорганізації

населення можна реалізувати на основі застосування диференційованих методів, таких як видача інформаційних бюлетенів, проведення публічних зборів, дискусійних панелей, проведення інформаційних кампаній та навчальних заходів для громадських організацій та інших цивільних структур тощо.

– забезпечити підвищення рівня обізнаності та компетенції місцевих активістів, забезпечити підготовку кадрів, через утворення в кожній територіальній громаді інформаційно-просвітницьких центрів, що у свою чергу призведе до покращення рівня кадрового потенціалу та соціально-економічного розвитку територіальної громади загалом.

2.1. Для вирішення проблеми відсутності ефективного діалогу та комунікації між територіальною громадою, органами влади та ОСН потрібно:

– сформувати механізми та платформи для регулярного обміну інформацією та забезпечення процесу комунікації між територіальною громадою, органами влади та ОСН шляхом проведення зустрічей, консультацій, громадських слухань та створення форумів і електронних платформ, де можна обговорювати питання та висловлювати пропозиції.

– забезпечити доступ до інформації про діяльність органів самоорганізації населення та владних структур, а також створення можливості для громадян звертатися з питаннями та отримувати відповіді.

2.2. Для забезпечення процесу залучення громадян до прийняття рішень та проведення конструктивного діалогу необхідно:

– розробити чіткі процедури та механізми залучення громадян до прийняття рішень, наприклад, шляхом проведення громадських консультацій, голосувань або референдумів;

– сформувати сприятливе середовище для проведення громадських обговорень та конструктивного діалогу за допомогою модерованих обговорень, форумів або публічних слухань;

– забезпечити підтримку громадських ініціатив та стимулювати активність громадян у висловленні своїх поглядів, ідей та пропозицій.

3. Для вирішення проблеми недостатньої підтримки та забезпеченості ресурсами в ОСН необхідно:

3.1. Забезпечити достатнє фінансування та належні ресурси для розвитку та діяльності ОСН шляхом залучення держави та місцевої влади до фінансування та підтримки ОСН через виділення достатніх фінансових ресурсів з бюджету. Важливо створити механізми для стабільного та довгострокового фінансування ОСН на основі розробки кошторису та фінансової стратегії, яка б асекурувала залучення достатніх фінансових ресурсів для забезпечення функціонування та розвитку органів самоорганізації населення і результативного використання бюджетних ресурсів. Необхідно на законодавчому рівні встановити чіткі процедури, норми та стандарти фінансового управління та звітності для підвищення прозорості та ефективності процесу фінансування ОСН, а також потрібно створити національний фонд розвитку громадянського суспільства, який би забезпечував додаткові ресурси для розвитку ОСН та фінансування громадських проектів.

3.2. Забезпечити доступ до ресурсів для розвитку громадських ініціатив та проектів шляхом:

- розроблення інформаційних порталів та ресурсів, що надають інформацію про наявність та процедури отримання грантів, субсидій та інших ресурсів для громадських ініціатив, що у свою чергу допоможе зробити процес доступнішим та зрозумілішим для громадян;

- залучення партнерів, включаючи приватний сектор, громадські організації та міжнародні фонди для забезпечення надання фінансової та технічної підтримки громадським ініціативам та проектам;

- впровадження цифрових та інноваційних технологій і забезпечення доступу до них ОСН, що допоможе підвищити їхню ефективність в процесі реалізації диференційованих проектів;

- забезпечення залучення висококваліфікованих фахівців з цифрових технологій для розробки та імплементації цифрових інструментів для

результативної діяльності ОСН, а також асекурувати процес проведення навчання із застосування цифрових технологій для членів органів самоорганізації населення в територіальних громадах;

- розроблення та імплементація цифрових інструментів для збору та аналізу інформації, а також для спілкування з громадою;

- запровадження програм підтримки та навчання громадських організацій стосовно ефективного управління ресурсами, фінансового планування та залучення додаткових ресурсів;

- залучення громадських організацій та інших цивільних структур до процесу прийняття рішень щодо створення та розвитку органів самоорганізації населення, шляхом організації консультацій, відкритих дискусій, презентацій тощо;

- протегування активної участі громадських організацій та інших цивільних структур у роботі органів самоорганізації населення, через розроблення механізмів залучення до участі у засіданнях, робочих групах, проектах тощо;

- забезпечення підтримки громадських ініціатив з питань створення та розвитку органів самоорганізації населення, шляхом надання консультаційних послуг, інформаційної підтримки, фінансової допомоги тощо;

- формування сприятливого середовища для розвитку ОСН та громадських ініціатив, шляхом удосконалення законодавства, створення захисту прав громадських організацій та сприяння їхній діяльності.

4. Для вирішення проблеми недостатньої прозорості та відкритості в діяльності органів самоорганізації населення необхідно вжити наступні заходи:

4.1. для забезпечення доступу громадян до інформації про роботу ОСН потрібно розробити ефективні механізми поширення інформації про рішення, зміни та проекти ОСН, які стосуються територіальної громади, що може включати використання веб-порталів, електронних розсилок, соціальних

мереж та інших засобів комунікації; забезпечити доступ до документів, звітів та інших джерел інформації про роботу ОСН шляхом їх публікації на веб-сайтах та відкритих джерелах; провести інформаційні кампанії та навчання громадян щодо отримання доступу до публічної інформації про роботу ОСН та використання її для активної участі та впливу на рішення ОСН.

4.2. для забезпечення прозорості та відкритості діяльності ОСН потрібно:

- забезпечити організацію відкритих засідань та звітів про роботу ОСН, що дозволить громадянам бути ознайомленими з процесами та процедурами прийняття рішень та результатами роботи ОСН;

- імплементувати механізми залучення територіальної громади до контролю та оцінки діяльності ОСН, шляхом проведення громадських слухань, обговорень та опитувань для збору думок та пропозицій громадян;

- забезпечити прозорі конкурсні процедури та уникнути необґрунтовані переваги певних громадських організацій, зокрема, шляхом розроблення чітких критеріїв відбору та оцінки проектів та ініціатив.

- залучити громадські організації та активних громадян до процесу розробки політик та прийняття рішень ОСН, створення платформи для діалогу та обміну ідеями між ОСН, органами влади та громадою, де дані заходи протегуватимуть підвищенню прозорості, відкритості та активної участі громадян у формуванні та роботі ОСН.

5. Для вирішення проблем, пов'язаних з культурними та соціальними перешкодами в ОСН, можна реалізувати наступні заходи:

5.1. для розвитку громадського самоврядування та свідомості громадян необхідно забезпечити:

- проведення інформаційно-освітніх кампаній, які мають на меті підвищення свідомості громадян про їхні права, можливості та обов'язки у рамках самоорганізації;

- доступ до навчальних програм та ресурсів, що сприяють розвитку навичок участі в прийнятті рішень та організації діяльності ОСН;

– підтримку створення громадських організацій та громадських ініціатив для активізації громадського самоврядування та залучення громадян до прийняття рішень, які важливі для розвитку територіальних громад.

5.2. для подолання культурних бар'єрів та недовіри потрібно:

– залучити представників різних культурних груп та соціальних верств до роботи ОСН, що протегуватиме формуванню більш репрезентативного і відкритого середовища;

– забезпечити проведення діалогу та обміну досвідом між громадою, органами влади та ОСН для побудови взаєморозуміння та співпраці, шляхом проведення громадських слухань, круглих столів та спільних проектів тощо;

– проводити розповсюдження позитивних прикладів самоорганізації та успішних проектів ОСН для розбудови довіри та переконання територіальної громади у користі та значущості самоорганізації.

6. Для вирішення проблем, пов'язаних з недостатньою юридичною підтримкою та регулятивними перешкодами, вважаємо, за необхідне імплементувати наступні заходи:

6.1. для подолання обмеженості юридичних знань та експертизи потрібно:

– забезпечити доступ до кваліфікованих юридичних фахівців шляхом формування центрів юридичної підтримки, консультування та надання безоплатної правової допомоги ОСН;

– залучити юридичних експертів та організацій для забезпечення надання підтримки ОСН у вирішенні юридичних питань, зокрема шляхом проведення тренінгів та семінарів з правових питань;

– забезпечити залучення волонтерів, які мають відповідні знання з правової сфери, або співпрацюють з громадськими організаціями, які надають безоплатну юридичну підтримку;

– проводити навчальні курси та семінари для учасників органів самоорганізації населення в територіальних громадах стосовно юридичних

аспектів їхньої діяльності.

6.2. для вирішення нормативно-правових перешкод необхідно:

- розробити та удосконалити нормативно-правове регулювання діяльності ОСН з урахуванням їхніх потреб та специфіки;
- імплементувати відповідне законодавство та внести до нього правки, щоб уникнути поточні суперечності та колізії у законодавстві;
- залучити експертів, представників ОСН та громадськості до процесу розробки та вдосконалення законодавства щодо діяльності ОСН;
- сформувані чіткі правові норми та механізми контролю за діяльністю органів самоорганізації населення;
- розробити спеціальний закон про органи самоорганізації населення в територіальних громадах, який би визначав їхні повноваження, відповідальність та механізми контролю за їхньою діяльністю;
- створити спеціальні органи контролю за діяльністю органів самоорганізації населення в територіальних громадах та визначити процедури звернення громадян та інших органів до даних органів контролю;
- сформувані чітку та деталізовану законодавчу базу для ОСН, яка відповідає б потребам територіальної громади та протегувала їхній розвиток.

6.3. для розв'язання бюрократичних перешкод потрібно:

- спростити та раціоналізувати процедури реєстрації, перереєстрації, легалізації та припинення повноважень ОСН, шляхом скорочення адміністративних процедур та введення онлайн-сервісів, які пришвидшуватимуть дані процедури;
- забезпечити підтримку та сприяння державних органів у розвитку ОСН шляхом створення спеціальних програм, грантів та інших форм фінансування, які скеровані на розвиток самоорганізації населення.

6.4. для вирішення геополітичних та конфліктних перешкод необхідно:

- здобути перемогу у війні з росією, тим самим вирішивши воєнний конфлікт, а також потрібно забезпечити відновлення інфраструктури та

комунікаційних мереж для забезпечення функціонування ОСН;

– узгодити правовий статус та компетенції ОСН на змінених територіях внаслідок внутрішнього переселення населення, яке спричинено війною та розробити спеціальні механізми для формування та функціонування ОСН;

– забезпечити процес залучення представників державних органів до діяльності з формування та розвитку органів самоорганізації населення в територіальних громадах, що у свою чергу надасть змогу забезпечити більшу увагу та підтримку зі сторони державних органів влади;

– залучити міжнародні організації та держави для вирішення проблем, пов'язаних з незаконною окупацією росією територій України та недоступністю окремих територій, через окупацію;

– забезпечити відокремленість ОСН від органів місцевої влади та політичних партій, шляхом імплементації відповідного нормативно-правового акту для уникнення політичного тиску;

– асекурувати прозорість у процесі імплементації рішень та взаємодії з місцевою владою ОСН;

– забезпечити визначення механізму співпраці між органами самоорганізації населення та державними органами влади, де дані заходи у свою чергу забезпечать більшу взаємодію стосовно розв'язання проблем територіальних громад спільними зусиллями.

Отже, рекомендовані заходи скеровані на подолання проблем інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах України, а також на:

– зміцнення свідомості громадян, побудову відкритих та сприятливих умов для співпраці між громадою, органами влади та ОСН, та підвищення рівня довіри та активності громади у самоорганізації та вирішенні своїх проблем;

– покращення юридичної підтримки ОСН, вирішення нормативно-правових перешкод, спрощення бюрократичних процедур та подолання геополітичних та конфліктних перешкод, що протегуватиме ефективній

роботі та розвитку органів самоорганізації населення;

- підвищення участі громадян у формуванні та роботі органів самоорганізації населення, поліпшення доступу до інформації та збільшення свідомості громади, які сприятимуть залученню більш широкого кола громадян до процесів прийняття рішень і забезпеченню ефективної діяльності органів самоорганізації населення на територіальних громадах;

- покращення комунікації та створення можливостей для взаємодії та діалогу між громадою, органами влади та органами самоорганізації населення, що у свою чергу протегуватиме зближенню позицій, врахуванню потреб та думок громади при прийнятті рішень та забезпеченню більш активної участі громадян у житті територіальної громади.

Зазначимо, що в контексті децентралізації утворення територіальних громад та наділення їх додатковими повноваженнями позитивно впливає на процес реалізації управлінських рішень місцевого значення на засадах демократії та максимальної участі громадськості у вирішенні проблемних питань на місцях. Стає очевидним, що процес формування й становлення органів самоорганізації населення, що створюються в межах певної територіальної громади, є незавершеним та недокінця регламентованим зі сторони законодавчого регулювання, що, зокрема, потребує уточнення та удосконалення профільного закону у сфері самоорганізації населення в частині врегулювання неточностей щодо процедури створення та легалізації органів самоорганізації населення, визначення території, на якій вони уповноважені здійснювати діяльність та строки такої діяльності. Тому, перспективи розвитку й реформування інституту самоорганізації населення в контексті децентралізації влади являється одним із пріоритетних напрямків діяльності держави.

Крім того, початковий стартовий етап формування й утвердження органів самоорганізації населення потребує посилення всебічної підтримки зі сторони держави, що можна досягнути шляхом створення ефективних та дієвих законодавчих механізмів, а також через забезпечення належних умов

для здійснення діяльності та поглиблення впливовості органів самоорганізації населення в територіальних громадах.

Ще однією проблемою діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах, яку вважаємо за доцільне окремо виділити, є відсутність комплексного правового регулювання їх діяльності на рівні територіальної громади. Мова йде про те, що в територіальних громадах, фактично, відсутній комплекс таких документів як:

- 1) статут територіальної громади;
- 2) типове положення про органи самоорганізації населення;
- 3) програма розвитку й підтримки органів самоорганізації населення;
- 4) типових форм функціональної документації;
- 5) документів, що регламентують механізм наділення органів самоорганізації населення повноваженнями відповідної ради, а також питань передавання фінансових ресурсів та майна;
- 6) спеціальних типових договорів місцевого рівня про делегування повноважень та їх розподіл між органами самоорганізації населення різних рівнів.

Безумовним фактом є те, що досягнути вирішення даної проблеми можна лише в правовому полі із залученням законодавця. На нашу думку, прийняття змін і доповнень до Закону України «Про органи самоорганізації населення» дозволить вирішити зазначену проблему та унормувати існуючі колізії.

Таким чином, проведені дослідження існуючих наукових та практичних підходів щодо виявлення проблем інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах дають підстави стверджувати, що функціонування органів самоорганізації населення в територіальних громадах в Україні чітко не регламентоване чинним законодавством та характеризується значним ступенем неоднорідності й багатозначності. На підставі результатів, що одержані в результаті

дослідження встановлено, що найбільш вагомий негативний вплив спричинений наявністю конформізму громадян – населення територіальних громад та відсутністю політичної волі, внаслідок чого посилюється негативний вплив дестабілізуючих чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, кризові стани яких провокують поглиблення існуючих та виникнення нових проблем розвитку й функціонування органів самоорганізації населення в територіальних громадах. Доведено необхідність активізації участі населення територіальних громад у процесах створення, функціонування та представлення інтересів органів самоорганізації населення, що забезпечить стабільність розвитку громадянського суспільства та зміцнення демократії в державі.

В таблиці 3.1. відображено основні заходи, які необхідно імплементувати для розв'язання проблем інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах.

Таблиця 3.1.

Карта заходів для розв'язання проблем інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах

Заходи	Опис
Нейтралізація політичного впливу на ОСН	Для запобігання залежності органів самоорганізації населення в територіальних громадах необхідно забезпечити відокремленість даних органів від місцевих органів влади та політичних партій та гарантувати прозорість у процесі імплементатії рішень та взаємодії з ОМС та їх виконавчими органами.
Удосконалення нормативно-правового забезпечення	Для вирішення даної проблеми потрібно сформулювати чіткі правові норми та механізми контролю за діяльністю органів самоорганізації населення. Рекомендуємо розробити спеціальний закон про органи самоорганізації населення в територіальних громадах, який би визначав їхні повноваження, відповідальність та механізми контролю за їхньою діяльністю. Вважаємо також, що необхідно створити спеціальні органи контролю/взаємодії за діяльністю органів самоорганізації населення в територіальних громадах та визначити процедури звернення громадян та інших органів до даних органів контролю/взаємодії. Вважаємо, щоб нормативно-правова та законодавча база була достатньо прозорою та доступною для всіх громадян та органів самоорганізації населення в територіальних громадах, у зв'язку з цим необхідно сформулювати чітку та деталізовану нормативно-правову базу для даних органів, та відповідала б потребам територіальної громади та протегувала їхньому розвитку.
Підвищення рівня інформатизації	Інформування населення стосовно діяльності органів самоорганізації населення може реалізуватися на основі

Продовження таблиці 3.1.

населення щодо діяльності ОСН та суспільної свідомості	застосування диференційованих методів, таких як видача інформаційних бюлетенів, проведення публічних зборів, дискусійних панелей, проведення інформаційних кампаній та навчальних заходів для громадських організацій та інших цивільних структур, тощо. Також, необхідно забезпечити підвищення рівня обізнаності та компетенції місцевих активістів, забезпечити підготовку кадрів, через утворення в кожній територіальній громаді інформаційно-просвітницьких центрів, що призведе до покращення рівня кадрового потенціалу та соціально-економічного розвитку територій загалом.
Зростання чисельності активних учасників ОСН та громадян в територіальних громадах	Для роз'язання даної проблематики потрібно просувати свідомість та зацікавленість громадян у взаємодії з органами самоорганізації населення в територіальних громадах, протегувати залученню нових активних учасників та формувати для них відповідні умови для залучення до діяльності органів самоорганізації населення. Також, необхідно асекурувати відповідну комунікацію між органами самоорганізації населення та громадянами, щоб збільшити рівень участі та довіру до діяльності даних органів в територіальних громадах.
Зростання кількості ГО та громадської активності	Провести інформаційну роботу серед ГО та інших цивільних структур з метою підвищення свідомості про можливості участі у формуванні та розвитку органів самоорганізації населення. Залучити ГО та інші цивільні структури до процесу прийняття рішень щодо створення та розвитку органів самоорганізації населення, шляхом організації консультацій, відкритих дискусій, презентацій тощо. Сприяти активній участі ГО та інших цивільних структур у роботі ОСН, зокрема, шляхом створення механізмів залучення до участі у засіданнях, робочих групах, проектах, тощо. Підтримка громадських ініціатив з питань створення та розвитку органів самоорганізації населення, зокрема, шляхом надання консультаційних послуг, інформаційної підтримки, фінансової допомоги, тощо.
Активізація співпраці між ОМС, ГО та ОСН	Для розв'язання даної проблеми необхідно гарантувати результативну співпрацю та координацію між диференційованими організаціями, а також сформувати механізми взаємодії та обміну інформацією між ними. Вважаємо за необхідне проводити спільні проекти та заходи, які б у свою чергу сприяли підвищенню результативної діяльності диференційованих громадських організацій та протегували взаємному розвитку як громадських організацій, так і органів самоорганізації населення.
Зростання державної підтримки	Вважаємо за необхідне забезпечити процес залучення представників державних органів до діяльності з формування та розвитку органів самоорганізації населення в територіальних громадах, що у свою чергу надасть змогу забезпечити більшу увагу та підтримку зі сторони державних органів влади. Також, необхідно забезпечити визначення механізму співпраці між органами самоорганізації населення та державними органами влади, де дані заходи у свою чергу забезпечать більшу взаємодію для розв'язання проблем територіальних громад спільними зусиллями.

Продовження таблиці 3.1.

Пошук нових джерел та механізмів фінансування	Оскільки для результативної діяльності органів самоорганізації потрібні достатні фінансові ресурси, які можуть бути забезпечені за рахунок державного бюджету чи за допомогою додаткових джерел фінансування, наприклад, благодійних фондів, спонсорів, підприємств, громадських організацій тощо. Також, важливим заходом являється розробка ефективного бюджету та фінансову стратегію, яка б гарантувала достатні фінансові ресурси для забезпечення функціонування та розвитку органів самоорганізації населення.
Цифровізація діяльності ОСН	Першим кроком для вирішення даної проблеми являється забезпечення фінансової підтримки розвитку цифрових технологій в діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах. Другим кроком являється забезпечення залучення висококваліфікованих фахівців з цифрових технологій для розробки та імплементації цифрових інструментів. Асекурація доступу до відповідного обладнання та програмного забезпечення для застосування цифрових технологій. Необхідно проводити навчання із застосування цифрових технологій для членів органів самоорганізації населення в територіальних громадах. Також, необхідно розробити та імплементувати цифрові інструменти для збору та аналізу інформації, а також для спілкування з громадою.

Примітки: власна розробка автора

Таким чином, для забезпечення успішної інституалізації органів самоорганізації населення потрібно асекувати їх захист від зловживань органів місцевої влади, унормувати на законодавчому рівні процедурні аспекти припинення, перереєстрацію діяльності органів самоорганізації населення, а також на законодавчому рівні закріпити чіткі права та обов'язки органів самоорганізації населення в частині їх підзвітності, підконтрольності та відповідальності перед відповідними радами та жителями відповідної територіальної громади. Більше того, в умовах сьогодення особливо гостро постає питання унормування й синхронізації діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах із діяльністю новостворених старостатів, адже виявлено вкрай низький рівень законодавчого врегулювання взаємовідносин при їх взаємодії на місцевому рівні.

3.2 Підтримка інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах

Формування державою сприятливих кондицій для діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах являється однією з важливих складових реформи системи місцевого самоврядування та імплементації державної політики для протегування розвитку громадянського суспільства. Успішність виконання даного завдання знаходиться в залежності від якості програм органів місцевого самоврядування, які скеровані на покращення взаємодії та кооперації місцевої влади з органами самоорганізації населення в ТГ.

Практика застосування програмно-цільових методів у плануванні розвитку місцевих громад надає дозвіл підвищити результативність впровадження державної політики соціального та економічного розвитку України, адже органи місцевого самоврядування мають змогу, як найкраще, оцінити особливості соціально-економічного комплексу власного населеного пункту для визначення пріоритетності проблем життєдіяльності територіальних громад та пошуків найбільш адекватних механізмів їх вирішення.

Основними напрямками розбудови громадянського суспільства в Україні є:

- розширення основної бази управління, підвищення політичної культури населення;
- активізація процесу роздержавлення всіх сфер суспільного життя, формування реальних інститутів громадянського суспільства;
- постійне удосконалення контрольних механізмів, тобто механізмів зворотного зв'язку від суспільства до держави;
- максимальне розширення сфери судового захисту прав і свобод людини і громадянина, формування поваги до права та закону;
- виховання нормального природного патріотизму – національного і

державного;

- зміцнення свободи інформації, відкритості суспільства на основі зав'язків із закордонним світом;
- підвищення рівня суспільної свідомості, подолання явищ соціальної пасивності.

Детальне дослідження стратегічних орієнтирів щодо обґрунтування кожного із зазначених напрямів дозволяють виокремити певні особливості та характеристики. Зокрема, встановлення складнощів щодо створення органів самоорганізації населення в територіальних громадах, що пов'язано із необхідністю неодноразово скликати збори (конференцію) населення як для ініціювання утворення органу самоорганізації населення, так і для окреслення питань його діяльності. Очевидно, що така процедура має декілька етапів, які систематизуємо на рис. 3.2.

Чинним законодавством передбачено шість етапів створення органів самоорганізації населення в територіальних громадах в Україні, що розпочинається процедурою прийняття рішення про створення органу самоорганізації населення (збори (конференція) № 1) та обранням ініціативної групи, що буде представляти інтереси громадськості у відповідній раді.

В подальшому, ініціативною групою відбувається подача заяви про створення органу самоорганізації населення раді з одночасним наданням пакету інших документів, а безпосередньо радою приймається рішення про надання дозволу чи про відмову у наданні дозволу на створення органу самоорганізації населення. На наступному етапі здійснюється обрання персонального складу органу самоорганізації населення та затвердження Положення, що закріплюється рішеннями зборів (конференції) № 2 та лише після цього подається уповноваженими особами заява про реєстрацію органу самоорганізації населення виконавчому комітету ради.

Спрощення процедури створення органу самоорганізації населення пропонується реалізувати у три етапи:

- прийняття рішення населенням про створення органу самоорганізації населення, визначення його персонального складу та затвердження Положення (збори (конференція) № 1);
- подача уповноваженими особами заяви про створення органу самоорганізації населення раді з одночасним наданням пакету інших документів;
- прийняття рішення радою та надання дозволу чи відмова у наданні дозволу на створення органу самоорганізації населення.

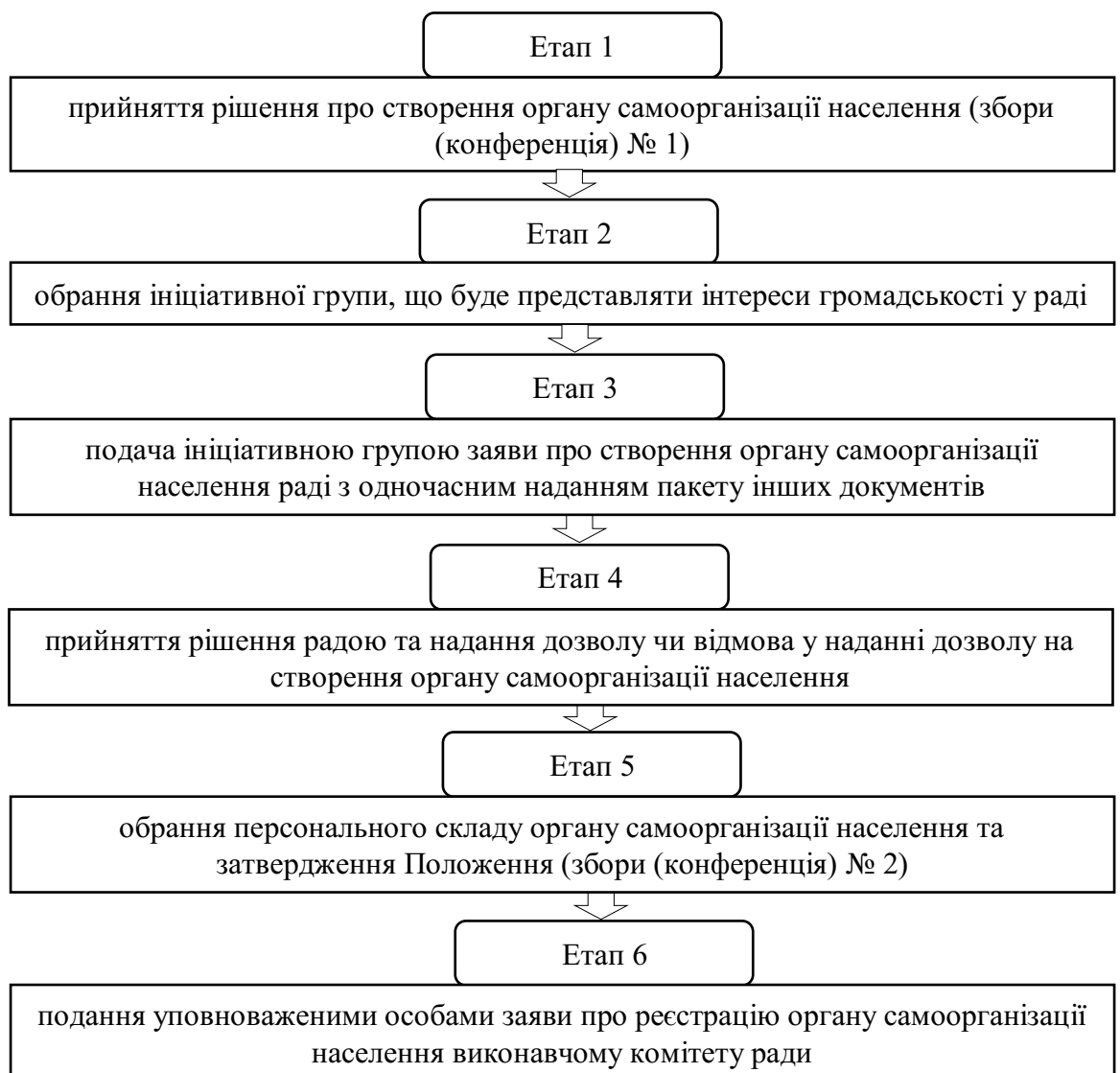

Рис. 3.2. Поетапність процедури створення органів самоорганізації населення в територіальних громадах в Україні

Примітка: власна авторська розробка

Другим перспективним напрямком інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах є визначення повноважень та території їх діяльності з урахуванням нового адміністративно-територіального устрою. Даний напрямок пропонується реалізувати шляхом надання можливостей створення органів самоорганізації населення на наступних територіальних рівнях:

- 1) комітети села (сіл), селища, міста (за винятком адміністративного центру територіальної громади), району у місті;
- 2) вуличні та квартальні комітети;
- 3) комітети мікрорайонів та житлових комплексів;
- 4) будинкові комітети (в межах багатоквартирного будинку, або їх сукупності), гуртожитку чи їх сукупності.

В даному випадку, законодавством передбачено низку спеціальних обмежень щодо створення комітету району у місті у тому випадку, якщо на відповідній території утворена районна у місті рада. Водночас, певні обмеження стосуються й неможливості мати спільну територію діяльності органами самоорганізації населення одного територіального рівня, а ті органи самоорганізації населення, що утворені як комітети району у містах підлягають перетворення на органи самоорганізації населення іншого рівня впродовж 90 днів від моменту створення відповідної районної у місті ради.

Що стосується удосконалення процедури легалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах, що утворюються в статусі юридичної особи, яка не відповідає загальним правилам реєстрації юридичних осіб, то тут перспективні вектори передбачають чітке розмежування створення органів самоорганізації населення без статусу юридичної особи та з таким статусом.

У першому випадку органи самоорганізації населення вважаються утвореними та набувають відповідних прав й обов'язків у той момент, коли рада приймає рішення про надання дозволу на створення таких органів. В іншому випадку, органи самоорганізації населення, що створюються зі

статусом юридичної особи, для набуття відповідних прав й обов'язків повинні пройти процедуру державної реєстрації юридичної особи, не порушуючи норми Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб–підприємців та громадських формувань».

Стає очевидним, що набуття органами самоорганізації населення статусу юридичної особи надає переваги членам територіальної громади захищати свої права та інтереси, а також реалізовувати делеговані відповідною радою повноваження, укласти та здійснювати угоди й виступати у суді як позивачі та відповідачі. Більше того, лише наявність статусу юридичної особи дає можливість органам самоорганізації населення одержувати фінансові й матеріальні ресурси від відповідних рад.

Іншим моментом, що на сьогодні в Україні не має чіткої визначеності, виявляється набуття органами самоорганізації населення в територіальних громадах, що утворилися як юридичні особи, податкового статусу таких органів. В Україні поширеною є практика створення й функціонування об'єднання співвласників багатоквартирних будинків (ОСББ), які мають статус неприбуткових організацій.

Питання фінансового забезпечення органів самоорганізації населення в територіальних громадах є надзвичайно складним. В окремих територіальних громадах виникають проблеми оподаткування органів самоорганізації населення, практична сторона якої виглядає наступним чином. Створений орган самоорганізації населення, як юридичної особи, потребує реєстрації у Державній податковій службі України як платника податків. Відповідно, такий орган зобов'язаний сплачувати податки навіть у випадку, якщо ці кошти надходять з місцевого бюджету, а також формуються за рахунок добровільних внесків фізичних й юридичних осіб, що істотно ускладнює процес інституалізації й становлення органів самоорганізації населення в територіальних громадах. Водночас, зазначені обставини становлять значну перешкоду функціонуванню механізму спільного фінансування.

Унормування такої проблеми є надзвичайно важливою та актуальною в

умовах сьогодення, тому, вважаємо за доцільне сформувати основні напрямки її вирішення, а саме:

1) здійснити доповнення визначення змісту органу самоорганізації населення та його законодавчу регламентацію, визначивши його як неприбуткової організації, що не має на меті одержання прибутку та його розподілу між членами, що дозволить органам самоорганізації населення функціонувати в режимі пільгового оподаткування;

2) здійснити уточнення законодавчих норм в частині делегування повноважень органам самоорганізації населення та спрямувати їх розуміння як повноважень не відповідних рад, а повноважень виконавчих органів цих рад, якими ради можуть наділяти органи самоорганізації населення;

3) провести чітке визначення території діяльності органів самоорганізації населення в територіальній громаді, вказавши, що крім будинку безпосередньо до неї належить закріплена прибудинкова територія в державному й громадському житловому фонді, а також в фонді житлово-будівельних кооперативів;

4) розширити фінансово-економічну основу діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах шляхом надання можливостей таким органам набуття прав власності на майно, що створене за власні кошти, або передане у користування органу самоорганізації населення на законних підставах;

5) оцінити можливості надання органам самоорганізації населення в територіальних громадах прав на здійснення господарської діяльності, результати якої спрямовуватимуться на власні потреби;

6) здійснити законодавче закріплення в статутах територіальних громад прав органів самоорганізації населення на участь в проєктах спільного фінансування з міжнародними й національними агенціями;

7) запровадити форму спрощеної звітності для органів самоорганізації населення в територіальних громадах, яка б подавалася місцевим радам. Формування державою сприятливих кондицій для

діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах являється однією з важливих складових реформи системи місцевого самоврядування та імплементації державної політики для протегування розвитку громадянського суспільства. Успішність виконання даного завдання знаходиться в залежності від якості програм органів місцевого самоврядування, які скеровані на покращення взаємодії та кооперації місцевої влади з органами самоорганізації населення в територіальних громадах. Практика застосування програмно-цільових методів у плануванні розвитку місцевих громад надає дозвіл підвищити результативність впровадження державної політики соціального та економічного розвитку України, адже органи місцевого самоврядування мають змогу, як найкраще, оцінити особливості соціально-економічного комплексу власного населеного пункту для визначення пріоритетності проблем життєдіяльності територіальних громад та пошуків найбільш адекватних механізмів їх вирішення.

На рисунку 3.3. відображено широкий спектр напрямів підтримки ОСН в територіальних громадах. Оскільки, міські ради не намагаються у програмах покращити можливості органів самоорганізації населення у реалізації нормотворчої діяльності у сфері містобудування, землевідведення та землекористування, тому у відповідності до місцевих програм функції органів самоорганізації населення не обмежуються організацією розв'язання проблем соціально-економічного розвитку громад, у зв'язку з тим, що міські ради надають контрольні повноваження органам самоорганізації населення у сфері надання муніципальних послуг [8].

Дані напрями підтримки сприяють розвитку та зміцненню органів самоорганізації населення в територіальних громадах, сприяють підвищенню ефективності їх роботи та забезпечують більш активну участь громадян у процесах впровадження рішень та розвитку громади. В сучасних умовах функціонування органів самоорганізації населення вважається доцільним доповнення та розширення змісту ряду існуючих функцій та напрямів

діяльності даних органів, які відображені на рисунку 3.4.

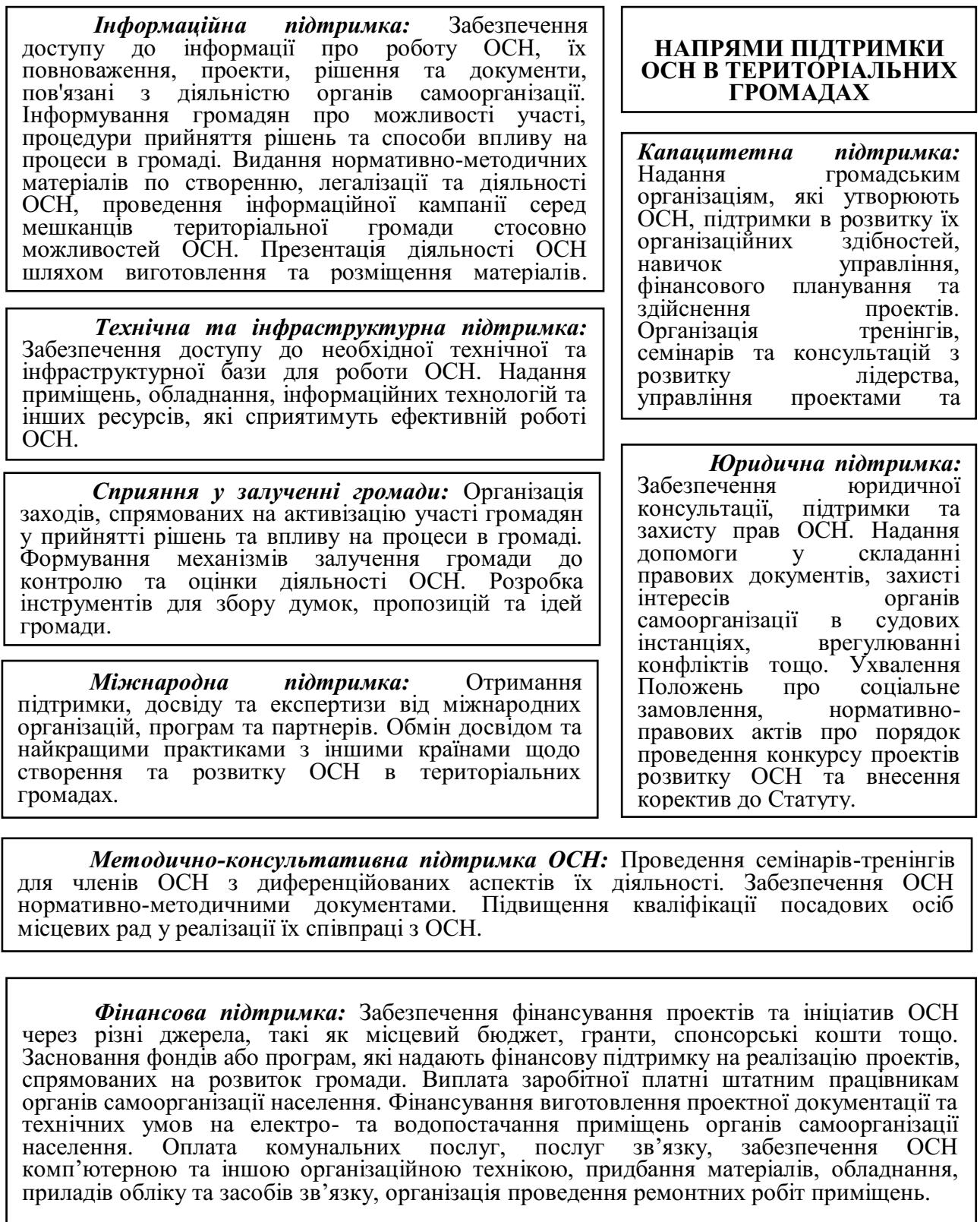

Рис. 3.3. Напрями підтримки органів самоорганізації населення в територіальних громадах

Примітки: власна розробка.

Рис. 3.4. Рекомендації стосовно функцій та напрямів діяльності органів самоорганізації населення, які необхідно розширити та доповнити

Примітки: сформовано та доповнено автором на основі джерела: [13].

Органи самоорганізації населення в територіальних громадах можуть забезпечувати чи створювати умови, які сприятимуть економічному розвитку території [9]. Для вдосконалення організаційного механізму діяльності ОСН в територіальних громадах вважається необхідним:

– проведення реформування організаційної структури ОСН, системи підпорядкування складу даних органів. Рекомендуємо створення комітету органів самоорганізації населення, якому будуть підпорядковані будинкові,

вуличні, квартальні комітети самоорганізації населення;

– покращення системи інформування шляхом створення інформаційно-навчального центру органів самоорганізації населення в територіальних громадах (див. рис. 3.5.);

Пропонується вдосконалення кадрового складу органів самоорганізації населення в територіальних громадах шляхом організації загальних навчальних курсів і тренінгів для підготовки та підвищення кваліфікації керівного складу ОСН в територіальних громадах; стажування керівників даних органів у відділах та управліннях міських рад та адміністрацій для одержання інформації про роботу та повноваження виконавчих органів влади; формування кадрового резерву керівників ОСН в територіальних громадах.

На рисунку 3.6. відображено заходи для вдосконалення економічного та нормативно-правового механізму діяльності ОСН в територіальних громадах. Соціальний механізм діяльності ОСН в ТГ пропонується вдосконалювати шляхом підвищення соціальної активності населення, у зв'язку з чим, вважаємо за необхідне активізувати роботу з потенційними лідерами органів самоорганізації населення та волонтерами шляхом:

– підвищення ролі і значущості діяльності керівників органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування шляхом організації професійного свята „День робітника самоорганізації населення” (на міському рівні), а також проведення рейтингових опитувань на звання „Найкращий комітет самоорганізації населення міста”;

– проведення аналізу рівня соціального капіталу ОСН в територіальних громадах, розробки напрямків його результативного застосування та підвищення його рівня, а також проведення конкурсів „Пошук” з метою встановлення серед населення молодих лідерів, які не байдужі до розвитку територіальної громади в якій вони проживають;

– розробки програми залучення волонтерів (молоді, здобувачів освіти) до роботи в органах самоорганізації населення в територіальних громадах;

- активізації діяльності органів самоорганізації населення в ході проведенні громадських слухань, в роботі громадських колегій (рад) [11];
- покращення взаємозв'язку з депутатами рад, правоохоронними органами тощо [12].

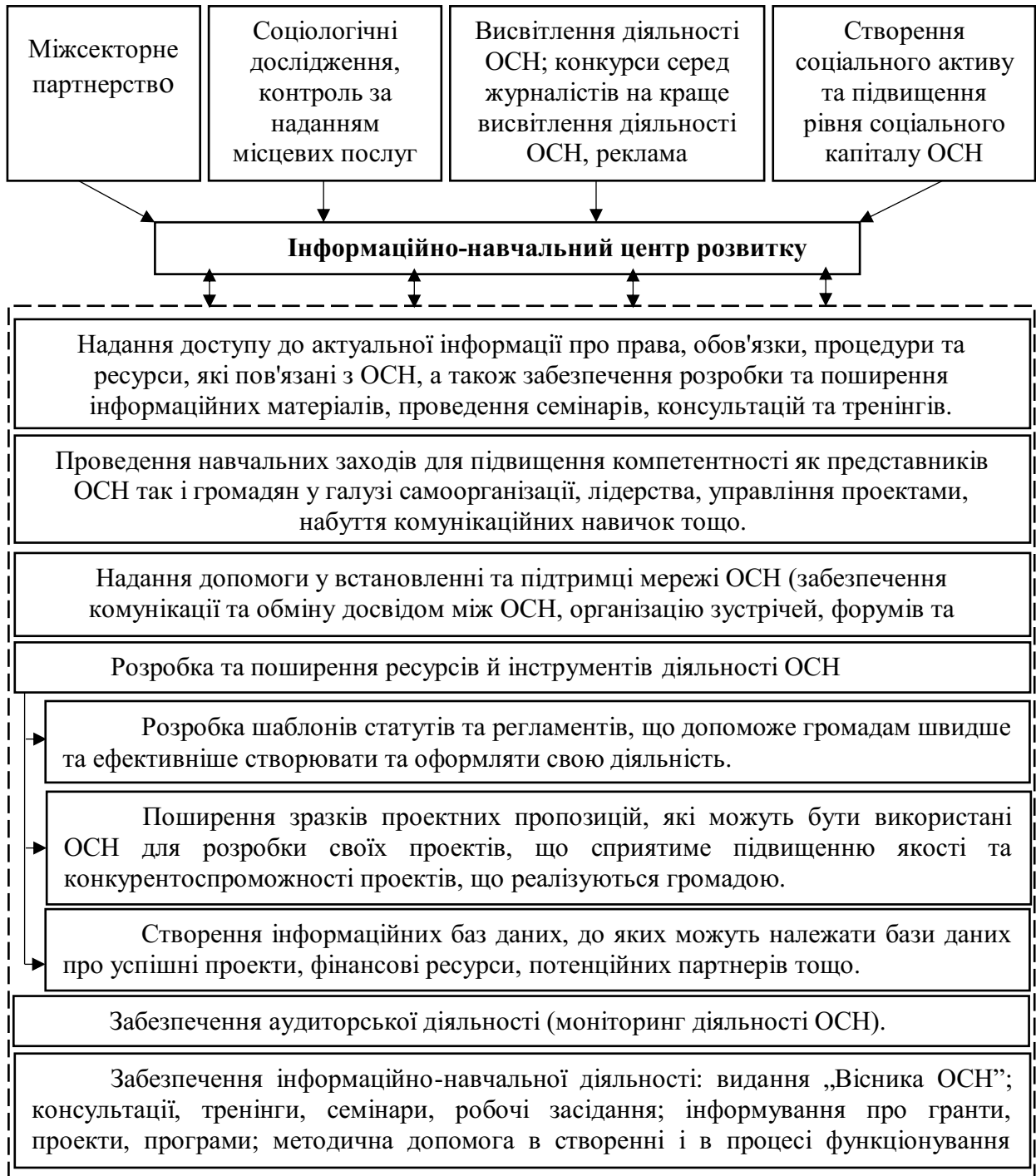

Рис. 3.5. Рекомендовані напрямки діяльності інформаційно-навчального центру розвитку органів самоорганізації населення

Примітки: доповнено та сформовано автором на основі джерела: [13].

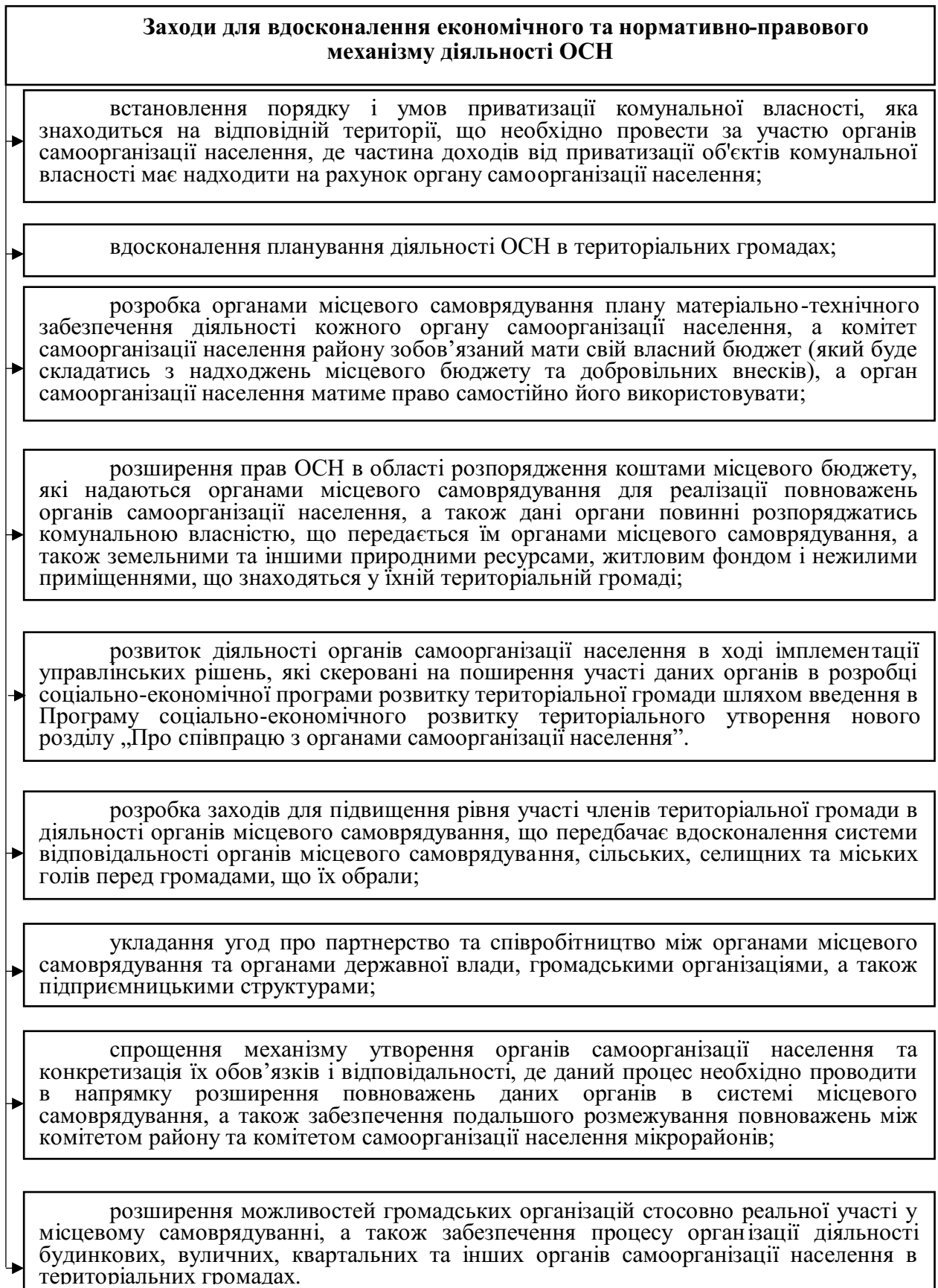

Рис. 3.6. Заходи для вдосконалення економічного та нормативно-правового механізму діяльності органів самоорганізації населення

Примітки: удосконалено та доповнено автором на основі джерела: [13].

Таким чином, головними напрямками подальшого залучення громадян до процесу імплементації управлінських рішень являється формування громадських рад (дорадчого або експертного характеру), систематичний обмін інформацією, а також забезпечення участі громадян у процесі розробки місцевих стратегій розвитку територіального утворення, оскільки це є важливим засобом їх об'єднання навколо розв'язання найбільш актуальних і гострих проблем територіальної громади.

Україна має успішні приклади створення та функціонування органів самоорганізації населення в територіальних громадах. Розпочавши процес децентралізації в 2014 році та передаючи більше повноважень та фінансових ресурсів місцевим територіальним громадам, у свою чергу сприяло активізації громадської участі та створенню ОСН, які стали важливими органами прийняття рішень та реалізації проектів на місцевому рівні.

В деяких територіальних громадах було запроваджено механізми підтримки місцевих ініціатив, що надають змогу громадянам пропонувати та реалізовувати власні проекти, що у свою чергу протегує активізації громадської участі, сприяє залученню ресурсів та експертизи громади для зміцнення співпраці з ОСН.

Органи самоорганізації населення в територіальних громадах можуть мати диференційовані форми інституалізації, в залежності від місцевих умов та потреб, у зв'язку з чим, вважаємо, за необхідне відобразити в таблиці 3.2. перспективні форми інституалізації органів самоорганізації населення.

Таблиця 3.2.

Перспективні форми інституалізації органів самоорганізації населення
в територіальних громадах

Форми інституалізації	Опис
Створення громадських організацій	Забезпечує активну участь громадян у диференційованих сферах життя відповідної територіальної громади; представництво інтересів громадян, захист їх прав та сприяння розвитку територіальної громади, соціальних та культурних ініціатив, а також підвищення екологічної свідомості та результативного застосування ресурсів територіальної громади.

Продовження таблиці 3.2.

Створення центрів громадської активності	Відбувається забезпечення залучення громадян до активної участі у диференційованих ініціативах територіальної громади та протегування розвитку волонтерства, соціальних та культурних ініціатив, а також забезпечення впровадження проектів у відповідній ТГ.
Створення громадських рад	Дані ради забезпечують участь громадськості у процесі імплементації рішень місцевої влади, протегують підвищенню громадської свідомості та активності, організують громадський контроль за діяльністю ОМС, а також протегують взаємодії місцевої влади та громадськості.
Створення молодіжних рад	Молодіжні ради допомагають залучити молодь до участі в процесах імплементації рішень на місцевому рівні та протегують розвитку молодіжної політики в територіальних громадах, де проводимуться дискусії, обмін досвідом та інноваційними ідеями між молоддю та місцевими владами.
Створення кооперативів	Асекурують співпрацю громадян у сферах економіки та підприємництва, а також можуть забезпечувати певні послуги та товари населенню та протегувати розвиток соціально-економічної сфери територіальної громади.
Створення інституту омбудсмена	Даний орган забезпечує захист прав та інтересів громадян в територіальних громадах, де омбудсмен може виконувати роль посередника між громадянами та місцевою владою, у свою чергу, забезпечуючи контроль за діяльністю ОМС.
Створення інституту соціального партнерства	Забезпечує взаємодію місцевої влади та громадськості для спільного розв'язання соціально-економічних проблем територіальної громади, протегує розвиток місцевих ініціатив та підвищення рівня життя мешканців територіальної громади, а також асекурує впровадження принципів громадянського суспільства в територіальних громадах.
Створення інституту волонтерства	Даний інститут допомагає залучити громадян до добровільної допомоги територіальній громаді в диференційованих сферах життя, де у свою чергу волонтерство може стати інструментом активізації громадської активності, розвитку соціальної відповідальності та взаємодії між громадою та місцевою владою.
Створення територіальних інноваційних платформ	Формування даних платформ протегує створенню нових проектів та ініціатив у відповідних територіальних громадах для забезпечення співпраці між громадськими організаціями, бізнесом, науковими установами тощо.
Створення місцевих фондів розвитку	Створення фондів, які асекурують залучення фінансових ресурсів для розвитку територіальної громади та стимулювання розвитку соціальної інфраструктури, підтримання розвитку малого та середнього бізнесу, забезпечення фінансування проектів у сфері культури, спорту, освіти та інших сферах.
Створення інституту місцевого розвитку	Даний інститут може стати платформою для обговорення пріоритетів розвитку територіальної громади, формування та виконання проектів, координації діяльності місцевих органів влади та громадських організацій, а також асекурує впровадження стратегії розвитку територіальної громади та підвищення її конкурентоспроможності.
Створення рад громадського самоврядування	Забезпечує залучення громадян до процесу імплементації рішень стосовно розвитку територіальної громади. Дані органи можуть мати консультативний або рекомендаційний характер, а також можуть мати певну роль у виконанні певних завдань в територіальній громаді.

Примітки: власна розробка автора

Отже, ОСН, такі як громадські організації, молодіжні ради, благодійні фонди та інші неурядові організації, відіграють важливу роль у розвитку територіальних громад та забезпеченні соціальних потреб жителів територіальних громад. В таблиці 3.3. представлено перспективні напрями інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах, які можуть асекурувати більш результативну участь даних органів у процесах розвитку територій та сатисфакції потреб жителів територіальних громад (табл. 3.3.).

Таблиця 3.3.

Перспективні напрями інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах

Напрямок інституалізації	Опис
Розвиток місцевих партнерств	Полягає у формуванні партнерств між громадськими організаціями, бізнесом, органами місцевої влади та іншими зацікавленими сторонами для спільного розвитку територіальної громади.
Залучення громадян до бюджетного процесу	Забезпечення участі громадян у імплементації рішень стосовно розподілу бюджетних коштів на територіальну громаду, де участь громадян у бюджетному процесі може асекурувати більш результативне застосування бюджетних коштів та стимулювання активної участі громадян у розвитку територіальної громади.
Розвиток електронних майданчиків	Формування електронних майданчиків для залучення громадської участі та імплементації рішень віддалено через електронні ресурси та забезпечення більш прозорого та результативного впровадження рішень, а також у свою чергу забезпечувати ширшу участь громадян у розвитку територіальної громади.
Впровадження механізмів публічно-приватного партнерства	Встановлення партнерських відносин між місцевою владою та бізнесом для спільного розвитку територіальної громади, застосування комбінованих форм фінансування проектів.
Запровадження місцевого бюджету участі	Сприяння визначенню механізмів участі громадян у розподілі коштів місцевого бюджету, забезпеченню відкритості та прозорості процесу.
Впровадження системи моніторингу та оцінки діяльності органів самоорганізації	Встановлення системи контролю за діяльністю органів самоорганізації населення в територіальних громадах, забезпечення їх результативності та прозорості.
Впровадження електронної системи збору та обробки даних про потреби населення	Встановлення електронної системи збору та обробки даних стосовно потреб мешканців територіальних громад для забезпечення більш результативної діяльності органів самоорганізації населення та місцевої влади у розв'язанні соціально-економічних проблем територіальної громади.

Продовження таблиці 3.3.

Розвиток місцевих громадських центрів	Розвиток мережі місцевих громадських центрів як площадок для зустрічей, співпраці та обміну інформацією між громадськістю та місцевою владою.
Забезпечення правової бази для розвитку самоорганізації населення	Розробка та імплементація законів та нормативно-правових актів, які здійснюють регулювання діяльності органів самоорганізації населення, протегують їх розвитку та асекурують захист їх прав та інтересів.
Розширення інформаційного простору	Розширення інформаційного простору територіальних громад, формування мережі інтернет-ресурсів, що асекурують доступ до інформації про можливості самоорганізації населення та її розвиток, протегують обмін досвідом та інформацією між територіальними громадами.

Примітки: власна розробка автора

2 травня 2023 року ВРУ прийняла в першому читанні проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про органи самоорганізації населення» стосовно удосконалення порядку організації, діяльності та припинення органу самоорганізації населення» (№6319). Основною метою даного законопроекту являється удосконалення порядку організації, діяльності та припинення роботи органу самоорганізації населення, що протегуватиме розвитку і розповсюдженню практики утворення органів самоорганізації населення як форми участі жителів у вирішенні окремих питань місцевого значення. На рисунку 3.8. відображено поточну процедуру створення органу самоорганізації населення в територіальних громадах та ту, яка рекомендується даним законопроектом [106].

Отже, як видно з рисунку 3.8. даний законопроект планує спростити процедуру утворення органу самоорганізації населення через проведення тільки одних загальних зборів (конференції) жителів територіальної громади з одночасним обранням персонального складу цього органу [148].

На рисунку 3.7. відображено позитивний результат для утворення та проведення діяльності органами самоорганізації населення в територіальних громадах, який буде отримано через імплементацію даного законопроекту.

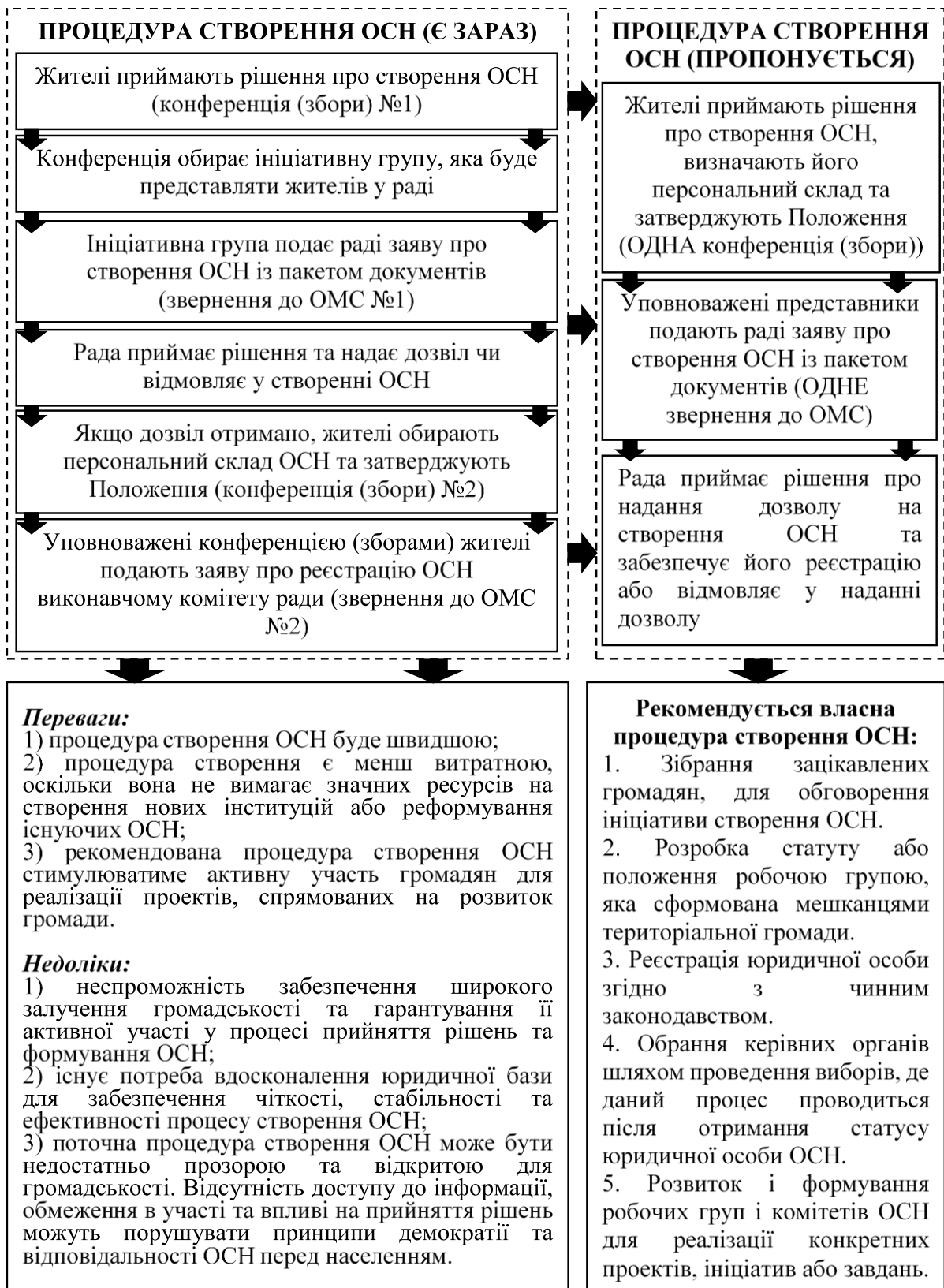

Рис. 3.7. Поточна і рекомендована процедура створення ОСН

Примітки: сформовано автором на основі джерела: [148, 122, 128].

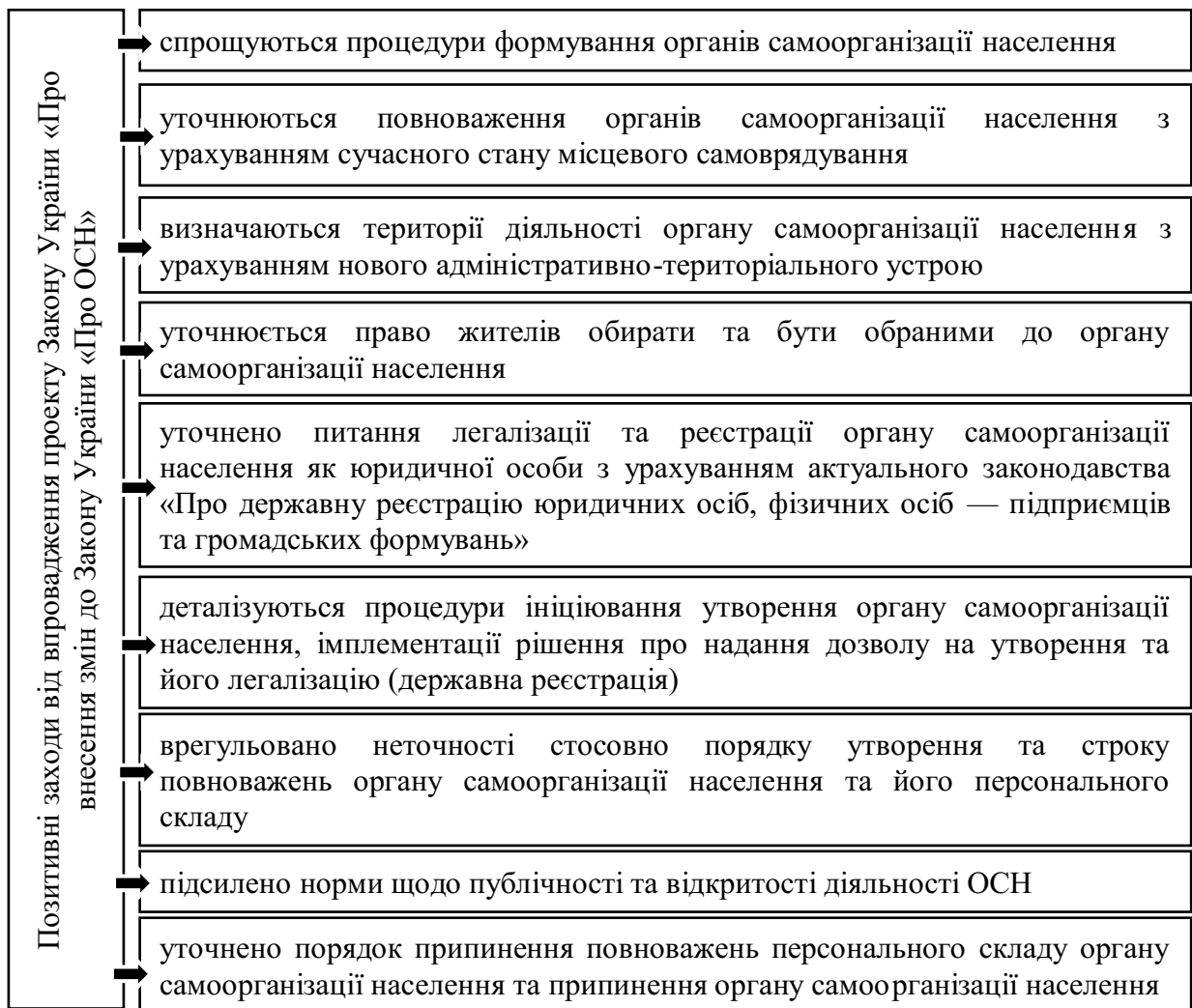

Рис. 3.8. Позитивні заходи від впровадження проекту Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про ОСН»

Примітки: сформовано автором на основі джерела: [106; 148].

Проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про органи самоорганізації населення» стосовно удосконалення порядку організації, діяльності та припинення органу самоорганізації населення» (№6319) визначає, що [148]:

1. Сільська, селищна та міська рада має можливість ухвалювати рішення про утворення інших органів самоорганізації населення в територіальних громадах, які функціонують на відповідному територіальному рівні.

2. Не дозволяється утворення комітету району у місті, якщо відповідна районна у місті рада вже створена на даній території. Органи самоорганізації

населення, сформовані як комітети району у місті потрібно перетворити на орган самоорганізації іншого рівня протягом 90 днів з моменту утворення районної ради у місті.

3. Не можуть мати спільну територію діяльності органи самоорганізації населення одного територіального рівня.

4. Даний законопроект вдосконалює право громадян на вибір та обрання осіб до органів самоорганізації населення.

5. Тепер жителі, які законно проживають на території, де створюється або діє орган самоорганізації населення, можуть бути обраними чи обирати його, якщо вони досягли 18 років та не є визнаними судом недієздатними.

6. Орган самоорганізації населення до свого складу може включати громадян України, які законно проживають на території, де діє даний орган, і які на момент обрання досягли віку 18 років і не визнані недієздатними відповідно до судового рішення. Однак, особи з судимістю за злочин, вчинений у сфері професійної чи службової діяльності, який пов'язаний з наданням публічних послуг, не можуть бути обраними до органу самоорганізації населення, якщо судимість залишається непогашеною або незнятою відповідно до закону.

7. Порядок утворення, термін повноважень та склад органу самоорганізації населення даним законопроектом були уточнені, де зазначено, що орган самоорганізації населення може діяти необмежений час, якщо на зборах (конференції) не було імплементовано рішення про обмеження терміну його діяльності.

8. Орган самоорганізації населення обирається на певний термін відповідно до Положення про його створення та не може перевищувати строк повноважень владних органів, які надали дозвіл на його створення.

9. Термін повноважень персонального складу органу самоорганізації населення в територіальній громаді розраховується від дати їх обрання.

10. Крім того, проектні норми передбачають процедуру легалізації та реєстрації органу самоорганізації населення як юридичної особи, а також

порядок припинення повноважень персонального складу та самого органу.

11. Орган самоорганізації населення має зобов'язання інформувати місцевих жителів про фінансові ресурси та майно, які передані йому місцевою радою, а також про благодійні пожертви, гранти та інші надходження. Крім того, орган самоорганізації населення повинен звітувати про свою діяльність не рідше одного разу на рік на зборах (конференції) та інформувати про втілені проекти та застосування фінансових ресурсів та майна.

12. Окрім цього, встановлено процедуру внутрішнього контролю за фінансовою діяльністю органу самоорганізації населення, для чого передбачена створення ревізійної комісії.

13. Встановлення необхідності підтвердження факту участі особи у роботі загальних зборів (конференції) її власним підписом, а також визначення більш чітких вимог, яким має відповідати особа, що бере участь у виборах органу самоорганізації населення.

14. Надання органам самоорганізації населення права на об'єднання в асоціації з метою захисту своїх прав, обміну досвідом, розвитку контактів (у тому числі міжнародних), а також для спільного розв'язання питань власної діяльності у відповідній територіальній громаді.

15. Встановлення, що делегування радою органу самоорганізації населення в територіальній громаді окремих повноважень, передача відповідного майна та фінансів здійснюється на підставі договору.

16. Закріплення за органом самоорганізації населення в територіальній громаді, який має статус юридичної особи, права на заснування підприємств, установ та організацій для реалізації господарської діяльності, де доходи від даної діяльності будуть однією із фінансових основ діяльності органу самоорганізації населення [16; 148].

Таким чином, з врахуванням запропонованих змін у створенні органу самоорганізації населення, яка включає диференційовані рівні компетенції управління та обов'язкову реєстрацію як юридичних осіб для сільських,

селищних та районних управ у місті, здається, що основною ціллю ініціаторів законодавчих змін з Мінрегіонбуду є наближення органу самоорганізації населення за статусом до місцевих рад. Проте, реалізація даного сценарію реформування потребує імплементації заходів, які відображені на рисунку 3.9.

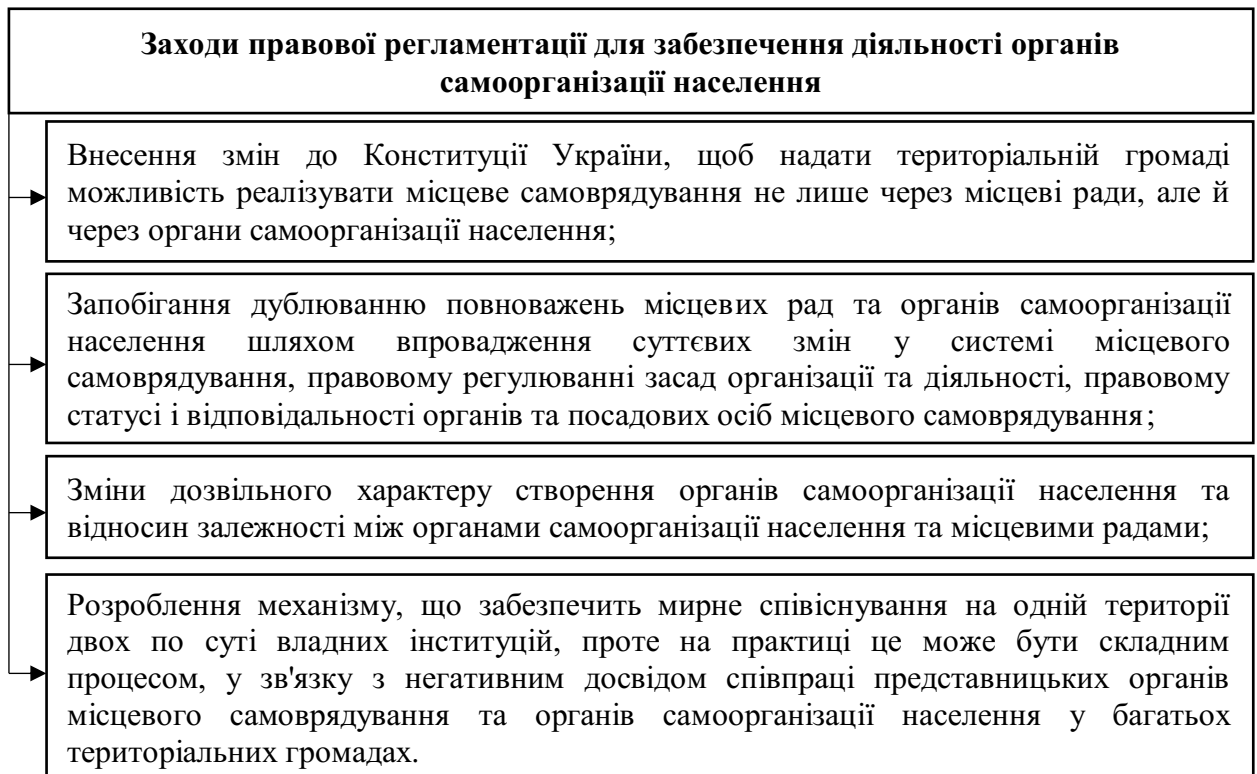

Рис. 3.9. Заходи правової регламентації для забезпечення діяльності органів самоорганізації населення

Примітки: сформовано автором на основі джерела: [38].

Також, потребує значного доопрацювання правова регламентація власних повноважень органів самоорганізації населення в територіальних громадах. Законодавці, які планують внести зміни до законодавства, застосовують один критерій – форму легалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах, а не розмір мікрोगромади та її потреби. Хоча органи самоорганізації населення, які зареєструвалися як юридична особа, можуть краще відображати ознаки організаційної спроможності, у зв'язку з цим, важливо врахувати, що питання, розв'язання яких являється

актуальним для жителів будинку, можуть відрізнятись від інтересів жителів села.

Можливі варіанти, які будуть прийнятними, включають визначення переліку власних повноважень ОСН в територіальних громадах та місцевих рад на локальному рівні або закріплення власних повноважень ОСН на законодавчому рівні з урахуванням сфер діяльності, що найбільше відповідають інтересам територіальних громад відповідного рівня. Необхідно розглянути можливість збереження рівних для всіх ОСН повноважень стосовно реалізації представництва та захисту інтересів громад на власному рівні, а також можливість звернення до місцевих рад з власними пропозиціями стосовно питань, що маю відношення до інтересів їх локальної спільноти [38].

Таким чином, можемо відзначити, що головними завданнями створення сприятливих кондицій для формування та інституційного розвитку громадських організацій та органів самоорганізації населення в Україні є:

- Скорочення строків та спрощення процедур реєстрації, включаючи подання документів у електронному вигляді або за допомогою «єдиного вікна».

- Покращення юридичного статусу, процедур створення, управління та ліквідації ОСН, розширення їх повноважень щодо участі у вирішенні місцевих питань.

- Покращення порядку класифікації громадських організацій та ОСН як неприбуткових організацій.

- Регулювання обов'язкового планування видатків у Державному та місцевих бюджетах для надання на конкурсних засадах фінансової підтримки для виконання програм, розроблених громадськими організаціями та ОСН.

- Розроблення єдиних критеріїв та пріоритетів стосовно виділення бюджетних коштів на реалізацію програм, проектів та заходів, які були розроблені громадськими організаціями та ОСН та скеровані на досягнення державної та регіональної політики, і визначення середньо- та

довгострокових індикаторів для фінансової підтримки цих ініціатив.

– Встановлення єдиного конкурсного порядку для відбору програм (проектів, заходів), розроблених громадськими організаціями та ОСН, які отримують державну фінансову підтримку, та забезпечення рівного доступу для таких організацій, зокрема благодійних, до участі у відборі.

– Впровадження однакового підходу до оподаткування податком на доходи фізичних осіб, які одержують безкоштовні соціальні послуги від бюджетних установ та громадських організацій.

– Формування сприятливого податкового середовища для фізичних та юридичних осіб, які надають благодійну допомогу, а також для фізичних осіб, які одержують благодійну допомогу, з урахуванням кращих практик ЄС.

– Впровадження результативних механізмів надання фінансової підтримки громадським ініціативам, які зорієнтовані на виконання Стратегії розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021 - 2026 роки [144].

– Встановлення допоміжних (сателітних) рахунків для статистичного обліку діяльності громадських організацій та ОСН відповідно до міжнародних стандартів.

– Здійснення комплексних заходів для підвищення рівня громадянської освіти населення, зокрема, стосовно захисту своїх прав та вираження своїх інтересів через диференційовані форми демократичної участі.

– Необхідно внести відповідні зміни до інших нормативно-правових та законодавчих актів України, що регулюють питання місцевої демократії, включаючи положення, які створюють умови для ОСН здійснювати власні та делеговані повноваження.

– Потрібно запровадити практику делегування повноважень місцевих рад та їх виконавчих органів органам самоорганізації населення, наділяючи їх певною власною компетенцією, фінансами та майном.

– Необхідно розпочати практику включення розділів, що сприяють розвитку форм місцевої демократії та інститутів громадянського суспільства,

до щорічних програм соціально-економічного розвитку ТГ.

– Потрібно ухвалити спеціальні місцеві цільові програми, які скеровані на формування умов для діяльності органів самоорганізації населення.

– Забезпечити ОСН нежитлові приміщення для реалізації своїх повноважень, асекурація оперативного управління даних органів, які були сформовані на рівні сіл, селищ, районів, мікрорайонів та житлових комплексів і легалізовані шляхом реєстрації.

– Необхідно в бюджетах територіальних громад сіл, селищ та міст передбачати витрати на впровадження повноважень ОСН, які відповідають відповідним критеріям, та сприяння розвитку інших форм місцевої демократії. Також необхідно запровадити конкурсні механізми розподілення коштів місцевих бюджетів на впровадження інноваційних проектів ОСН.

– Необхідно, щоб виконавчі комітети сільських, селищних, міських рад та колегії місцевих державних адміністрацій включили представників органів самоорганізації населення та інших інститутів громадянського суспільства.

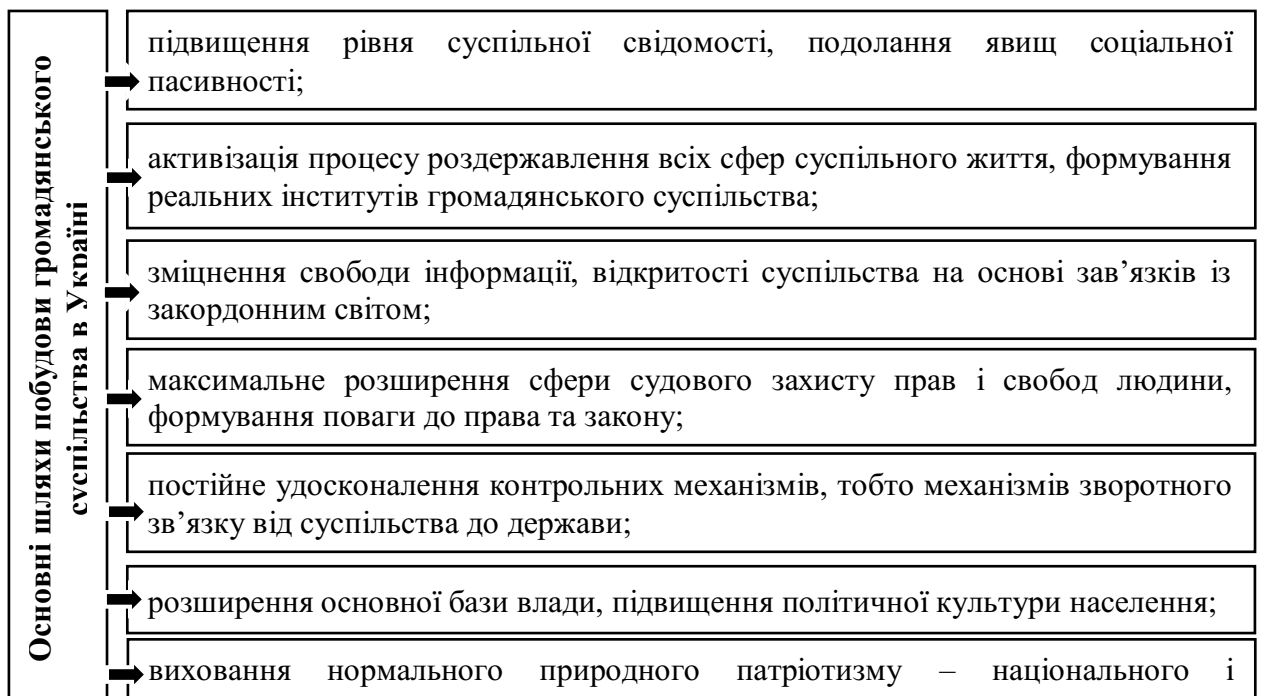

Рис. 3.10. Основні шляхи побудови громадянського суспільства в Україні

Примітки: сформовано автором на основі джерела: [97; 167].

– Щороку слід проводити всеукраїнські конкурси на кращу впровадження диференційованих форм локальної демократії територіальними громадами, зокрема на утворення місцевих систем підтримки самоорганізації населення, наприклад, Всеукраїнський конкурс проектів та програм розвитку місцевого самоврядування [97; 167]. Вважаємо за необхідне представити головні шляхами побудови громадянського суспільства в Україні (див. рис. 3.10.).

Таким чином, для забезпечення впровадження перспективних напрямів інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах необхідне розширення повноважень та формування сприятливих умов для розвитку органів самоорганізації населення, що у свою чергу надасть залучити громадян до активної участі в імплементації рішень на місцевому рівні, забезпечить результативну взаємодію з органами місцевої влади та надасть змогу розв'язувати проблеми територіальної громади, а також потрібно вдосконалити законодавчу базу, що регулює діяльність органів самоорганізації населення та забезпечити їх фінансову підтримку.

3.3 Розширення потенціалу органів самоорганізації населення в територіальних громадах

Використання потенціалу органів самоорганізації населення в територіальних громадах України являється основою для результативного просування децентралізації, модернізації механізмів публічного управління, підвищення рівня та якості життя мешканців відповідної територіальної громади. Ефективна політика ООН в сфері раціонального застосування людських, матеріальних, фінансових та природних ресурсів відповідних територіальних громад, які спроможні забезпечити збалансований розвиток територій, соціально-економічне зростання, оптимальне задоволення потреб громадян тощо [20; 97; 168].

Державна та місцева політика розвитку ресурсного забезпечення

територіальних громад в сучасних соціально-економічних системах базується на формуванні майбутнього ресурсного потенціалу. Ресурсний потенціал органів самоорганізації населення відображає поліструктурну та багаторівневу структуру, яка відображає локальну ідентичність та особливості застосування людських, фінансових, матеріальних та інших ресурсів на користь територіальних громад, з урахуванням стратегій соціально-економічного розвитку та потреб майбутніх поколінь.

Ресурсний потенціал органів самоорганізації населення складається із синергії всіх видів ресурсів, які забезпечують життєдіяльність територіальних громад, розвиток соціально-економічних відносин та формування взаємозв'язків та взаємозалежностей між усіма суб'єктами управління. Категорія «ресурсного забезпечення» є важливою в механізмах імплементації управлінських рішень органами центральної влади та місцевого самоврядування, оскільки надає дозвіл встановити напрями формування конкретних інструментів діяльності органів самоорганізації населення для забезпечення майбутнього потенціалу територіальної громади.

Головним завданням органів публічної влади є забезпечення балансу ресурсного потенціалу територіальних громад та їх пріоритетних потреб, в процесі імплементації результативних управлінських рішень та формуванні ефективної політики держави соціально-економічного розвитку територіальних громад. В даному контексті, важливо мати повну та об'єктивну інформацію про ресурси та інструменти впровадження результативної державної та місцевої політики розвитку ООН в територіальних громадах, а також забезпечення результативного управління людським, фінансовим та природним чинниками для здобуття цілей сталого розвитку та розв'язання пріоритетних проблем територіальних громад. Ресурсний потенціал територіальних громад включає не лише задіяні ресурси, але й ті, що можуть бути залучені, відтворені та відроджені, при переході до нових ресурсозберігаючих, безвідходних територій та інструментів ефективного управління.

Встановлюючи логічні взаємозв'язки між диференційованими видами ресурсного потенціалу територіальних громад, можна використовувати диференційовані критерії систематизації, такі як матеріально-технічне забезпечення, людський та інтелектуальний ресурс, фінансовий, природний та рекреаційний потенціал, інформаційне та комунікаційне забезпечення, управлінські та адміністративні фактори ресурсного забезпечення. Дані компоненти формують ресурсну платформу територіальної громади, що відображає її потенціал для розвитку та функціонування [79].

Для визначення ролі місцевого самоврядування в розвитку територіальних громад, його потенціалу доцільно встановити, на думку О. Бобровської, Т. Крушельницької, М. Латиніна та ін. [9], як сукупність територіальних ресурсів і ресурсів інститутів місцевого самоврядування, органів самоорганізації населення, сукупність елементів різної природи, а також визначення шляхів та інструментів їх взаємодії, після активізації яких буде асекуроване виконання головної функції місцевого самоврядування – здобуття цілей стратегічного розвитку територіальної громади. На рисунку 3.11. відображено, які елементи ресурсного потенціалу визначають на місцевому рівні державного управління.

Фінансовий потенціал являється основою фінансової спроможності та економічного зростання територіальних громад в Україні та має визначальну роль у асекурації суспільного добробуту жителів громади. Імплементация Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад» у 2014 році започаткувала процес децентралізації та протегувала розширенню джерел доходів і владних повноважень територіальних громад. Фінансовий потенціал відображає фінансову спроможність суб'єктів стосовно участі у формуванні матеріальних благ і наданні послуг та відзначаються сукупністю тих засобів, джерел, запасів або фінансових можливостей, якими володіє суб'єкт і які можуть бути застосовані для впровадження конкретних цілей та завдань.

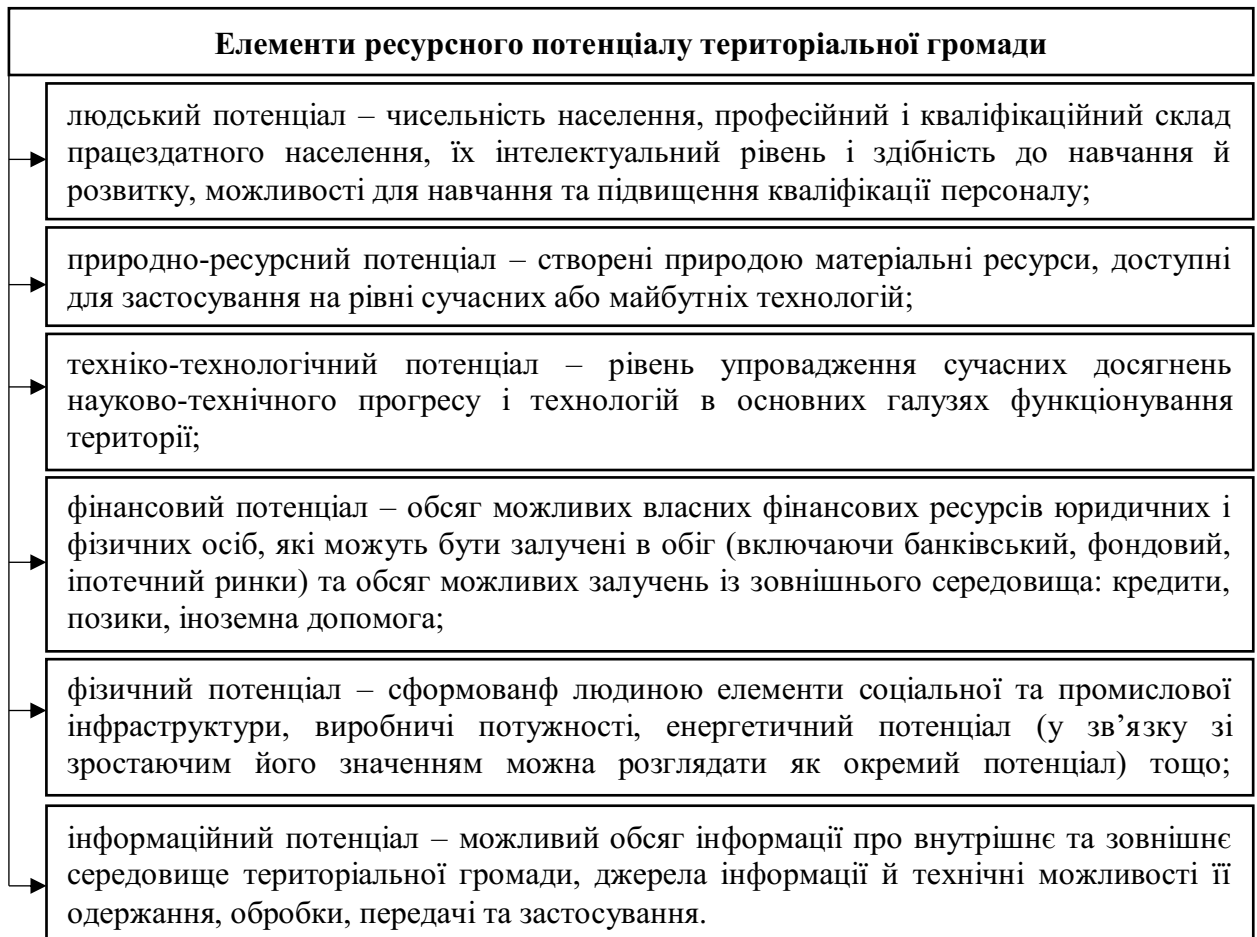

Рис. 3.11. Елементи ресурсного потенціалу територіальної громади

Примітки: сформовано автором на основі джерела: [9].

Фінансовий потенціал держави відзначається сукупністю наявних і потенційних фінансових ресурсів органів державної влади і місцевого самоврядування, суб'єктів господарювання всіх форм власності та домогосподарств, що формуються, розподіляються і застосовуються за участю людського потенціалу у соціальній сфері, економіці, сфері охорони навколишнього природного середовища для асекурації сталого людського розвитку [185, с. 92].

Оскільки місцеве самоврядування протегує формуванню місцевого бюджету, так, територіальна громада має власний фінансовий потенціал і може залучати потенційні джерела фінансових ресурсів. На рисунку 3.12. відображено як можна максимально розширити та використати фінансовий потенціал територіальних громад.

Способи як можна максимально розширити та використати фінансовий потенціал територіальних громад	
→	<p>Місцеві податки та збори:</p> <ul style="list-style-type: none"> – встановлення місцевих податків та зборів, які стануть джерелом додаткових фінансових ресурсів, наприклад, податок на нерухомість, податок на землю, комунальні послуги, платежі за користування муніципальною інфраструктурою тощо; – забезпечити належний контроль органів місцевого самоврядування за своєчасною реєстрацією договорів оренди земельних ділянок, що перебувають у власності фізичних осіб; – застосування диференційованого підходу до встановлення ставки єдиного податку за видами діяльності, що відповідає річному доходу підприємця; – збільшенню місцевих надходжень сприятиме забезпеченню належного контролю за своєчасною реєстрацією договорів оренди земельних ділянок, що перебувають в особистій власності, орендарями-платниками індивідуального податку 4 категорії; – створити наглядовий орган за дотриманням трудового законодавства для виявлення тіньової зайнятості та незаконних виплат заробітної плати, здатних призвести до збільшення ПДФО в доходах місцевих бюджетів.
→	<p>Залучення інвестицій:</p> <ul style="list-style-type: none"> – проведення маркетингових кампаній, організація презентацій та форумів для потенційних інвесторів; – створення сприятливих умов для бізнесу з метою залучення приватного капіталу, укладання угод та партнерств з приватними компаніями або державними органами, що стимулюватиме потенціал механізму державно-приватної співпраці на місцевому рівні; – забезпечити налагодження комунікації між органами місцевого самоврядування, бізнесом та суспільством, ґрунтуючись на запровадженні відкритої регуляторної платформи, що позитивно вплине на інвестиційну привабливість регіону; – використання такого невичерпного ресурсу, як прибутки від утилізації побутових відходів; – розвиток туристичної інфраструктури, просування туристичних атракцій, організація подій та фестивалів, створення туристичних маршрутів тощо, що може стати джерелом прибутку через готельну галузь, ресторани, магазини та інші суміжні послуги.
→	<p>Партнерство зі спонсорами та благодійними організаціями:</p> <ul style="list-style-type: none"> – встановлення партнерських зв'язків зі спонсорами та благодійними організаціями з метою набуття досвіду та навичок підготовки проектних заявок та необхідних документів та для залучення фінансової підтримки, що може включати підписання угод про спонсорську підтримку проектів, залучення благодійних внесків, організацію благодійних акцій та заходів.
→	<p>Розвиток місцевого бізнесу:</p> <ul style="list-style-type: none"> – підтримка розвитку місцевого бізнесу сприятиме зростанню економіки територіальної громади; – надання пільг та підтримки місцевим підприємствам, а також сприяння доступу до кредитів та фінансових ресурсів; – організація підприємницьких тренінгів та консультацій.
→	<p>Гранти та субсидії:</p> <ul style="list-style-type: none"> – забезпечення процесу подання заявки на отримання грантів та субсидій від державних, міжнародних або благодійних організацій, де дані ресурси можуть використовуватись для реалізації різноманітних проектів та програм в громаді.

Рис. 3.12. Способи як можна максимально розширити та використати фінансовий потенціал територіальних громад

Примітки: сформовано автором

Таким чином, органи місцевого самоврядування, які зацікавлені в розвитку і підвищенні якості життя своїх жителів, повинні ефективно застосовувати фінансовий потенціал територіальної громади шляхом пошуку резервів зростання як обсягів податкових надходжень, так і залучення грантових, кредитних та інвестиційних фінансових ресурсів у бюджет територіальної громади.

Для максимального використання фінансових можливостей територіальної громади необхідно залучати людський капітал та формування сприятливих кондицій для його розвитку. Потенціал розвитку органів самоорганізації населення в територіальних громадах України формується трьома основними чинниками: система заходів державного регулювання розвитку місцевого самоврядування; політика та стратегія розвитку місцевого самоврядування [67].

Таким чином, ресурсний потенціал органів самоорганізації населення являється головним чинником, який формує можливості для розвитку територіальних громад. Однак величина ресурсного потенціалу органів самоорганізації населення в територіальних громадах України визначається не лише кількісними характеристиками відповідних складових ресурсів, але й характером їх взаємодії. При переході до ринкової економіки, при трансформації територіальних громад у відкриту систему стає необхідним застосування механізмів і інструментів адаптації до постійних змін зовнішнього середовища, імплементації результативних дій стосовно екзогенних чинників та необхідні належні реагування на чинники екзогенного середовища, де дані елементи у комплексі формують ринковий потенціал територіальної громади, який можна структурувати на: підприємницький потенціал, маркетинговий потенціал та потенціал стратегічних цілей (див. рис. 3.13.). У структурі потенціалу території необхідно виділити ринковий потенціал як здатність суб'єктів територіальної громади до продукування та реалізації конкурентоздатної продукції, а також до збільшення свого впливу на екзогенне середовище. Враховуючи

можливість ефективного взаємозв'язку та взаємодії ендегенного та екзогенного середовища території, ринковий потенціал повинен розглядатись як поняття, яке може оновлюватись та розвиватись разом із змінами екзогенного середовища.

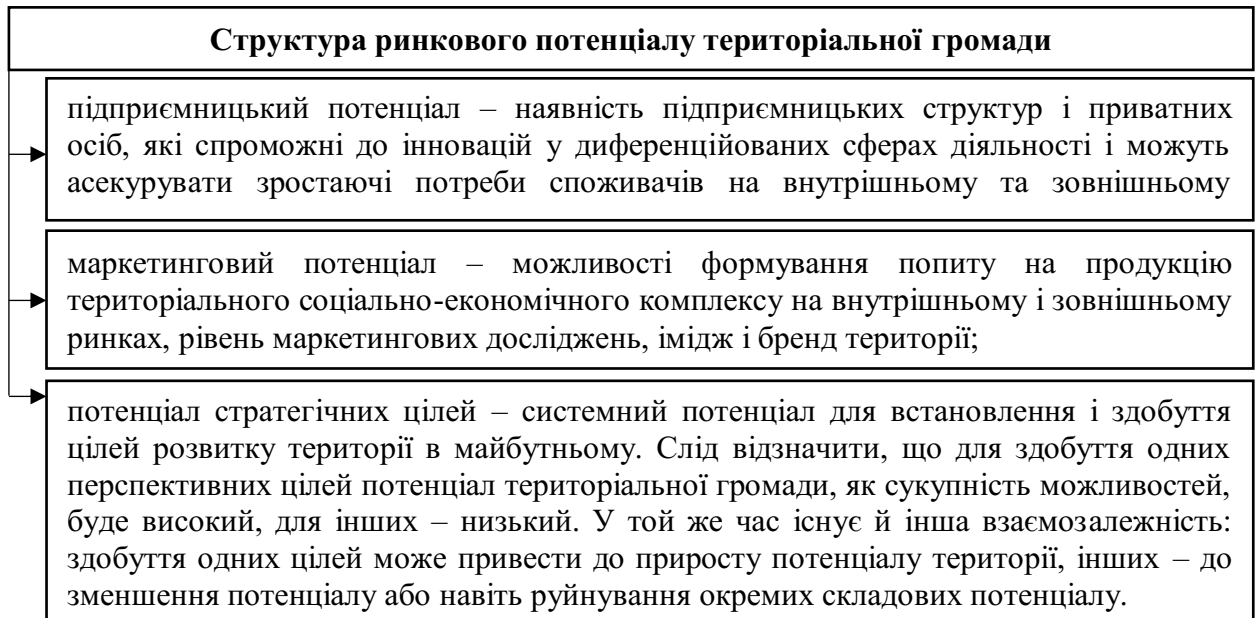

Рис. 3.13. Структура ринкового потенціалу територіальної громади

Примітки: сформовано автором на основі джерела: [76].

Розвиток ринкового потенціалу являється відповідною умовою для результативного функціонування в ринковому середовищі та розвитку території загалом. Успішний розвиток економіки залежить від сукупності знань, досвіду, навиків та взаємодії між конкретними особами і визначається як інтелектуальний потенціал [116, с. 72], який складається з трьох основних компонентів – людського (який охоплює знання, навички, досвід, здібності та духовні цінності), організаційного (який включає статут громади, нормативно-правову базу, структуру управління, організаційну культуру та потенціал освітніх та громадських установ) та споживчого потенціалів (який визначається іміджем територіальної громади, конкурентоздатністю, брендом території, представниками діаспори тощо) [67]. Але інтелектуальний потенціал територіальної громади являється не простою

статичною сумою приведених структурних компонентів, а динамічним результатом їх взаємодії, причому механізми взаємодії та їх компоненти постійно еволюціонують із розвитком інформаційних технологій.

Важливо зазначити, що взаємодія відбувається не лише між головними компонентами інтелектуального потенціалу, але й усередині них. Наприклад, обмін знаннями (людський капітал) протегує розвитку довіри, що є основою для результативної взаємодії між членами територіальної громади в майбутньому. Крім того, важливо пам'ятати, що інтелектуальний потенціал громади – це не просто сума статичних структурних компонентів, а динамічний результат їх взаємодії, який постійно еволюціонує з розвитком інформаційних технологій. Слід відмітити, що взаємодія відбувається не лише між головними структурними компонентами інтелектуального потенціалу, але й усередині цих компонентів, наприклад, обмін знаннями (людський капітал) протегує розвитку довіри, як основи результативної взаємодії між членами громади на майбутнє.

Взаємодія між членами територіальної громади передбачає формування та обмін знаннями з питань майбутнього розвитку територіальної громади, а також теоретичних та практичних аспектів розробки та імплементації стратегії розвитку територіальної громади. Людський потенціал являється головним джерелом формування інтелектуального потенціалу територіальної громади, і кожен член громади володіє певним рівнем інтелектуального потенціалу, який може стати важливою складовою частиною загального інтелектуального потенціалу громади. Окрім того, дуже важливо формувати знання про майбутній розвиток територіальної громади та її стратегічні плани серед молодого покоління. Наприклад, можна імплементувати факультативні курси зі стратегічного планування та управління в територіальних громадах, вивчати стратегії розвитку територіальної громади та допомогти формувати в здобувачів освіти власне бачення розвитку територіальної громади [67].

Завдяки сучасним кондиціям розвитку місцевого самоврядування,

значення інтелектуального потенціалу стає все більш важливим для загального (системного) потенціалу. Розвиток інтелектуального потенціалу безпосередньо взаємопов'язаний з розвитком територіальної громади (економічного, соціального, духовного тощо) та забезпеченням безпеки територіальної громади (протидія реальним і потенційним загрозам). У рамках місцевого самоврядування на певній території, що володіє необхідними та важливими ресурсами, необхідно формувати такі умови, які б асекурували їх раціональне та результативне застосування. Однак, наявність ресурсів ще не означає їх ефективне використання та успішний розвиток територіальної громади, а також повинні бути механізми їх результативного перетворення, що визначається основою розвитку місцевого самоврядування [116].

Отже, органи самоорганізації населення, такі як громадські організації, ініціативні групи, комітети тощо, можуть бути важливим інструментом для розвитку територіальних громад України. Основні пропозиції для використання потенціалу органів самоорганізації населення в територіальних громадах України включають наступні заходи:

1. Підтримка створення та розвитку ОСН. Забезпечення належної юридичної, фінансової та організаційної підтримки для створення та розвитку органів самоорганізації населення шляхом:

1.1. Залучення до розробки та впровадження стратегій та планів розвитку територіальних громад. Органи самоорганізації населення можуть мати цінний досвід, який може бути корисними для розробки та імплементації стратегій розвитку територіальних громад, які можуть сприяти збільшенню зайнятості жителів громади, покращенні інфраструктури, підвищенні якості життя мешканців територіальної громади тощо. Залучення до розробки стратегій та планів розвитку територіальних громад можна забезпечити через:

1.1.1. Створення платформ для залучення громадян у процесі розробки стратегій та планів розвитку, що може включати проведення публічних

засідань, консультаційних зборів, громадських дебатів, опитувань та інших форм залучення громадськості.

1.1.2. Забезпечення широкого доступу громадян до інформації про процес розробки стратегій та планів розвитку, що полягає в публікації проектів документів, організації відкритих дискусій, створенні веб-порталів та інших ресурсів для доступу до інформації.

1.1.3. Активне запрошення представників громадських об'єднань до участі у робочих групах, комітетах та інших органах, що займаються розробкою і впровадженням стратегій та планів розвитку територіальних громад, що дозволить забезпечити представництво громадськості та врахувати їхні погляди та інтереси.

1.1.4. Надання можливості громадським об'єднанням розробляти власні пропозиції та проекти щодо стратегій та планів розвитку територіальних громад, що може включати надання консультаційної підтримки, фінансової допомоги або навчання з розробки проектів.

1.1.5. Розгляд можливості укладання партнерських угод або меморандумів з громадськими об'єднаннями для спільної розробки та впровадження стратегій та планів розвитку, що у свою чергу дозволить створити механізми для постійної комунікації, обміну досвідом та вирішення спільних завдань.

2. Сприяння взаємодії між громадою та органами влади. Створення сприятливої атмосфери для взаємодії між громадою та органами влади шляхом:

2.1. *Встановлення механізмів співпраці між органами самоорганізації населення та органами місцевого самоврядування* шляхом:

2.1.1. Розробки спеціальних платформ, таких як робочі групи, комісії або об'єднання, які забезпечуватимуть систематичний діалог та співпрацю між ОСН та органами місцевого самоврядування для обговорення питань, вирішення проблем та спільного планування розвитку територіальної громади.

2.1.2. Організація регулярних зустрічей, консультацій та обговорень між ОСН та органами місцевого самоврядування, де представники обох сторін обмінюватимуться ідеями, досвідом та пропозиціями.

2.1.3. Впровадження спільного планування та реалізації проектів ОСН та органами місцевого самоврядування, які можуть включати спільні ініціативи, програми чи проекти у сферах, що цікаві для обох сторін, зокрема у сфері культури, освіти, спорту, соціального розвитку та інфраструктури.

2.1.4. Забезпечення взаємного інформування та обміну даними між ОСН та органами місцевого самоврядування, що може включати доступ до інформації про плани розвитку, бюджетні ресурси, рішення та проекти, що стосуються відповідної територіальної громади, що сприятиме прозорості та взаєморозумінню.

2.1.5. Забезпечення активної участі представників ОСН у процесі прийняття рішень місцевими органами самоврядування, брати участь у засіданнях ради місцевого самоврядування, роботі комісій або громадських слуханнях та висловлювати свої пропозиції.

2.2. *Підвищення свідомості та зацікавленості громадян у розвитку територіальних громад шляхом:*

2.2.1. Проведення інформаційних кампаній та заходів для залучення громадян до участі в ОСН та проектах розвитку територіальних громад за допомогою ЗМІ, соціальних медіа, веб-сайтів, листівок, брошур, публікацій та інших комунікаційних каналів.

2.2.2. Організації регулярних зустрічей, форумів та публічних обговорень, на яких громадяни матимуть можливість ділитися своїми ідеями, пропозиціями та побажаннями щодо розвитку територіальної громади

2.2.3. Проведення освітніх програм та тренінгів для громадян з питань розвитку територіальних громад, локального самоврядування, управління проектами та громадської участі, що допоможе підвищити рівень свідомості, знання та навички громадян у цих сферах.

2.2.4. Проведення консультації з громадянами щодо різних аспектів

розвитку територіальної громади, включаючи планування інфраструктури, розподіл бюджету, розвиток соціальних програм тощо.

2.2.5. Організації проектних конкурсів та надання фінансової підтримки громадським ініціативам, які спрямовані на розвиток територіальної громади.

2.3. Залучення молоді до участі в органах самоорганізації населення та розвитку територіальної громади шляхом:

2.3.1. Підтримки та стимулювання створення молодіжних організацій у територіальній громаді, які будуть сприяти активній участі молоді у розвитку громади, які можуть функціонувати на різних рівнях, від шкільних та студентських організацій до молодіжних рад та комісій на рівні громади.

2.3.2. Забезпечення фінансової підтримки молодіжних проектів та ініціатив з екології, культури, освіти, спорту, підприємництва та інших сфер, які зацікавлять молодь і сприятимуть розвитку громади.

2.3.3. Організації консультацій та обговорень з молоддю щодо важливих питань розвитку громади.

2.3.4. Організації навчальних програм та тренінгів для молоді з питань громадського управління, лідерства, проектного менеджменту та інших навичок, необхідних для активної участі в розвитку громади, що допоможе молоді набути необхідні знання та навички для ефективного впливу на процеси в територіальній громаді.

2.3.5. Створення механізмів менторства та партнерства між молодими лідерами та досвідченими представниками ОСН та місцевого самоврядування.

2.3.6. Забезпечення відкритого та доступного простору для молоді, де вони можуть висловлювати свої ідеї, спілкуватися та співпрацювати з іншими членами громади.

2.3.7. Забезпечення визнання та винагородження активної участі молоді в розвитку громади, що стимулюватиме їхню зацікавленість та мотивацію.

2.4. Розвиток та підтримка мережі органів самоорганізації населення

в територіальних громадах на рівні областей та країни:

2.4.1. Уряд повинен розробити та імплементувати нормативно-правові акти, які визначають правовий статус ОСН на рівні областей та країни, що створить законодавчу базу для їхнього функціонування та розвитку.

2.4.2. Уряд, місцеві органи самоврядування та інші зацікавлені сторони повинні сприяти фінансуванню проектів та ініціатив ОСН.

2.4.3. Забезпечення обміну досвідом між різними територіальними громадами, що допоможе підвищити ефективність їх розвитку в Україні.

2.4.4. Організація тренінгів, семінарів та навчальних програм для представників ОСН.

2.4.5. Забезпечення підтримки та фінансування розвитку мережі ОСН в територіальних громадах через залучення міжнародних організацій та програм.

2.4.6. Забезпечення системи моніторингу та оцінки роботи ОСН на рівні областей та країни, що допоможе виявляти потреби, успіхи та проблеми, а також вносити необхідні зміни для поліпшення їхньої діяльності.

2.5. Підвищення свідомості громади про проблеми та можливості розвитку територіальної громади шляхом:

2.5.1. Організації інформаційної кампанії, яка скерована на поширення інформації про проблеми та можливості розвитку громади.

2.5.2. Забезпечення співпраці з місцевими громадськими організаціями та надання їм платформи для інформування громади про проблеми та можливості розвитку.

2.5.3. Проведення регулярних громадських зборів, на яких обговорювати проблеми та можливості розвитку громади.

2.5.4. Розроблення освітніх програм для громадян, яке скеровані на підвищення їхньої свідомості про проблеми та можливості розвитку громади.

2.5.5. Забезпечення відкритості та доступності інформації про діяльність органів місцевого самоврядування, проекти, програми та рішення, що стосуються розвитку територіальної громади.

2.5.6. Залучення територіальної громади до проведення громадського аудиту, який дозволить виявити проблеми, оцінити рівень розвитку та забезпечить залучення ресурсів до громадських проектів. Громадський аудит може стати ефективним інструментом для виявлення потреб громади на основі яких, сприятиме формуванню стратегій розвитку.

3. Розвиток механізмів громадського контролю. Забезпечення можливості громадян брати участь у контролі за діяльністю органів влади та місцевого самоврядування шляхом:

3.1. *Залучення органів самоорганізації населення до процесу моніторингу та оцінки рівня розвитку територіальних громад*, де дані органи можуть надавати корисну інформацію про стан розвитку територіальних громад та допомагати у формуванні планів для їх подальшого розвитку.

3.1.1. Впровадження механізмів спільного планування, збирання даних та аналізу, залучаючи представників ОСН до робочих груп та комітетів до процесу збору та аналізу даних, шляхом створення онлайн-платформ для збирання даних, впровадження систем звітності та моніторингу.

3.1.2. Забезпечення навчання та підтримки ОСН щодо методів моніторингу та оцінки рівня розвитку громад.

3.1.3. Формування електронних платформ для подання скарг та пропозицій.

3.1.4. Забезпечення прозорості та відкритості щодо результатів моніторингу та оцінки рівня розвитку громад (публікація звітів, інформаційних бюлетенів та інших матеріалів, що містять результати моніторингу та інформування громади про отримані дані та використані показники).

4. Розширення фінансових можливостей ОСН. Забезпечення доступу до додаткових фінансових ресурсів для ОСН шляхом:

4.1. *Підтримки розвитку туризму та промоції місцевих традицій та культури.* Органи самоорганізації населення в територіальній громаді

можуть підтримувати розвиток туризму, шляхом:

4.1.1. Створення стратегії розвитку туризму, яка враховує особливості місцевих традицій, культури та потенціалу громади, а також визначення пріоритетних напрямків розвитку, цільових аудиторій та маркетингових стратегій.

4.1.2. Забезпечення співпраці з громадськими організаціями, які працюють у сфері культури, мистецтва та збереження традицій, де спільна розробка та реалізація проектів, фестивалів, виставок, концертів та інших заходів сприятимуть популяризації місцевої культури.

4.1.3. Створення механізмів залучення місцевих жителів до розвитку туризму та промоції культурних цінностей, завдяки організації майстер-класів, екскурсій, туристичних маршрутів, де місцеві жителі можуть демонструвати свої традиції, ремесла, кулінарні навички тощо.

4.1.4. Залучення інвестицій в розвиток необхідної туристичної інфраструктури та галузі, туристичні маршрути, формування музеїв та інших культурних об'єктів, готельну та ресторанну сферу тощо, для забезпечення комфортних умов перебування туристів. Встановлення партнерських зв'язків з інвесторами, громадськими та приватними організаціями для спільного фінансування проектів.

4.1.5. Розробки маркетингової стратегії для залучення туристів та використання соціальних мереж, створення веб-сайтів та інформаційних ресурсів для промоції громади та місцевих традицій.

4.1.6. Розвитку туристичної освіти серед місцевого населення, навчання туристичних гідів, працівників готельного господарства та інших сфер, пов'язаних з туризмом.

4.1.7. Залучення місцевих жителів до організації туристичних та культурних заходів, фестивалів, концертів, виставок та інших подій, а також підготовки туристичних маршрутів, що сприяють промоції та збереженню культурної спадщини, місцевих традицій територіальної громади.

4.2. *Підтримка розвитку освіти та науки в громаді.* Органи

самоорганізації населення можуть забезпечувати підтримку розвитку освіти та науки на території громади, через:

4.2.1. Забезпечення достатнього фінансування освітніх закладів і наукових установ в громаді, що може включати виділення додаткових коштів з місцевого бюджету, пошук донорських або грантових програм, партнерство з приватними компаніями для спільного фінансування проектів.

4.2.2. Забезпечення належної інфраструктури для освітніх закладів і наукових установ, таких як сучасні класні кімнати, лабораторії, бібліотеки, комп'ютерні центри та спортивні майданчики, а також здійснення ремонтних робіт для модернізації існуючих приміщень, а також будівництво нових з-за необхідності.

4.2.3. Організація тренінгів, семінарів, курсів підвищення кваліфікації для вчителів, викладачів і науковців, а також залучення висококваліфікованих фахівців для навчання та наукової роботи в громадських закладах.

4.2.4. Створення стимулів для проведення наукових досліджень в громадських наукових установах, відкриття наукових лабораторій для підтримки дослідницьких проектів.

4.2.5. Встановлення партнерських зв'язків з університетами, коледжами, науковими центрами із метою обміну знаннями та ресурсами і створення мережі співпраці, яка протегуватиме розвитку освіти та науки в громаді.

4.2.6. Організація наукових фестивалів, виставок, лекцій та демонстраційних заходів для широкої громадськості, які сприятимуть підвищенню рівня освіченості мешканців.

4.2.7. Створення ініціативних груп, які будуть займатися проблемами освіти та науки на території громади.

4.3. *Підтримка та розвиток ініціативних груп та проектів громадських організацій* через:

4.3.1. Залучення фінансових ресурсів від державних органів, місцевих

владних структур, бізнесу, фондів та громадських організацій для реалізації проектів громадських організацій, що може включати надання грантів, субсидій або залучення інвестицій в ініціативні групи та проекти.

4.3.2. Надання ініціативним групам доступу до залучення досвідчених менторів та експертів, які можуть надавати консультації та підтримку у реалізації диференційованих ідей.

4.3.3. Сприяння встановленню зв'язків та обміну досвідом між різними ініціативними групами шляхом організації мережевих заходів, семінарів, конференцій та форумів.

4.3.4. Залучення уваги громадськості до ініціативних груп та проектів на публічних заходах, медійних кампаніях та соціальних мережах, де візуалізують результати та вплив проектів на розвиток територіальної громади, що допоможе залучити більше учасників та потенційних партнерів.

4.3.5. Надання інформації та консультацій з питань юридичного оформлення, реєстрації та звітності громадських організацій, що допоможе забезпечити правову захищеність і стабільність ініціативних груп та проектів.

4.3.6. Залучення органів державної влади та ОМС до співпраці з ініціативними групами.

4.3.7. Створення спеціальних програм, політик або законодавчих актів, які сприятимуть підтримці та розвитку громадських ініціатив.

4.4. *Підтримка розвитку інноваційних проектів в територіальній громаді* можлива шляхом впровадження наступних заходів:

4.4.1. Створення фінансових механізмів для залучення грантів та інвестицій, отримання субсидій для впровадження інноваційних проектів у територіальній громаді.

4.4.2. Створення інкубаторів або інноваційних центрів, де підприємці та інноватори зможуть отримати підтримку у вигляді менторства, консультацій, доступу до інфраструктури та ресурсів, які сприяють розвитку та комерціалізації інноваційних ідей.

4.4.3. Організація навчальних програм, тренінгів та семінарів з питань інноваційного підприємництва та розробки і реалізації інноваційних проектів.

4.4.4. Залучення бізнесу, академічних установ, наукових і дослідницьких центрів та інших зацікавлених сторін до співпраці з інноваційними проектами.

4.4.5. Здійснення активної промоції інноваційних проектів в територіальній громаді.

4.5. *Розвиток соціально-економічної інфраструктури в громаді шляхом:*

4.5.1. Розробки довгострокових планів розвитку територіальної громади, які враховують потреби та пріоритети у сфері соціально-економічної інфраструктури, що допоможе систематично визначати пріоритети і напрямки розвитку, а також забезпечити координацію дій різних структур та організацій.

4.5.2. Залучення фінансових ресурсів для розвитку соціально-економічної інфраструктури завдяки приватно-громадському партнерству.

4.5.3. Забезпечення доступності соціально-економічної інфраструктури для всіх громадян, включаючи людей з обмеженими можливостями.

4.5.4. Імплементация інноваційних технологій та підходів для покращення ефективності та якості соціально-економічної інфраструктури, що може включати впровадження енергоефективних систем, цифрові рішення для управління та моніторингу, інноваційні моделі організації та управління територіальною громадою тощо.

4.5.5. Сприяння співпраці між громадою, бізнесом, неприбутковими організаціями та громадськими ініціативами для розвитку інфраструктури, що може включати створення платформ для обміну ідеями та досвідом, організацію спільних проектів та ініціатив тощо.

4.5.6. Розробка та імплементация відповідних законів та нормативно-правових актів, які сприяють розвитку соціально-економічної

інфраструктури та створенню сприятливого середовища для інвестицій та розвитку.

4.6. Забезпечення безпеки територіальної громади та попередження правопорушень через:

4.6.1. Забезпечення належного функціонування поліцейських служб на території громади, зокрема забезпечення патрулювання, розслідування злочинів, забезпечення громадського порядку та реагування на екстрені ситуації.

4.6.2. Зосередження уваги на попередженні правопорушень шляхом проведення профілактичних заходів, включаючи освітні кампанії, тренінги та інформування громадян про правові норми та їх права, а також вивчення навичок самозахисту.

4.6.3. Активну співпрацю з громадськими організаціями, мешканцями та іншими зацікавленими сторонами для спільного виявлення проблем безпеки, розробки та впровадження заходів для їх вирішення.

4.6.4. Встановлення механізмів моніторингу і оцінки безпекової ситуації на території громади, а також систем звітності, що дозволяють відстежувати показники безпеки та ефективність вжитих заходів.

4.6.5. Зміцнення співпраці з поліцією, прокуратурою та іншими органами правопорядку для спільного виявлення та протидії злочинності та порушенням правопорядку.

4.6.6. Використання сучасних технологій, таких як відеоспостереження, системи безпеки, електронна звітність тощо, для покращення безпеки на території громади.

4.7. Розвиток екологічної культури в громаді. ОСН можуть протегувати розвиток екологічної культури в громаді, шляхом вжиття наступних заходів:

4.7.1. Проведення освітніх заходів, семінарів, тренінгів та лекцій, які скеровані на підвищення свідомості громадян щодо проблем екології, впливу людини на довкілля та необхідності збереження навколишнього середовища.

4.7.2. Підтримки формування та розвитку громадських організацій, які займаються розвитком екологічної свідомості та впроваджують конкретні екологічні проекти у громаді.

4.7.3. Організація тематичних заходів, таких як семінари, виставки, фестивалі та акції, для пропаганди екологічних цінностей, збереження природи, використання екологічно чистих технологій та практик тощо.

4.7.4. Стимулювання населення до сортування відходів та впровадження систем переробки та утилізації відходів, включаючи впровадження сміттєвих контейнерів та екологічних пунктів прийому.

4.7.5. Підтримка досліджень щодо розвитку екологічно чистих технологій у сферах енергетики, виробництва, транспорту та інших галузях, які дозволяють знижувати негативний вплив на навколишнє середовище.

4.7.6. Залучення громадян до активної участі в озелененні територій, створенні громадських садів, парків та садівницьких кооперативів.

4.7.7. Запровадження програми посадки дерев та кущів у громадських місцях та біля житлових будинків.

4.7.8. Розвиток екологічного туризму та пропаганда відпочинку в природних зонах, охорона біорізноманіття та збереження природних резерватів.

5. Посилення комунікації та інформаційної підтримки. Забезпечення ефективної комунікації між ОСН та громадою, а також поширення інформації про їхню діяльність та досягнення можна реалізувати через:

5.1. *Забезпечення доступу до інформації та навчання.*

5.1.1. Використання сучасних інформаційних та комунікаційних технологій для забезпечення доступу до інформації, шляхом розробка веб-платформ, мобільних додатків та електронних сервісів, що надають інформацію про діяльність територіальних громад, можливості участі громадян тощо.

5.1.2. Співпраця з місцевими ЗМІ та громадськими організаціями для

поширення інформації про розвиток територіальних громад, а також проведення навчальних заходів та просування ідей громадської участі.

6. Розвиток партнерства та мережі ОСН. Сприяння утворенню партнерських зв'язків та мережі між ОСН в різних територіальних громадах можливе через:

6.1. *Розроблення механізмів взаємодії між органами самоорганізації населення та бізнес-структурами*, що у свою чергу може стимулювати розвиток бізнесу, малих та середніх підприємств на території громади. Забезпечення даної взаємодії може бути досягнуте через впровадження наступних заходів:

6.1.1. Розроблення імпульсних механізмів та інструментів для встановлення прямих зв'язків між ОСН та бізнес-структурами та стимулювання їх до співпраці.

6.1.2. Розроблення форматів для консультацій та обговорення питань, що стосуються співпраці між ОСН та бізнес-структурами, де сторони можуть висловлювати свої погляди та пропозиції.

6.1.3. Розроблення спільних проектів та ініціатив, які сприятимуть розвитку територіальних громад та підприємництва, наприклад, спільні програми соціального підприємництва, інвестиційні проекти та інші спільні ініціативи.

6.2. *Розвиток співпраці між територіальною громадою та місцевими органами влади* можна реалізувати шляхом:

6.2.1. Забезпечення наявності чіткого законодавства, яке регулює взаємовідносини між територіальною громадою та місцевими органами влади.

6.2.2. Створення атмосфери партнерства та довіри між територіальною громадою та місцевими органами влади, а також важливо, щоб обидві сторони були готові до співпраці, враховували інтереси та потреби громади, а також знаходили компромісні рішення.

6.2.3. Організація регулярних зустрічей, консультацій та обговорень

між територіальною громадою та місцевими органами влади.

6.2.4. Здійснення моніторингу та оцінки результатів спільної діяльності територіальної громади та місцевих органів влади, що допоможе виявити успіхи, проблеми та потенціал для подальшого розвитку співпраці.

6.2.5. Спільна підтримка та реалізація проектів, які сприяють розвитку територіальної громади, де місцеві органи влади можуть надавати організаційну або іншу підтримку, а громада бере активну участь у реалізації проектів.

6.3. Підтримка розвитку громадських об'єднань за диференційованими напрямками через:

1. Проведення аналізу потреб громадських об'єднань у різних напрямках, що допоможе з'ясувати, які конкретні напрямки є пріоритетними для розвитку громадських організацій.

2. Забезпечення фінансової підтримки громадських об'єднань, які спрямовані на розвиток конкретних напрямків діяльності.

3. Надання консультативної підтримки громадським об'єднанням у різних напрямках діяльності.

4. Стимулювання розвитку партнерств між громадськими об'єднаннями та іншими структурами, такими як бізнес, державні органи, академічні установи тощо.

5. Забезпечення доступу до інформації про можливості та ресурси, що стосуються розвитку громадських об'єднань у різних напрямках.

6. Створення мережі обміну та співпраці між громадськими об'єднаннями, що працюють у різних напрямках.

Дані заходи спрямовані на підтримку розвитку органів самоорганізації населення в територіальних громадах України та використання їхнього потенціалу для зміцнення громадського розбудови, підвищення якості життя та розвитку громади в цілому. Отже, органи самоорганізації населення мають великий потенціал для підтримки розвитку територіальної громади та забезпечення її благополуччя, оскільки вони можуть бути ефективним

інструментом для розв'язання соціальних, економічних та культурних проблем на території громади, а також протегуватимуть активному включенню громадян у розвиток свого регіону.

Одним із важливих завдань застосування потенціалу територіальних громад являється збільшення їх комунікативної активності, де дана активність визначається ключовою властивістю територіальної громади, що надає дозвіл ініціювати, встановлювати та забезпечувати комунікативну взаємодію з іншими суб'єктами для виконання самоврядних функцій територіальної громади. Однак, законодавство передбачає формальний прояв комунікативної активності територіальної громади тільки в межах певних процедур, таких як місцеві референдуми, загальні збори громадян, місцеві ініціативи, громадські слухання та вибори місцевих депутатів.

У той же час, комунікативні процеси відбуваються безперервно та у диференційованих формах в соціальному середовищі територіальної громади. Підвищення комунікативної активності територіальних громад скероване на здобуття ряду цілей, таких як забезпечення якісного рівня надання послуг населенню, активізація та залучення членів громади до схвалення рішень, проведення демократичних процедур виборів та інформаційних кампаній. Для ефективного прояву комунікативної активності територіальної громади в процесі місцевого самоврядування необхідним являється забезпечення високого рівня розвитку комунікативного простору та значного комунікативного потенціалу територіальної громади, що надає дозвіл розширити можливості вибору форм і способів прояву комунікативної активності для розв'язання актуальних завдань та проблемних питань територіальної громади [35].

З метою активізації розвитку міжмуніципального співробітництва доцільним являється якомога повніше застосування потенціалу місцевих громадських організацій та органів самоорганізації населення, які доцільно залучати до проведення роз'яснювальної роботи з населенням відповідної територіальної громади стосовно міжмуніципального співробітництва [36,

с. 104]. Розв'язання поточних проблем міжмуніципальної співпраці повинно стати одним із завдань вираженої державної політики стимулювання міжмуніципального співробітництва, визначальними напрямками якого мають бути [37]:

- розроблення місцевими органами влади усіх областей програм стимулювання міжмуніципального співробітництва, а також встановлення потенційних територій, де співробітництво могло б успішно та результативно розвиватися;

- закріплення механізмів міжмуніципального співробітництва в місцевих програмах соціально-економічного і культурного розвитку територіальних громад та реалізації моніторингу його застосування на місцевому рівні;

- популяризація позитивного досвіду співробітництва та просування кращих практик співпраці, проведення конкурсів проєктів міжмуніципального співробітництва з відзначенням переможців і залучення їх досвіду в інших територіальних громадах, а також забезпечити асекурацію обміну досвідом стосовно розвитку міжмуніципального співробітництва між органами місцевого самоврядування з диференційованих регіонів України.

Відзначимо, що реформа децентралізації активізувала процес розв'язання проблемних питань насамперед невеликих міст, селищ та сіл, а узгодження інтересів великих міст та прилеглих територій у контексті впровадження даної реформи вимагає додаткового відпрацювання [38; 39].

На основі аналізу наукових досліджень було розроблено модель використання потенціалу органів самоорганізації населення в територіальних громадах України, яка передбачає використання потенціалу ОСН для сприяння соціальному, економічному та культурному розвитку територіальної громади. Дана модель скерована на залучення громадян до прийняття рішень та вирішення місцевих проблем, сприяння розвитку підприємництва, підвищення якості життя та забезпечення сталого розвитку територіальної громади.

Отже, пропозиції для використання потенціалу органів самоорганізації населення в територіальних громадах України полягають у розробці та впровадженню механізмів взаємодії між органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями, з метою забезпечення ефективності реалізації проектів і програм, а також у формуванні механізмів фінансування громадських ініціатив та проектів з боку місцевих органів влади, що стимулює розвиток громадського сектору і підвищує його роль в процесі імплементації рішень на місцевому рівні.

Висновки до розділу 3

Узагальнюючи результати дисертаційного дослідження шляхів розбудови системи місцевого самоврядування в Україні можна сформулювати наступні висновки:

Встановлено, що для забезпечення успішної інституалізації органів самоорганізації населення потрібно асекурувати їх захист від зловживань органів місцевої влади, унормувати на законодавчому рівні процедурні аспекти припинення, перереєстрацію діяльності органів самоорганізації населення, а також на законодавчому рівні закріпити чіткі права та обов'язки органів самоорганізації населення в частині їх підзвітності, підконтрольності та відповідальності перед відповідними радами та жителями відповідної територіальної громади.

Визначено, головні завдання для створення сприятливих кондицій для формування та інституційного розвитку громадських організацій та органів самоорганізації населення в Україні, до яких належать: скорочення строків та спрощення процедур реєстрації; покращення юридичного статусу, процедур створення, управління та ліквідації органів самоорганізації населення, розширення їх повноважень щодо участі у вирішенні місцевих питань; покращення порядку класифікації громадських організацій та органів самоорганізації населення як неприбуткових організацій; регулювання

обов'язкового планування видатків у Державному та місцевих бюджетах та розроблення єдиних критеріїв та пріоритетів стосовно виділення бюджетних коштів на реалізацію програм, проектів та заходів, які були розроблені громадськими організаціями та органами самоорганізації населення; впровадження результативних механізмів надання фінансової підтримки громадським ініціативам, які зорієнтовані на виконання Стратегії розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021 - 2026 роки тощо.

Встановлено, що для забезпечення впровадження перспективних напрямів інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах необхідне розширення повноважень та формування сприятливих умов для розвитку органів самоорганізації населення, що у свою чергу надасть залучити громадян до активної участі в імплементації рішень на місцевому рівні, забезпечить результативну взаємодію з органами місцевої влади та надасть змогу розв'язувати проблеми територіальної громади, а також потрібно вдосконалити законодавчу базу, що регулює діяльність органів самоорганізації населення та забезпечити їх фінансову підтримку.

Визначено основні пропозиції для використання потенціалу органів самоорганізації населення в територіальних громадах України, до яких належать наступні заходи: залучення до розробки та впровадження стратегій та планів розвитку територіальних громад; залучення органів самоорганізації населення до процесу моніторингу та оцінки рівня розвитку територіальних громад; підтримка та розвиток ініціативних груп та проектів громадських організацій; встановлення механізмів співпраці між органами самоорганізації населення та органами місцевого самоврядування; розвиток та підтримка мережі органів самоорганізації населення в територіальних громадах на рівні областей та країни; підтримка розвитку громадських об'єднань за диференційованими напрямками; підвищення свідомості та зацікавленості громадян у розвитку територіальних громад; забезпечення доступу до інформації та навчання; підтримка розвитку інноваційних проектів в територіальній громаді; розроблення механізмів взаємодії між органами

самоорганізації населення та бізнес-структурами; розвиток соціально-економічної інфраструктури в громаді; розвиток співпраці між територіальною громадою та місцевими органами влади; залучення молоді до участі в органах самоорганізації населення та розвитку територіальної громади; забезпечення безпеки територіальної громади та попередження правопорушень; підвищення свідомості громади про проблеми та можливості розвитку територіальної громади; підтримка розвитку туризму та промоція місцевих традицій та культури; підтримка розвитку освіти та науки в громаді; розвиток екологічної культури в громаді тощо.

Встановлено, що органи самоорганізації населення мають великий потенціал для підтримки розвитку територіальної громади та забезпечення її благополуччя, оскільки вони можуть бути ефективним інструментом для розв'язання соціальних, економічних та культурних проблем на території громади, а також протегуватимуть активному включенню громадян у розвиток свого регіону.

ВИСНОВКИ

Дисертаційна робота дозволяє розв'язати важливу наукову проблему, пов'язану з систематизацією теоретично-методичних положень інституалізації органів самоорганізації населення як суб'єктів місцевого самоврядування та розробкою практичних рекомендацій щодо удосконалення використання потенціалу органів самоорганізації населення в територіальних громадах України. За результатами проведеного дослідження автором сформульовано такі висновки та пропозиції:

1. На основі узагальнення концептуальних засад системи місцевого самоврядування в Україні систематизовано основні підходи до визначення цього поняття, основні принципи та проблеми становлення, запропоновано шляхи їх розв'язання, узагальнено нормативно-правове й законодавче забезпечення системи місцевого самоврядування, з'ясовано основні форми здійснення місцевого самоврядування в Україні.

Сутність системи місцевого самоврядування трактується як один із вагомих аспектів конституційного ладу країни, специфічна форма народовладдя, право громадян територіальної громади самостійно вирішувати питання місцевого значення. Завдяки ретроспективному аналізу концептуальних засад дослідження проблематики місцевого самоврядування виявлено три класичні теорії місцевого самоврядування: громадівська, державницька, дуалістична. Автором виокремлено основні форми здійснення місцевого самоврядування в Україні: 1) форми безпосередньої демократії (місцевий референдум, місцеві вибори, загальні збори громадян, місцеві ініціативи, громадські слухання, мітинги, демонстрації, пікетування на місцевому рівні, участь у роботі органів місцевого самоврядування на добровільних засадах); 2) форми представницької демократії (представницькі органи місцевого самоврядування, місцеві голови, органи самоорганізації населення).

Доведено наявність значних проблем становлення та діяльності

місцевого самоврядування в Україні, серед найбільш вагомих виділено нечіткість формування повноважень його суб'єктів та відсутність достатніх обсягів фінансування. Для вирішення зазначених проблем запропоновано створити умови та відповідну ресурсну базу (матеріально-технічну та організаційно-правову) для безперешкодного доступу громадськості до публічних послуг та забезпечення їх належної якості та здійснення органами місцевого самоврядування власних та делегованих повноважень; дотримання принципу субсидіарності й розмежування повноважень в системі місцевого самоврядування; децентралізація влади та розмежування відповідних повноважень між органами місцевого самоврядування та органами виконавчої влади; формування, запровадження та реалізація механізму державного контролю за дотриманням норм та положень чинного законодавства України, рішень органів місцевого самоврядування, а також за забезпеченням якості надання публічних послуг населенню; сприяння інтенсифікації розвитку форм прямого народовладдя; перегляд та удосконалення координаційних механізмів діяльності органів виконавчої влади на місцях.

Досліджено проблеми інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах та здійснено аналіз понятійного апарату. Органи самоорганізації населення визначаються в роботі як представницькі органи, які на законних підставах створюються жителями села, селища, міста або їх частин для вирішення питань, що мають значення на території певної громади, для виконання обов'язків, завдань та функцій в інтересах певної територіальної громади (будинкові, вуличні й квартальні комітети; комітети мікрорайонів; комітети районів у містах; сільські, селищні комітети). Автором систематизовано основні принципи, діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах: гласності, територіальності, контрольованості, виборності, фінансової та організаційної самостійності. Подана детальна характеристика напрямків утворення різних моделей органів самоорганізації населення в територіальних громадах:

правового та державотворчого, духовно-культурного, соціально-побутового та оборонно-територіального.

2. Охарактеризовано моделі організації діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах, виділено чотири типи таких моделей: англосаксонська, континентальна (французька), німецька (змішана) та іберійська. Організація діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах України відбувається на основі впровадження «універсальної» моделі, яка характеризується значними проблемами, зокрема, не повністю враховує особливості розвитку регіонів та територіальних громад. Формування вітчизняної моделі місцевого самоврядування на засадах самоорганізації населення в територіальних громадах передбачає широке використання норм і положень чинного законодавства України.

3. Проаналізовано зарубіжний досвід діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах та можливості його імплементації в Україні. Узагальнено міжнародне нормативно-правове забезпечення інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах. Особливості міжнародного права протегують формуванню в зарубіжних країнах універсальних стандартів у сфері передачі державних повноважень на місцевий рівень. Найбільш характерною ознакою органів самоорганізації населення у парламентських демократіях визначено наступну: органи місцевого самоврядування мають значний вплив на формування та визнання правової основи відносин між державою та адміністративно-територіальними одиницями. Виявлені відмінності у формах самоорганізації населення, зокрема у США та Канаді – це сусідські об'єднання або асоціації добросусідства, або асоціації домовласників; у Японії – чонайкай з національними особливостями, у Шотландії – сусідські об'єднання жителів, в Албанії – громадські ради мікрорайонів, у Великій Британії – центри розвитку місцевих співтовариств, у Франції – муніципальні районні ради, у Польщі – «допоміжні органи», які створюються в

«допоміжних одиницях», тобто сільських округах, районах, селищах, допоміжні і консультативні органи на місцях як форма локальної демократії та є похідними від найнижчого рівня адміністративно-територіального устрою – гмін. Законодавча база центральноєвропейських країн сприяє функціонуванню органів самоорганізації населення та задоволенню потреб членів належних територіальних мікрогромад, в тому числі за рахунок механізму благодійництва. Серед позитивних аспектів функціонування та діяльності органів самоорганізації населення виявлено такі: 1) активне партнерство між муніципалітетом та сусідськими об'єднаннями протегує зміцненню та розвитку міст, залучення місцевих асоціацій добросусідства до розв'язання питань місцевого значення та прийняття рішень, поглиблення розуміння муніципальною владою проблем територіальної громади (США); 2) налагоджений організаційно-правовий механізм функціонування, що надає можливість населенню впливати на рівень соціально-економічного розвитку громади, протегувати покращенню рівня розвитку суспільства та підвищення свідомості жителів громад (Велика Британія).

4. Здійснено аналіз законодавчої бази та окреслено специфіку діяльності органів самоорганізації населення в територіальних громадах України. Національне нормативно-правове забезпечення інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах в Україні узагальнено за основними сферами: міжнародна нормативно-правова база регулювання системи управління органами самоорганізації населення; національна нормативно-правова база регулювання системи управління органами самоорганізації населення; місцева (локальна) нормативно-правова база в органах місцевого самоврядування з регулювання системи управління органами самоорганізації населення; стратегічний рівень: стратегічні пріоритети та напрями регуляції управління органами самоорганізації населення.

Незважаючи на залучення населення до формування та функціонування зростаючої чисельності органів самоорганізації, інтенсифікацію

диференційованих форм громадського тиску на органи публічної влади, в Україні виявлено низький рівень політичної та громадянської участі в Україні, що зумовлений недостатнім рівнем активності та знань про можливість їхньої самоорганізації та її впливу на місцеві органи влади на локальному рівні. Водночас місцеві та державні органи влади не проявляють достатнього рівня зацікавленості й розуміння сутності забезпечення імовірного партнерського діалогу і зворотного зв'язку зі сторони широких верств населення, організацій і членів громад, завдяки чому процес місцевого урядування може стати результативнішим, відповідальнішим, більш підзвітним та контрольованим.

5. Окреслено основні проблеми та обґрунтовано перспективні напрями інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах, розроблено пропозиції стосовно використання потенціалу органів самоорганізації населення в територіальних громадах України. До ключових проблем інституалізації органів самоорганізації населення віднесено такі: політичний тиск та залежність органів самоорганізації від місцевої влади та політичних партій; відсутності чіткої нормативно-правової та законодавчої бази стосовно механізмів контролю та регулювання діяльності органів самоорганізації населення; низький рівень свідомості та інформованості населення щодо громадської участі та її форм; недостатня чисельність активних учасників органів самоорганізації населення та недостатньої участі громадських організацій та інших цивільних структур у процесі формування та розвитку органів самоорганізації населення, як наслідок – недостатність їх співпраці; низький рівень підтримки та уваги з боку державних органів; відсутність механізмів фінансування та фінансові обмеження; потреба в юридичній та цифровій підтримці органів самоорганізації населення в територіальних громадах.

Для забезпечення успішної інституалізації органів самоорганізації населення потрібно асекурувати їх захист від зловживань органів місцевої влади, унормувати на законодавчому рівні процедурні аспекти припинення,

перереєстрацію діяльності органів самоорганізації населення, закріпити чіткі права та обов'язки органів самоорганізації населення в частині їх підзвітності, підконтрольності та відповідальності перед відповідними радами та жителями відповідної територіальної громади.

6. Розроблено пропозиції для використання потенціалу органів самоорганізації населення в територіальних громадах України. Запропоновано ряд завдань для створення сприятливих умов формування та інституційного розвитку громадських організацій та органів самоорганізації населення в Україні: скорочення строків та спрощення процедур реєстрації; покращення юридичного статусу, процедур створення, управління та ліквідації органів самоорганізації населення, розширення їх повноважень щодо участі у вирішенні місцевих питань; покращення порядку класифікації громадських організацій та органів самоорганізації населення як неприбуткових організацій; регулювання обов'язкового планування видатків у Державному та місцевих бюджетах та розроблення єдиних критеріїв та пріоритетів стосовно виділення бюджетних коштів на реалізацію програм, проектів та заходів, які були розроблені громадськими організаціями та органами самоорганізації населення; впровадження результативних механізмів надання фінансової підтримки громадським ініціативам, які зорієнтовані на виконання Стратегії розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021 – 2026 роки тощо.

Для забезпечення впровадження перспективних напрямів інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах необхідне розширення повноважень та формування сприятливих умов для розвитку органів самоорганізації населення, що у свою чергу дасть змогу залучити громадян до активної участі в імплементації рішень на місцевому рівні, забезпечить результативну взаємодію з органами місцевої влади, зокрема в частині розв'язання проблем територіальної громади, задоволення їх інтересів, зокрема у достатньому обсязі фінансування.

Для використання потенціалу органів самоорганізації населення в

територіальних громадах України доцільно реалізувати наступні заходи: залучити до розробки та впровадження стратегій та планів розвитку територіальні громади; залучити органи самоорганізації населення до процесу моніторингу та оцінки рівня розвитку територіальних громад; забезпечити підтримку та розвиток ініціативних груп та проектів громадських організацій; встановити механізми співпраці між органами самоорганізації населення та органами місцевого самоврядування; сприяти розвитку та підтримці мережі органів самоорганізації населення, громадських об'єднань за диференційованими напрямками, їх інноваційних проектів в територіальних громадах на рівні областей та країни; забезпечення доступу до інформації та навчання щодо форм громадської участі в цілях підвищення свідомості та зацікавленості громадян у розвитку територіальних громад; розробити механізми взаємодії, співпраці між органами самоорганізації населення та бізнес-структурами, між територіальною громадою та місцевими органами влади; забезпечити розвиток соціально-економічної інфраструктури в громаді; залучити молодь до участі в органах самоорганізації населення та розвитку територіальної громади; забезпечити безпеку територіальної громади та попередження правопорушень; підтримка розвитку туризму, освіти та науки, екологічної культури та промоція місцевих традицій та культури в громаді.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Акт проголошення незалежності України: Постанова Верховної Ради Української РСР 24 серпня 1991 року № 1427-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1427-12#Text> (дата звернення: 02.04.2023).
2. Аналітичне дослідження співробітництва територіальних громад. 2023. URL: <http://cooperation.acsa.com.ua/> (дата звернення: 01.05.2023).
3. Антонова С.Є., Цецик Я.П. Роль органів місцевого самоврядування у розвитку інфраструктури повітових міст Волині на початку ХХ століття. *Вісник Маріупольського державного університету*. 2016. Вип.16. С. 11–16.
4. Балюк С. І., Годована Т. В. Сучасні проблеми та перспективи розвитку органів самоорганізації населення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Економіка»*. 2017. Т. 24. С. 12-17.
5. Бачинська О. Діяльність органів самоорганізації населення Івано-Франківська у сфері покращення житлових, соціальних, правових та інших умов. *Шоста всеукраїнська науково-практична конференція з питань самоорганізації населення «Регламентація питань самоорганізації населення законодавством України. Збірник матеріалів»*. Кіровоград, 9–10 липня 2011 року / під ред. О. С. Орловського, А. С. Крупника, Н. В. Мішиної. Одеса : ПП «Євродрук», 2011. С. 92–96.
6. Беззубко Л.В., Кольцова Д.В. Органи самоорганізації населення: проблеми і шляхи рішення. Донецьк: Норд-Прес, 2006. 122 с.
7. Лозівська міська рада, офіційний сайт. <https://lozovarada.gov.ua/ob-ednannya-gromadyan/osn/shcho-take-osn.html>
8. Бізонич Д. В. Нормативно-правовий механізм контролю за якістю житлово-комунальних послуг органами самоорганізації населення у сучасній Україні. *Публічне управління та регіональний розвиток*. 2021. № 12. С. 356-375.

9. Бобровська О. Ю. Потенціал розвитку територій: методологічні засади формування і нарощення : монографія. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. 362 с.
10. Булавинець В., Карпишин Н. Фінансовий потенціал територіальних громад: сучасний стан і перспективи. Світ фінансів. 2019. Вип. 4. С. 96-110.
11. Була С. Як створити орган самоорганізації населення? URL: <http://samoorg.com.ua/organyi-samoorganizatsii/> (дата звернення: 02.04.2023)
12. Бульба В., Меляков А. Аналіз діяльності органів самоорганізації населення в Україні. *Державне управління та місцеве самоврядування*: зб. наук. пр. 2011. Вип. 1. С. 280–287.
13. Буряк В. Концептуальні основи місцевого самоврядування. *Ефективна економіка*. 2016. № 5. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=4972>
14. Василюк К. Практичні аспекти діяльності органів самоорганізації населення: досвід Полтави. *Шоста всеукраїнська науково-практична конференція з питань самоорганізації населення «Регламентація питань самоорганізації населення законодавством України. Збірник матеріалів»*. Кіровоград, 9–10 липня 2011 року / під ред. О. С. Орловського, А. С. Крупника, Н. В. Мішиної. Одеса : ПП «Євродрук», 2011. С. 102
15. Вишневський С. Ф. Теоретичні проблеми класифікації функцій органів самоорганізації населення. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2014. № 4. С. 60–64.
16. В Мінінфраструктури пропонують удосконалити діяльність органів самоорганізації населення. Пресцентр ініціативи «Децентралізація». 2023. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16281> (дата звернення: 01.05.2023).
17. Статут територіальної громади м. Харків: Офіційний сайт Харківської міської ради, міського голови, виконавчого комітету. <https://www.city.kharkiv.ua/uk/dokumenty/ustav-territorialnoj-gromadyi.html>

18. Волошина А. Розвиток органів самоорганізації населення в місті Кіровограді: міфи і реальність. *Шоста всеукраїнська науково-практична конференція з питань самоорганізації населення «Регламентация питань самоорганізації населення законодавством України. Збірник матеріалів»*. Кіровоград, 9–10 липня 2011 року / під ред. О. С. Орловського, А. С. Крупника, Н. В. Мішиної. Одеса : ПП «Євродрук», 2011. С. 85–87
19. Всесвітня декларація місцевого самоврядування. *Місцеве і регіональне самоврядування в Україні*. 1995. № 1–2. С. 13–15.
20. Гавкалова Н., Акімова Л. М., Зілінська А. С., Аведян Л. Й., Акімов О. О., Кириченко Ю. Ефективність у контексті забезпечення сталого територіального розвитку. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*, 2022, № (4(45)), С. 234-243.
21. Гедульянов В. Е. До питання уточнення номенклатури інститутів представницької демократії на місцевому рівні. *Децентралізація публічної влади в Україні: здобутки, проблеми та перспективи : Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (17 червня 2022 р., м. Львів) / [за наук. ред. проф. О. В. Батанова, проф. Д. Вацінкевича, доц. Р. Б. Бедрія]. Львів : Львівський національний університет імені Івана Франка; Київ; Щецин, 2022. С. 294-298.*
22. Гладій В. Діяльність громадського сектору як чинник впливу на ефективність органів місцевого самоврядування. *Гілея: науковий вісник: Збірник наукових праць*. 2015. Вип. 102. С. 398–402.
23. Глуховський А. Стан та перспективи розвитку самоорганізації населення на Львівщині. URL: <http://www.gromada.lviv.ua/blog/265> (дата звернення: 02.04.2023).
24. Горемікіна Ю. В. Проблеми розвитку недержавних організацій у сфері надання соціальних послуг. *Демографія та соціальна економіка*. 2009. № 1 (11). С. 161-168.
25. Гречаник О.В. Самоорганізація громадськості: еволюція концепту та проблеми впровадження в Україні. *Вісник Національної академії*

державного управління. Серія: Проблеми державного управління. 2016. № 2. С. 96-102.

26. Громадівська модель самоврядування в Україні: колективна монографія / за ред. Ю. Бардачова, І. Лопушинського, Р. Плюща. Херсон: В. С. Вишемирський, 2019. 707 с.

27. Державна стратегія регіонального розвитку на 2021- 2027 роки та план заходів з її реалізації. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/regionalna-politika/strategichne-planuvannya-regionalnogo-rozvitku/derzhavna-strategiya-regionalnogo-rozvitku-na-2021-2027-roki-ta-plan-zahodiv-z-yiyi-realizaciyi> (дата звернення: 02.04.2023).

28. Деякі питання реалізації Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 22 верес. 2016 р. № 688-р. URL: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=249350402> (дата звернення: 02.04.2023).

29. Довбуш І. В. Соціальна функція місцевого самоврядування в Україні: проблеми теорії та практики: дис. на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук: 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. Національна Академія Наук України Інститут держави і права ім. В. М. Корецького. Київ. 2017. 478 с.

30. Доскіч Л.С. Політична участь на рівні органів місцевого самоврядування: досвід України і Польщі: дис... на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Національний університет «Львівська політехніка», Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2021. 296 с.

31. Дробуш І. В. Розвиток соціальної функції місцевого самоврядування у контексті трансформації взаємовідносин територіальних громад, суспільства та держави: муніципально-правові проблеми. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2015. № 3. С. 32–41.

32. Дудар О. В. Самоорганізація населення: проблеми та перспективи розвитку. *Проблеми економіки*. 2017. № 2. С. 157-162.
33. Європейська Хартія місцевого самоврядування. Конгрес місцевих та регіональних влад Ради Європи. URL: <https://rm.coe.int/european-charter-of-local-self-government-ukr-a6/16808d78cb>
34. Єдинак Я.Б. Удосконалення законодавчого забезпечення діяльності органів самоорганізації населення. *Аспекти публічного управління. Регіональне та муніципальне управління*. 2014. № 8 (10). С. 92-101.
35. Жаліло Я.А., Шевченко О.В., Романова В.В. та ін. Децентралізація влади: порядок денний на середньострокову перспективу: аналіт. доп. За наук. ред. Я.А. Жаліла. Київ: НІСД, 2019. 192 с.
36. Загальна декларація прав людини (Генеральна Асамблея ООН). 1948. URL: https://zakon.rada.gov.ua/go/995_015 (дата звернення: 02.04.2023).
37. Задорожна О.О. Органи самоорганізації населення як інституційний інструмент вирішення соціально-економічних проблем територіальних громад. *Економіка. Фінанси. Право*. 2017. № 8. С. 58-62.
38. Законодавчі ініціативи щодо змін статусу і повноважень органів самоорганізації населення в Україні». Аналітична записка. НІДС. 2011. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/zakonodavchi-iniciativi-schodo-zmin-statusu-i-povnovazhen> (дата звернення: 01.05.2023).
39. Закон України «Про органи самоорганізації населення»: науковопрактичний коментар / за заг. ред. О.С. Орловського, А.С. Крупника, Н.В. Мішиної, К.В. Терзіанової. Одеса: ПП „Євродрук”, 2012. 192 с.
40. Звіздай О.В. Нормативно-правові засади розвитку місцевого самоврядування в Україні. *Актуальні проблеми державного управління*. 2015. № 1. С. 242–249. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/apdy_2015_1_35
41. Калашнікова О. Громади, настав час діяти! URL: <http://samoorg.com.ua/organyi-samoorganizatsii/> (дата звернення: 02.04.2023).
42. Кириленко О., Кириленко О. Демократизація участі громадян у регіональному управлінні. *Журнал європейської економіки*. 2016. Т. 15. № 1.

С. 121–138.

43. Ковальова М. В. Органи самоорганізації населення територіальних громад в системі місцевого самоврядування: дис. ... канд. наук з держ. управління: 25.00.02 / М. В. Ковальова. Київ, 2017.

44. Коверя Р.М. Діяльність органів місцевого самоврядування під час дії воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 415–418. URL: DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-11/23>.

45. Коломієць Н. М. Формування та розвиток механізмів самоорганізації населення в сучасних умовах України: дис. ... канд. наук з держ. управління: 25.00.02 / Н. М. Коломієць. К., 2014.

46. Кольцова Д.В., Беззубко Л.В. Розвиток консультативно-дорадчих органів в сучасних умовах при органах місцевого самоврядування. *Зб. наук. праць ДонДАУ: „Соціальний менеджмент і управління інформаційними процесами”*: серія „Державне управління”, т. VIII, вип. 79. Донецьк: ДонДУУ, 2007. С. 326-335.

47. Кольцова Д.В. Органи самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування. *Економічний вісник НТУУ «КПІ»*. 2008. № 5. С. 58–62. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/4759>

48. Кононенко О. С. Механізм забезпечення соціально-економічного розвитку малих територій на основі самоорганізації громадян: дис. ... канд. екон. наук: 08.00.02 / О. С. Кононенко. К., 2017.

49. Конституція України від 28.06.1996 № 254к/96–ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

50. Кошляк І. І. Громадянське суспільство: ознаки, проблеми та розвиток його становлення в Україні. *Формування ефективних механізмів управління в умовах трансформації соціально-економічних систем* : матеріали Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (12 березня 2020 р., м. Харків). – Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. – С. 109-112. <https://ipk-education.com/wp-content/uploads/2020/02/Materialy-dopovidey-II-naukovo-praktychnoi-konferentsii-Forum-priamo-i-demokratii-4-hrudnia->

20194.pdf

51. Кошляк І. І. Проблеми реформування системи місцевого самоврядування в Україні. Наукові перспективи. 2023. № 1(31). С. 103-117. DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-1\(31\)-103-117](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-1(31)-103-117) URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/np/article/view/3540>

52. Кошляк І. І. Аналіз позитивного зарубіжного досвіду діяльності органів самоорганізації населення. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2023 № 6. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/article/view/1676/1688>

53. Кошляк І. І. Ініціативні групи громадян як фундамент інституції участі громадян в управлінні державними справами. *Організаційно-управлінські та психологічні аспекти сучасного ринку праці України (за міжнародною участю)* : матеріали Х Всеукр. наук.-практ. конф. молодих учених (24 листоп. 2021 р., м. Київ). Київ : ІПК ДСЗУ, 2021. С. 12–14. URL : <http://new.ipk.edu.ua/wp-content/uploads/2021/12/ЗБІРНИК-матеріалів-Всеукр.-н.пр.-конф.-молодих-учених-24.11.2021-р..pdf>

54. Кошляк І. І. Місцеве самоврядування в Україні: проблеми та перспективи розвитку // *Eurasian scientific discussions*. Proceedings of the 13th International scientific and practical conference. Barca Academy Publishing. Barcelona, Spain. 2023. Pp. 345-348. URL: https://sci-conf.com.ua/xiii-mizhnarodna-naukovo-praktichna-konferentsiya-eurasian_scientific-discussions-22-24-01-2023-barselona-ispaniya-arhiv/.

55. Кошляк І. І. Місцеве самоврядування як основа для розвитку громад. *Форум прямої демократії*: матеріали доповідей та тез II Всеукраїнської науково-практичної конференції. Київ, 4 грудня 2019 року / за заг. ред Войтович Р. В., Ворони П. В. – Київ, ТОВ «Видавничий дім «АртЕк», 2019. – С. 207-209. (318 с.) https://mmgh.kname.edu.ua/images/PPP/2020_Zbirnik_tez_konf_Formuvanya_20_2.pdf

56. Кошляк І. І. Основні проблеми інституалізації органів

самоорганізації населення в територіальних громадах. Інвестиції: практика та досвід. 2023. № 12. С. 174-180. DOI: <http://doi.org/10.32702/2306-6814.2023.12.174>. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/investplan/article/view/1754/1769>

57. Кошляк І. І. Проблеми реформування системи місцевого самоврядування в Україні. *Наукові перспективи*. 2023. № 1(31). С. 103-117. [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-1\(31\)-103-117](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2023-1(31)-103-117)

58. Кошляк І. І. Система місцевого самоврядування в Україні: аналіз, проблеми та перспективи. *Державно-управлінські студії*. 2019. № 10. URL: <http://studio.ipk.edu.ua/derzhavno-upravlins-ki-studii-10-2019/>

59. Кошляк І. І. Використання потенціалу органів самоорганізації населення в територіальних громадах України. *Věda a perspektivy* 2023. № 1(20). DOI: [https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-1\(20\)](https://doi.org/10.52058/2695-1592-2023-1(20)) URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/vp/article/view/6167>

60. Кошляк І. І. Теоретичні аспекти дослідження особливостей функціонування органів самоорганізації населення в територіальних громадах // Сучасні аспекти модернізації науки: стан, проблеми, тенденції розвитку: матеріали ХХІХ-ої міжнар. наук.-практ. конф. (07 лютого 2023 р., м. Гамбург (Німеччина).

61. Кошляк І. І. Універсальний алгоритм дій для об'єднання громадян територіальної громади. *Місто. Культура. Цивілізація: міжнародні студії* : матеріали міжнар. наук.-теорет. інтернет-конф., Харків, квітень 2020 р. / [редкол. : М. К. Сухонос (відпов. ред.) та ін.]; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова, 2020. – С. 202-203. <https://fps.kname.edu.ua/index.php/uk/sci/gorod-kul-tura-tsvilizatsiya-2020>

62. Кошляк І. І. Участь жителів територіальних громад в питаннях реформування та розбудови системи місцевого самоврядування. *Формування ефективної системи управління та публічного адміністрування в умовах транзитивної економіки*: матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (21 вересн. 2022 р., м. Харків). С.144-146. URL:

https://mmgh.kname.edu.ua/images/NAUKA/2022/Zbirnik_tez_konf_2022.pdf

63. Кравець В. В. Розвиток місцевого самоврядування в Україні: інституційні аспекти: монографія. К.: НІСД, 2016.

64. Кравченко Т. Значення та роль органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування в Україні: функціональний підхід. *Теорія та практика державного управління*. 2015. Вип. 1. С. 159–164.

65. Кравченко Т. Інноваційні інструменти реалізації громадянами права на участь у місцевому самоврядуванні в Україні. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2015. Вип. 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Patp_2015_2_22 (дата звернення: 02.04.2023)

66. Крусян А. Р. Взаємодія місцевих органів виконавчої влади і органів місцевого самоврядування в Україні: автореф. дис канд. юрид. наук: 12.00.02. Одеса, 1999. 18 с.

67. Кузьмин В. М., Сусяк Х. В. Структурування потенціалу територіальної громади. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія : Економіка і менеджмент*. 2015. Вип. 11. С. 177-180.

68. Лавровська Н., Скорик М., Буренко Т. Як і для чого створюється ОСН: посібник за досвідом м. Ірпінь Київської області. Ірпінь: «Відкритий Ірпінь», 2019. 96 с.

69. Лелеченко А.П., Васильєва О.І., Куйбіда В.С., Ткачук А.Ф. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації повноважень: навч. посіб. Київ, 2017. 110 с.

70. Лендзел М. Визначення оптимального розміру муніципалітетів у постсоціалістичних країнах ЦентральноСхідної Європи: роль європейських норм місцевого самоврядування. *Вісник Наукового інформаційно-аналітичного центру НАТО Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника*. Івано-Франківськ : «Гостинець», 2008. Вип. перший (спеціальний випуск) ; заг. ред. О. Білоуса. С. 96–104.

71. Лендзел М.О. Правові можливості для формування допоміжних рівнів та органів самоорганізації у країнах Європи: досвід для України».

<https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/pravovi-mozhливosti-dlya-formuvannya-dopomizhnikh-rivniv-ta> (дата звернення: 01.05.2023).

72. Лендшел М.О. Форми функціонування допоміжних рівнів місцевого управління та самоорганізації громадян в країнах Європи: досвід для України. *Political science*. 2013. № 10 (102). С. 6-12.

73. Ломако В. Комунікативна активність територіальної громади та муніципалітету в контексті використання соціальних мереж в управлінні містами. 2015. URL: <http://naub.oa.edu.ua/2015/комунікативна-активність-територіал> (дата звернення: 01.05.2023).

74. Лукашенко А. Зарубіжний досвід застосування інституту самоорганізації населення та його адаптація в Україні. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2010. № 2. С. 15–21

75. Любченко П. М. Місцевий референдум як пріоритетна форма волевиявлення громадян у сфері місцевого самоврядування. Пробл. законності: Респ. міжвідом. наук. зб. / Відп. ред. В. Я. Тацій. Х. : Нац. юрид. акад. України, 2006. Вип. 84. С. 40–47

76. Лях Ю. І. Теоретичні засади розвитку потенціалу місцевого самоврядування. *Актуальні питання у сучасній науці*, 2022. № 2(2). С. 62-74. URL: [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-2\(2\)-62-74](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2022-2(2)-62-74) (дата звернення: 01.05.2023).

77. Майко Т.С. Функціонування органів самоорганізації населення в містах. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2017. № 2 (33). С. 217–225. URL: DOI: <https://doi.org/10.21564/2075-7190.33.109810>

78. Максименко С.О. Основні проблеми формування та функціонування органів самоорганізації населення в Україні. *Публічне управління: теорія та практика*. 2018. Т. 1, № 1. С. 81-90

79. Мальцев У. В., Філіппова В. Д. Ресурсне забезпечення стратегічного розвитку території. *Правові засади організації та здійснення*

публічної влади: збірник тез III Міжнародної науковопрактичної інтернет-конференції, присвяченої світлій пам'яті доктора юридичних наук, професора, академіка-засновника НАПрНУ, першого Голови Конституційного Суду України Леоніда Петровича Юзькова (м.Хмельницький, 28 лютого – 2 березня 2020 року). Хмельницький : ХУУП імені Леоніда Юзькова, 2020. С. 236-239

80. Мальчин Ю. Становлення органів самоорганізації населення як форма розвитку місцевого самоврядування. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Історичні науки*. 2017, Том 28 (67), № 2, С. 13-18

81. Маріупольська міська рада. 2023. URL: <https://mariupolrada.gov.ua/> (дата звернення: 02.04.2023).

82. Мартиненко І. О. Регулювання створення та діяльності органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування: дис. ... канд. наук з держ. управління: 25.00.02 / І. О. Мартиненко. Чернігів, 2018

83. Марчук М. Республіка Польща як демократична держава. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*. 2018. № 25. С. 58–62

84. Меляков А. Деліберативна політика: теорія та практика застосування у вирішенні завдань гуманітарного розвитку. *Актуальні проблеми державного управління*. 2014. № 1. С. 301–308

85. Мех Ю. В. Види та форми громадського контролю з охорони громадського порядку. *Проблеми охорони громадського порядку. Збірник наукових праць за матеріалами регіонального круглого столу (19 червня 2014 р., м. Харків)*. Харків: «Планета-прінт», 2014. 506 с.

86. Миколаївська міська рада. 2023. URL: <https://mkrada.gov.ua/> (дата звернення: 02.04.2023)

87. Михайловська О. Держава і розвиток інститутів громадянського суспільства. *Політ. Менеджмент*. 2005. № 3. С. 108-114

88. Михальчук В. І. Розвиток самоорганізації населення як запорука соціального розвитку території. *Економіка та держава*. 2016. № 3. С. 76-80.

89. Місцеві програми сприяння розвитку органів самоорганізації населення: досвід ухвалення та реалізації». Аналітична записка. НІСД. 2013. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/gromadyanske-suspilstvo/miscevi-programi-spriyannya-rozvitku-organiv-samoorganizacii> (дата звернення: 01.05.2023).

90. Мішина Н. В. Конституційно-правове регулювання діяльності органів самоорганізації населення: порівняльно-правове дослідження: Монографія / Н. В. Мішина. Одеса : Друкарський дім, 2009. 298 с.

91. Мішина Н. В. Органи самоорганізації населення: порівняльно-правове дослідження: дис. на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук: спеціальність 12.00.02 – конституційне право; муніципальне право. Одеська національна юридична академія. Одеса. 2009. 595 с.

92. Мішин С.І. Реформування системи місцевого самоврядування в Україні, як умова демократичних змін: дис. на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 – Політологія. Одеса, 2021. 218 с

93. Мочков О. Територіальна громада в реалізації місцевої демократії: монографія. Київ: АртЕК, 2019. 266 с.

94. Муркович Л. Розвиток форм безпосередньої участі територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення: автореф. дис. ... канд. н. з держ. управ. / Дніпропетровськ, 2015. 20 с.

95. Муртіщева А.О. Окремі аспекти функціонування органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми приватного та публічного права*: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої 93-річчю з дня народження члена-кореспондента НАПрН України, академіка Міжнародної кадрової академії, заслуженого діяча науки України, д.ю.н., професора Процевського О.І. (21 травня 2022 року). Харків, 2022. С. 416–419

96. На Волині створено першу в Україні обласну раду голів ОСББ. 2023. URL: <http://samoorg.com.ua/blog/2013/09/26/na-volinstvoreno-pershu-v->

[ukrayini-oblasnu-radu-goliv-osbb/#more-4082](#) (дата звернення: 02.04.2023)

97. Наконечна, О. В. Інституційний розвиток громадських організацій в Україні. *Наукові праці Національного університету державної фіскальної служби України*. 2018. Вип. 3. С. 39-47.

98. Некряч А.І. Органи місцевого управління в постсоціалістичних країнах Європи: політологічний зріз : навчальний посібник. Херсон : МУБіП, 2002. 109 с.

99. Новак А. О. Порівняльно-правовий аналіз делегування повноважень органів виконавчої влади органам місцевого самоврядування в Україні та країнах-членах ЄС. *Теорія і практика правознавства : електрон. наук. фах. вид.* 2014. Т. 2, № 6. URL: <http://tlaw.nlu.edu.ua/article/view/63452> (дата звернення: 02.04.2023)

100. Новіков С. Інституціоналізація громадського контролю виборчого процесу в Україні: необхідність, здобутки, проблеми. *Людина і політика*. 2004. №5. С. 17–24

101. ОГС України здатні взяти на себе вагому частину функцій із надання соціальних послуг. 2012. URL: <https://civil-rada.in.ua/ogs-ukra%D1%97ni-zdatni-vzyati-na-sebe-vagomu-chastinu-funkcijj-iz-nadannya-socialnikh-poslug> (дата звернення: 01.05.2023)

102. Олійник С. Л. Зарубіжний досвід місцевої самоорганізації населення для України. *Економічна та соціальна географія*. 2012. Вип. 64. С. 107-112.

103. Онупрієнко А. М. Делегування державних повноважень місцевим органам влади: світовий досвід. *Проблеми законності*. Харків: НЮАУ імені Я. Мудрого. 2009. Вип. 102. С. 28–35

104. Онупрієнко А. М. Проблеми взаємодії органів самоорганізації населення та органів місцевого самоврядування. *Форум права*. 2012. № 4. С. 706-710.

105. Онупрієнко А. Як самоорганізуватися? Або проблеми взаємодії органів самоорганізації населення та органів місцевого самоврядування.

URL: http://dep.kh.ua/dep/analityka_st/alla_2264.html (дата звернення: 02.04.2023)

106. Органи самоорганізації населення - Парламент у першому читанні прийняв зміни до Закону. Пресцентр ініціативи «Децентралізація». 2023. URL: <https://decentralization.gov.ua/news/16517> (дата звернення: 01.05.2023).

107. Орган самоорганізації населення «Комітет мікрорайону «Русанівка». 2023. URL: <http://rusanivka.org.ua/> (дата звернення: 02.04.2023).

108. Основні тенденції та проблеми реалізації «Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2016-2020 роки». НІДС. 2016. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2016-12/nac_strateg-36e4c.pdf (дата звернення: 01.05.2023)

109. Офіційний сайт Державної служби статистики України. 2023. URL: <https://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 02.04.2023).

110. Офіційний інтернет-портал. Київська міська державна адміністрація. 2023. URL: <https://old.kyivcity.gov.ua/> (дата звернення: 02.04.2023).

111. Офіційний сайт ОСН Русанівського району. 2023. URL: <http://rusanivka.org.ua> (дата звернення: 02.04.2023).

112. Партнерство задля відновлення та розвитку. Децентралізація. 2023. URL: <https://decentralization.gov.ua> (дата звернення: 01.05.2023)

113. Паутова Т. О. Актуальність розробки ефективного механізму взаємодії органів самоорганізації населення з громадою та органами місцевого самоврядування. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2014. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2014_2_25 (дата звернення: 02.04.2023).

114. Пеліванова Н. Місцева самоорганізація населення: зарубіжний досвід для України. *Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України*. 2010. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/264/> (дата звернення: 02.04.2023)

115. Пеліванова Н. Органи самоорганізації населення в Україні як інститути місцевого самоврядування та громадянського суспільства. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса*. 2011. Вип. 2. С. 321–331

116. Петренко В. П. Управління процесами інтелектокористування в соціально-економічних системах: наукова монографія. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2006. 352 с.

117. Петренко О. Зарубіжний досвід для розвитку сучасних форм прямої демократії у територіальних громадах в Україні. *Форум прямої демократії: матеріали доповідей та тез всеукраїнської науково-практичної конференції (Київ, 4 грудня 2018 р.)* / за заг. ред. Войтович Р. В., Ворони П. В. Київ: ТОВ «Видавничий дім «АртЕк»», 2019. С. 148–152

118. Петришина М., Колодяжний О. Зарубіжний досвід реформування місцевого самоврядування: на прикладі Франції та Польщі. *Молодий вчений*. 2016. № 1. С. 47–51

119. План законодавчого забезпечення реформ в Україні: Постанова Верховної Ради України від 4 черв. 2015 р. № 509-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/509-19> (дата звернення: 02.04.2023).

120. Плющ Р. М. Місцеве самоврядування в Україні: євроінтеграційний шлях : колективна монографія. Київ : РІДНА МОВА. 2016. 808 с.

121. Податковий кодекс України: Кодекс України від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI/ Відомості ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2755-17> (дата звернення: 01.05.2023).

122. Попова І. Організаційно-правові механізми забезпечення партисипативної демократії (демократії участі) у системі місцевого самоврядування. *Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування*. 2016. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2016_1_23 (дата звернення: 02.04.2023)

123. Пристинська Л. І. Особливості здійснення громадського

контролю в системі органів місцевого самоврядування в Україні. 2019. URL: <https://krs.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/715> (дата звернення: 01.05.2023)

124. Про асоціації органів місцевого самоврядування: Закон України від 16.04.2009 № 1275-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1275-17> (дата звернення: 02.04.2023).

125. Про вибори депутатів місцевих рад та сільських, селищних, міських голів: Закон України від 14.01.1998 № 14/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/14/98-%D0%B2%D1%80> (дата звернення: 02.04.2023).

126. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо добровільного приєднання територіальних громад: Закон України від 9 лют. 2017 р. № 1851-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1851-19> (дата звернення: 02.04.2023).

127. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо особливостей добровільного об'єднання територіальних громад, розташованих на територіях суміжних районів: Закон України від 14 берез. 2017 р. № 1923-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1923-viii> (дата звернення: 02.04.2023).

128. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг: Закон України від 10 груд. 2015 р. № 888-VIII. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/888-19> (дата звернення: 02.04.2023).

129. Про державну реєстрацію юридичних та фізичних осіб-підприємців: Закон України від 15 травня 2003 р. N 755-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/755-15> (дата звернення: 01.05.2023).

130. Про добровільне об'єднання територіальних громад: Закон України від 05.02.2015 № 157-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-19#Text>

131. Про доступ до публічної інформації: Закон України від 13.01.2011 № 2939–VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2939-17#Text>

132. Про житлово-комунальні послуги: Закон України від 09 листопада 2017 року № 2189-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2189-19> (дата звернення: 02.04.2023).

133. Про засади державної регіональної політики: Закон України від 5 лют. 2015 р. № 156-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/156-19> (дата звернення: 02.04.2023).

134. Про засади державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності: Закон України від 11.09.2003 № 1160-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1160-15> (дата звернення: 02.04.2023).

135. Про затвердження плану заходів щодо оформлення і видачі паспорта громадянина України та реєстрації місця проживання/перебування фізичних осіб: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 09 жовтня 2013 р. №1000-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/246935737> (дата звернення: 01.05.2023).

136. Про затвердження Положення про загальні збори громадян за місцем проживання в Україні: Постанова ВРУ від 17.12.1993 №3748-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/3748-12> (дата звернення: 02.04.2023).

137. Про затвердження Положення про Реєстр неприбуткових установ та організацій: Наказ Міністерства фінансів України від 24 січня 2013 р. № 37. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0267-13> (дата звернення: 01.05.2023).

138. Про затвердження Порядку перевірки якості окремих комунальних послуг та послуг з управління багатоквартирним будинком за параметрами, передбаченими договором про надання відповідних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2018 р. № 1145. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1145-2018-%D0%BF#Text> (дата звернення: 02.04.2023)

139. Про затвердження Правил утримання жилих будинків і прибудинкових територій: Наказ Державного комітету України з питань

житлово-комунального господарства від 17.05.2005 № 76. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0927-05#Text> (дата звернення: 02.04.2023).

140. Про затвердження Програми реформування та розвитку житлово-комунального господарства міста Миколаєва на 2020-2024 роки. 2020. URL: <https://mkrada.gov.ua/documents/33285.html>

141. Про затвердження Програми сприяння місцевому самоврядуванню, підтримки діяльності органів самоорганізації населення та місцевих ініціатив у м. Києві на 2007 – 2011 роки: Рішення Київської міської ради від 28 грудня 2006 р. URL: <http://kmr.ligazakon.ua> (дата звернення: 02.04.2023)

142. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР в редакції від 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

143. Про місцеві державні адміністрації: Закон України від 09.04.1999 № 586-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/586-14> (дата звернення: 02.04.2023)

144. Про Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні на 2021–2026 роки: Указ Президента України від 27.09.2021 № 487/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/487/2021#Text>

145. Про об'єднання громадян: Закон України від 16.06.1992 № 2460-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2460-12> (дата звернення: 02.04.2023).

146. Про об'єднання співвласників багатоквартирного будинку: Закон України від 29.11.2001 р. №2866-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2866-14> (дата звернення: 02.04.2023)

147. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001 № 2625–III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2625-14#Text>

148. «Про органи самоорганізації населення» щодо удосконалення порядку організації, діяльності та припинення органу самоорганізації

населення: Проект Закону про внесення змін до Закону України. 2023. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73226 (дата звернення: 02.04.2023).

149. Про ратифікацію Додаткового протоколу до Європейської Хартії місцевого самоврядування про право участі у справах органу місцевого самоврядування: Закон України від 02.09.2014 № 1664–VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1664-18#Text>

150. Про службу в органах місцевого самоврядування: Закон України від 07.06.2001 № 2493–III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2493-14#Text>

151. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2671-19> (дата звернення: 02.04.2023).

152. Про співробітництво територіальних громад: Закон України від 17 черв. 2014 р. № 1508-VII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1508-18> (дата звернення: 02.04.2023)

153. Про внесення змін до Закону України «Про співробітництво територіальних громад» щодо упорядкування окремих питань співробітництва територіальних громад від 12.01.2023 № 2867-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2867-20> (дата звернення: 02.04.2023).

154. Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні: Указ Президента України від 26.02.2016 року № 68/2016. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/682016-19805> (дата звернення: 01.05.2023).

155. Про схвалення Концепції реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади в Україні: Розпорядження Кабінету міністрів України від 01.04.2014 № 333–р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/333-2014-%D1%80#Text>

156. Публічне управління в умовах інституційних змін: колективна

монографія за наук. редакції д.держ.упр. Р.В. Войтович та П.В. Ворони. Київ, 2018. 475 с

157. Резолюція Ради Європи 123 (2001) «Про місцеву та регіональну демократію в Україні», 9 листопада 2001 р. URL : <https://wcd.coe.int> (дата звернення: 02.04.2023)

158. Рекомендація Ради Європи 48 (1998) «Про місцеву та регіональну демократію в Україні» від 27 травня 1998 р. Офіційний сайт Ради Європи. URL: <https://wcd.coe.int> 27 (дата звернення: 02.04.2023).

159. Розвиток громадянського суспільства України в умовах внутрішніх і зовнішніх викликів / В. М. Яблонський, О. М. Балакірева, Т. В. Бельська [та ін.]; за ред. О. А. Корнієвського. К.: НІСД, 2016. 72 с.

160. Розвиток партнерства між місцевою владою та недержавним сектором в сфері надання громадських послуг : Монографія / Ред. Ю.П. Лебединський. Ужгород: Патент, 2003. 192 с.

161. Россоха В.В. Роль самоорганізації населення в розвитку регіональної інфраструктури. *Кіровоградщина – 2025: пріоритети та можливості розвитку*: матеріали науково-практичної конференції (7 червня 2017 року). Кропивницький: «Ексклюзив-Систем», 2017. 224 с. С. 90–93. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/158806939.pdf>

162. Руденко Н. В. Органи самоорганізації населення як інструмент соціального розвитку. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2015. Вип. 25.12. С. 224-228

163. Руденко О.М., Штурхецький С.В., Ткаленко Н.В., Михайловська О.В. Місцеве самоврядування та суспільні комунікації: навч. посіб. К.: Кондор, 2016. 133 с.

164. Савчук В. М. Формування та розвиток органів самоорганізації населення в Україні. *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського. Серія: Економіка*. 2018. Вип. 14(2). С. 146-151

165. Савчук О. Практика самоорганізації населення в сільській

місцевості. *Шоста всеукраїнська науково-практична конференція з питань самоорганізації населення «Регламентція питань самоорганізації населення законодавством України. Збірник матеріалів»*. Кіровоград, 9–10 липня 2011 року / під ред. О. С. Орловського, А. С. Крупника, Н. В. Мішиної. Одеса : ПП «Євродрук», 2011. С. 100–101

166. Сезько А.С., Метелиця Д.С., Коваль Н.В. Основні проблеми децентралізації в Україні: шляхи їх вирішення. *Наукові розвідки з актуальних проблем публічного та приватного права: матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної конференції (24 квітня 2021 року)*. Київ: Київський університет імені Бориса Грінченка. 2021. 222 с. URL: <https://eportfolio.kubg.edu.ua/data/conference/8171/document.pdf>

167. Середа Ю.Ю. Інституціональна трансформація громадських організацій в Україні: соціологічний аспект. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2014. № 1 (37). С. 41-45

168. Серьогін С. М., Гончарук Н. Т. Сучасний стан, проблеми та перспективи децентралізації влади в Україні. *Децентралізація влади в Україні: оцінювання результатів формування та розвитку самодостатніх громад* : монографія / за заг. та наук. ред. С. М. Серьогіна, І. А. Чикаренко. Дніпро : ДРІДУ, 2019. С. 8-24

169. Серьогін С. М., Гончарук Н. Т. Теоретичні засади та основні напрямки реформування місцевого самоврядування й децентралізації влади в Україні. *Аспекти публічного права*. 2015. № 4. С. 111–120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/aplup_2015_4_16 (дата звернення: 02.04.2023).

170. Сірик З. О. Проблеми та можливості співробітництва територіальних громад України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2017. №16/2017. С. 102-107

171. Склярєнко Ю.О. Органи самоорганізації населення в системі підвищення рівня довіри громадян до владних структур. *Публічне управління: теорія та практика*. 2019. Т. 2, № 2. С. 37-45

172. Скрипнюк О. Місцевий референдум як форма забезпечення

реального народовладдя. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2015. № 1. С. 37–44

173. Скупченко Д. О. Нормативно-правове забезпечення розвитку територіальних громад в Україні. *Теорія та практика державного управління*. 2017. № 2. С. 158-164.

174. Сологуб І. О. Механізми самоорганізації населення в Україні: теорія та практика: монографія / І. О. Сологуб, О. І. Ткаченко, А. А. Сідельникова. К.: Атіка, 2018.

175. Соціологічні виміри громадянського суспільства в Україні. За наук. ред. О. Резніка. Київ: Інститут соціології НАН України, 2019. 288 с.

176. Співак Д.П. Сучасні теорії та моделі місцевого самоврядування. *Актуальні проблеми політики*. 2012. № 44. С. 112–124. URL: <http://app.onua.edu.ua/index.php/app/article/view/586>

177. Статут міста Львова. 2023. URL: <https://city-adm.lviv.ua/lmr/regulations> (дата звернення: 02.04.2023).

178. Статут Новоолексіївської сільської об'єднаної територіальної громади. 2023. URL: <http://novooleksiivka.gromada.org.ua/novooleksiivska-otg-11-13-08-30-07-2018/> (дата звернення: 02.04.2023).

179. Стемковська О. І. Особливості імплементації європейських стандартів у діяльність органів місцевого самоврядування в Україні в умовах децентралізації: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 – політичні інститути та процеси. Волинський національний університет імені Лесі Українки. Луцьк, 2021. 235 с.

180. Стойко О.М. Децентралізація в країнах Східної Європи. *Держава і право. Збірник наукових праць : Юридичні та політичні науки*. К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2005. Вип. 30. С. 755-760

181. Суміна Ю. М. Зарубіжний досвід фінансування органів самоорганізації населення та його адаптація в Україні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*, 2014, № 6. URL:

<http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=729> (дата звернення: 02.04.2023)

182. Татаренко Т. Організація життєдіяльності територіального простору в контексті системної модернізації українського суспільства. *Держава і право*. 2016. Вип. 71. С. 89–105

183. Ткаченко В. С. Специфіка функціонування органів самоорганізації населення в територіальних громадах України. *Вісник Національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. Серія : *Філософія, філософія права, політологія, соціологія*. 2014. № 2. С. 185-195

184. Трачук П. Місцеве самоврядування у системі публічної влади України. *Закарпатські правові читання*. 2017. Том 1. С. 176–180.

185. Тулай О. І. Державні фінанси у забезпеченні сталого людського розвитку : дис. ... д-ра екон. наук : 08.00.08. Тернопіль : ТНЕУ, 2016. С. 92.

186. Цивільний Кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV (Чинний) / Відомості ВРУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/435-15> (дата звернення: 02.04.2023).

187. Цицик О. І. Громада в трансформаційних умовах українського суспільства: філософсько-правова рефлексія: дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право. Львівський державний університет внутрішніх справ, Львів, 2021. 227 с.

188. Цумарев М. Роль інститутів громадянського суспільства у формуванні культури локальної демократії громадянського типу. *Регіональні студії*. 2018. № 12. С. 72– 77

189. Цумарев М. Формування громадянської культури локальної демократії в сучасній Україні: автореф. дис. ... канд. політ.н.; спец. 23.00.03 – політична культура та ідеологія / Київ: Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, 2019. 20 с.

190. Чиркін А. Органи самоорганізації населення: зарубіжний досвід. ВГО «Асоціація сприяння самоорганізації населення». 2019. 11 с.

191. Шаршов С. В Мінінфраструктури пропонують удосконалити

діяльність органів самоорганізації населення. Пресцентр ініціативи «Децентралізація». 2023. URL: <https://decentralization.gov.ua/en/news/16281> (дата звернення: 02.04.2023).

192. Шкабара О.Ю. Проблеми реалізації прав громадян на самоорганізацію в Україні. *Публічне управління: теорія та практика*. 2017. Т. 1, № 2. С. 103-114.

193. Шмагун А. Розвиток взаємодії органів місцевого самоврядування і територіальних громад у контексті угоди про асоціацію між Україною та ЄС. *Економічні, соціальні та інформаційні механізми формування та вдосконалення системи управління проєктами*. Київ: ДЗВО «УМО», 2021. С. 136-153.

194. Шпортюк Н. Особливості утворення територіальної організації самоврядування посткомуністичних держав (на прикладі Польщі). *Держава та регіони. Серія: Державне управління*. 2011 р. № 4. С. 147–151

195. Шуліка А. Політична бідність як фактор виключення суспільних груп з сфери прийняття політичних рішень. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса. Серія: Політичні науки*. 2017. № 2. С. 2427.

196. Щербань Т. Підвищення значення та ролі органів самоорганізації населення в системі місцевого самоврядування. *Вісник Центральної виборчої комісії*. 2008. №2. С. 84-91

197. Andreev S. The formation of Institutional Foundations of Local self-government authorities functioning in Ukraine as the entities of civil protection implementation. *Journal of Public Administration, Finance and Law*. 2015. № 2. P. 181–194. URL: https://jopafl.com/uploads/special-issue-2-2015/THE_FORMATION_OF_INSTITUTIONAL_FOUNDATIONS_OF_LOCAL_SELF_GOVERNMENT_AUTHORITIES_FUNCTIONING_IN_UKRAINE.pdf.

198. Bárta M. Comparative analysis of the accessibility and connectivity of public transport in the city districts of Krakow. *Transport Geography Papers of*

Polish Geographical Society. 2020 .Vol. 23. No. 3. pp. 7–14

199. Council of Europe. Recommendation CM/Rec(2018)4 of the Committee of Ministers to member States on the participation of citizens in local public life. 2018. URL: <https://rm.coe.int/16807954c3> (дата звернення: 02.04.2023).

200. Herbst M., Swianiewicz P. Economies and Diseconomies of Scale in Polish Local Governments. *Size of Local Government, Local Democracy and Efficiency in Delivery of Local Services – International Context and Theoretical Framework* ; Ed. P. Swianiewicz. Budapest : OSI, 2002. pp. 169–222

201. Ismayilov K.J. The Formation and Evolution of local Self-government in Azerbaijan and Modern local Self-government in the post-soviet Countries (Issues of legal regulation). *Journal of Legal, Ethical and Regulatory Issues*. 2018. Vol. 21. Issue 3. P. 1–14. URL: <https://www.abacademies.org/articles/The-formation-and-evolution-of-local-self-government-in-Azerbaijan-and-modern-local-self-government-in-the-post-soviet-countries-issues-of-legal-regulation-1544-0044-21-3-200.pdf>

202. Gierach E. Rola samorządu terytorialnego w tworzeniu warunków uczestnictwa młodych ludzi w życiu społeczności lokalnych. Polityka młodzieżowa. *Studia Biuro Analiz Sejmowych*. 2009. Nr. 2. S. 115–130

203. Grenoble Neighbourhood Councils (Conseils de Quartier) 2002-2014. URL: https://participedia.net/case/100?fbclid=IwAR0dXwAkmuUC_BEHELtoWB_0WrZ3id xQP0v9mNGUXLu3cLvbgGfRc2gvFEQ (дата звернення: 02.04.2023)

204. Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. ogłoszona w Dz.U. 1997, NR 78 poz. 483 zm. Dz.U. 2001 nr 28 poz. 319 26.03.2001, zm. Dz.U. 2006 nr 200 poz. 1471 07.11.2006, zm. Dz.U. 2009 nr 114 poz. 946 21.10.2009 URL: <http://www.sejm.gov.pl/prawo/konst/polski/kon1.htm> (дата звернення: 02.04.2023).

205. Kvartiuk V. Participation and local governance outcomes: evidence from Ukraine. *Voluntas*. 2016. Vol. 27. P. 1123–1151.

206. Murkovych L. Territorial community as a subject of local self-government in Ukraine: theoretical aspects: DRIDU NAPA. 2010. URL: http://www.dbuapa.dp.ua/vidavnictvo/2010/2010_02%285%29/10mliuta.pdf

207. Petrecka B. Executive Authorities an Local Government an Poland. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. Вип. 6 (116). С. 3–7

208. Rozkrut M., Rozkrut D. Analysis of the Economic Development of Districts in Poland as a Basis for the Framing of Regional Policies // From Data and Information Analysis to Knowledge Engineering: Proceedings of the 29th Annual Conference of the Gesellschaft für Klassifikation e.V. (University of Magdeburg, March 9–11, 2005). Magdeburg, 2005. pp. 518–525

209. Sasinowski H. Społeczeństwo obywatelskie i jego rola w budowie demokracji. *Ekonomia i Zarządzanie*. 2012. Nr. 1. S. 30–47

210. Serohina S., Bodrova I., Novak A. Delegation of State Powers to Local Self-Government Bodies: Foreign Experience and Ukrainian Realities. *TalTech Journal of European Studies*, 2019, 9(3) 262-285. <https://doi.org/10.1515/bjes-2019-0033>

211. Setting up tenants' and residents' associations. URL: https://scotland.shelter.org.uk/get_advice/advice_topics/neighbourhood_issues/tenants_and_residents_associations?fbclid=IwAR2ZCt0Elg2PwqBnVGkrIW30-AmD7lPI15nBiJaC_MFbOrrGt2HzPysK1Ys (дата звернення: 02.04.2023).

212. St. Petersburg, Florida - Code of Ordinances. URL: https://library.municode.com/fl/st._petersburg/codes/code_of_ordinances?nodeId=PTIISTPECO_CH17.5HOAS (дата звернення: 02.04.2023).

213. Success Through Neighborhood Organization. URL: <https://www.springfieldmo.gov/DocumentCenter/View/17167/Success-throughOrganization?bidId=> (дата звернення: 02.04.2023).

214. Szczudlińska-Kanoś A. Regionalne elity polityczne w Polsce. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, 2013. 184 s.

215. Tanwattana P. Significance of Institutionalization and Changes of

Chonaikai(Neighborhood Association) in Japanese Society. URL: https://www.academia.edu/1810253/Significance_of_Institutionalization_and_Changes_of_Chonaikai_Neighborhood_Association_in_Japanese_Society (дата звернення: 02.04.2023)

216. Van Houwelingen P. Neighborhood Associations and Social Capital in Japan. *Urban Affairs Review*, 2012, 48(4), 467-497.

217. Wollman H. The Fall and Rise of the Local Community: A Comparative and Historical Perspective. *Urban Studies*. V. 43. № 8. pp. 1419-1438.

ДОДАТКИ

Додаток А

УКРАЇНА

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ
«СПРАВА ВСІХ. ПРИЄДНУЙСЯ!»

64606, Харківська обл., м. Лозова, м/р 4, будинок 41-А, Код ЄДРПОУ 43573034, т. 0663663589

Вих. № 17/08 від 17 серпня 2023 р.

Довідка

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Кошляка Ігора Івановича

на тему: «Інституалізація органів самоорганізації населення як суб'єктів
місцевого самоврядування в Україні»

Виступаючи як окремий спосіб здійснення народом належної йому влади, як форма народовладдя, місцеве самоврядування є однією з підвалин сучасної демократичної системи управління, вагомим засобом оптимізації державного управління, забезпечуючи можливість самостійного функціонування, без втручання органів державної влади, спираючись на самоорганізацію громадянського суспільства й самофінансування.

Місцеве самоврядування в Україні на законодавчому рівні також може розглядатися як право громадян, населення певної території самостійно вирішувати питання місцевого значення. Громадяни України реалізують своє право на участь у місцевому самоврядуванні за належністю до постійного місця проживання та відповідних територіальних громад, причому забороняються будь-які дискримінаційні обмеження права громадян на участь у місцевому самоврядуванні залежно від їх раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, терміну проживання на відповідній території, за мовними чи іншими ознаками.

Існуючий стан розвитку системи місцевого самоврядування в Україні характеризується відсутністю чітких механізмів реалізації основних функцій та наявні проблеми взаємодії органів державної влади та органів місцевого самоврядування із громадськістю. За таких обставин актуалізується потреба успішної реалізації реформи децентралізації, яка спрямована на модернізацію існуючих моделей місцевого самоврядування, що передбачає формування організаційно-правового механізму та активізацію діяльності місцевого самоврядування на засадах європейських й світових стандартів місцевої демократії. Залучення громадян до участі в розбудові системи місцевого самоврядування в Україні, а саме у створенні органів самоорганізації населення як представницьких органів за місцем проживання, є дієвим механізмом

утворення міцного фундаменту громадянського суспільства за територіальною ознакою.

Виходячи з вищесказаного, дисертаційне дослідження Кошляка Ігора Івановича на тему: «Інституалізація органів самоорганізації населення як суб'єктів місцевого самоврядування в Україні» є актуальним.

Висновки та окремі положення дисертаційного дослідження Кошляка І.І. були безпосередньо використані на практиці в територіальних громадах сіл, селищ міст, районах у містах України для створення сприятливих умов формування та інституційного розвитку громадянського суспільства через різні форми самоорганізації, а також за територіальною ознакою для вирішення різноманітних питань за місцем проживання - органів самоорганізації населення як «первинних цеглинок» фундаменту місцевого самоврядування в Україні: скорочення строків та спрощення процедур реєстрації; покращення юридичного статусу, процедур створення, управління та ліквідації органів самоорганізації населення, розширення їх повноважень щодо участі у вирішенні питань місцевого значення, починаючи з місця постійного проживання; покращення порядку класифікації громадських організацій та органів самоорганізації населення як неприбуткових організацій; створення умов, що усувають дестабілізуючі фактори в кожній із сфер життєдіяльності суспільства; посилення регламентації процесу здійснення територіальною громадою своїх повноважень на початковому етапі у таких формах безпосередньої демократії як ініціативні групи громадян та через органи самоорганізації населення. А саме йдеться про загальні збори громадян, місцеві вибори та ініціативи, громадські слухання, громадські комітети, ради самоврядування, будинкові, вуличні, квартальні комітети як представницькі органи громадян за місцем їх проживання. Проте це аж ніяк не означає приниження місця і ролі органів та посадових осіб місцевого самоврядування. Безпосередня і представницька демократія мають діалектично поєднуватись на рівні як держави, так і місцевого самоврядування.

Окремі положення дисертаційного дослідження Кошляка І.І., який брав активну участь у створенні Інформаційно - просвітницьких центрів, щодо реалізації та захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, членів територіальних громад з питань місцевого самоврядування були на практиці використані при консультаціях на зустрічах з іншими громадськими організаціями та на зборах з громадянами за місцем їх проживання.

Керівник громадської організації
«СПРАВА ВСІХ. ПРИЄДНУЙСЯ!»

О.КРИВОРУЧКО

ГРОМАДСЬКА ОРГАНІЗАЦІЯ «ЄДИНЕ ДЖЕРЕЛО»

Public organization «Edune dzherelo»

ЕДРПОУ 40291998

61057, м. Харків, вул. Сумська, 1, оф.317

+380 500 160 141

edzherelo@gmail.com

www.facebook.com/edin.dzer

№145/09-2023 від 18.09.2023 р.

Довідка
про впровадження результатів дисертаційного дослідження
Кошляка Ігора Івановича
на тему: «Інституалізація органів самоорганізації населення як суб'єктів
місцевого самоврядування в Україні»

Дослідження щодо питання інституалізації органів самоорганізації населення, як суб'єктів місцевого самоврядування в Україні, проводилися на підставі консультацій та правової допомоги громадянам України, членам територіальних громад сіл, селищ та міст України, які надавалися у інформаційно-просвітницькому центрі створеного на базі ГО «Єдине джерело», надають можливість зробити наступні висновки:

Висновки:

- висновки та окремі положення дисертаційного дослідження Кошляка І.І. були безпосередньо використані на практиці в територіальних громадах сіл, селищ, міст, районах у містах України для створення сприятливих умов формування та інституційного розвитку громадянського суспільства через різні форми самоорганізації, за територіальною ознакою для вирішення різноманітних питань за місцем проживання, зокрема органів самоорганізації населення, як представницьких органів жителів за місцем проживання, починаючи з інформування громадян, супровід ініціативних груп та практичної реалізації громадянами свого права на безпосередню участь у місцевому самоврядуванні.

Також дослідження спрямовані на скорочення строків та спрощення процедур реєстрації; покращення юридичного статусу, процедур створення, управління та ліквідації органів самоорганізації населення, розширення їх повноважень щодо участі у вирішенні питань місцевого значення, створення умов, що усувають дестабілізуючі фактори в кожній із сфер життєдіяльності суспільства; посилення регламентації процесу здійснення територіальною

громадою своїх повноважень на початковому етапі у таких формах безпосередньої демократії як безпосередня участь членів територіальної громади у вирішенні питань місцевого значення та через органи самоорганізації населення. Особлива увага надається питанням про загальні збори громадян, місцеві вибори та ініціативи, громадські слухання, громадські комітети, ради самоврядування, будинкові, вуличні, квартальні комітети як представницькі органи громадян за місцем їх проживання.

Також на практиці відпрацьовані механізми та форми співпраці з депутатами представницьких органів місцевого самоврядування, що закріплені за округами та посадових осіб відповідних органів, які представляють інтереси членів територіальних громад. Безпосередня і представницька демократія мають діалектично поєднуватись на рівні, як держави, так і місцевого самоврядування.

Окремі положення дисертаційного дослідження Кошляка І.І., який брав активну участь у створенні Інформаційно - просвітницьких центрів, щодо реалізації та захисту конституційних прав і свобод людини і громадянина, членів територіальних громад з питань місцевого самоврядування, зокрема були використані у роботі інформаційно-просвітницького центру, створеного на базі ГО «Єдине джерело», де проводилися юридичні консультації та надавалася практична правова допомога громадянам України, членам територіальних громад сіл, селищ та міст України з питань створення та оформлення органів самоорганізації населення - будинкових, вуличних та квартальних комітетів.

**Голова правління
ГО «ЄДИНЕ ДЖЕРЕЛО»**

Олександр МІНЕНКОВ

000006 59

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ

MINISTRY OF EDUCATION AND
SCIENCE OF UKRAINE

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

O.M. BEKETOV NATIONAL UNIVERSITY
OF URBAN ECONOMY
IN KHARKIV

імені О. М. Бекетова

IN KHARKIV

61002, м. Харків, вул. Маршала Бажанова, 17,
тел. (057) 706-15-37, факс (057) 706-15-54

17, Marshala Bazhanova Street, Kharkiv 61002,
tel. (057) 706-15-37, fax (057) 706-15-54

E-mail: rectorat@kname.edu.ua,
код ЄДРПОУ 02071151

E-mail: rectorat@kname.edu.ua,
EDRPOU code 02071151

Від 12.09.23 № 1464

На № _____ від _____

Довідка

про впровадження у навчальний процес результатів
дисертаційної роботи

Ректорат Харківського національного університету міського господарства імені О.М.Бекетова підтверджує впровадження у навчальний процес результатів дисертаційної роботи аспіранта кафедри менеджменту і публічного адміністрування Кошляка Ігора Івановича на тему: «Інституалізація органів самоорганізації населення як суб'єктів місцевого самоврядування в Україні» зі спеціальності 281 – Публічне управління та адміністрування при викладанні таких дисциплін як «Основи публічного управління і адміністрування», «Міське самоврядування» та «Державне і регіональне управління».

Дисертаційна робота містить нові теоретико-методичні та практичні розробки, які дозволяють у процесі викладання поглибити рівень знань і вмінь студентів про органи самоорганізації населення, міське самоврядування, територіальні громади, прийняття управлінських рішень.

Перший проректор
Харківського національного університету
міського господарства імені О.М.Бекетова

Григорій СТАДНИК

(0) тис. грн	10+1	10+2	10+3	10+4	10+5	830'20
Окремі роздрібні і повільні	10	142	535	183'58	510'03	111'3
Ціліскупності	11-1	11-2	11-3	11-4	11-5	11-6

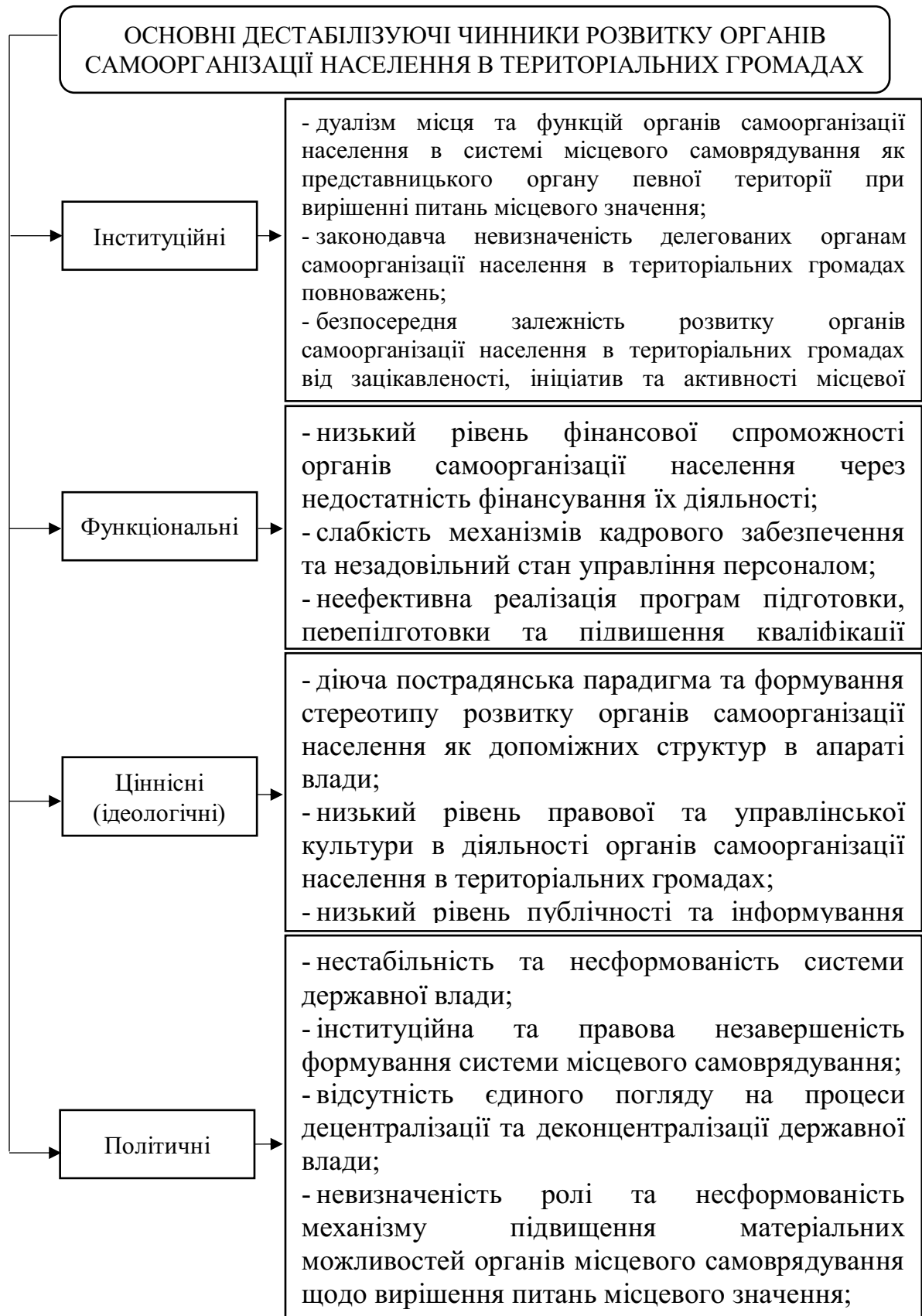

Рис. Б.1. Основні дестабілізуючі чинники розвитку органів самоорганізації населення в територіальних громадах

Позитивна практика інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах окремих країн світу

№ за/п	Країна	Назва органу самоорганізації населення	Характеристика
1.	США	Асоціації добросусідства	Некомерційні об'єднання, що створюються населенням на рівні районів та мікрорайонів міст з метою вирішення питань місцевого значення та задоволення інтересів населення певної території; правовою основою діяльності таких органів є спеціальний нормативний акт, що регулює діяльність в межах окремого муніципалітету
2.	Японія	Чонайкай	Окремий тип організації громадянського суспільства, що передбачає добровільні утворення груп населення на окремих територіях та відіграють важливу роль у формуванні соціального капіталу; чітко окреслені обмеження щодо можливостей впливу на політичні рішення
3.	Шотландія	Сусідські об'єднання	Формування асоціацій мешканців, що проживають на спільній території, з метою представлення їх інтересів та поліпшення умов проживання; задекларованість можливостей створення таких об'єднань з конкретною метою,. Зокрема, на будівництво закладів місцевої інфраструктури, на боротьбу зі злочинністю чи для протидії протиправній поведінці, а також з метою організації громадських заходів, вирішення проблем із дорожнім рухом, паркуванням та збереженням навколишнього середовища
4.	Франція	Муніципальні районні ради	Законодавством країни «Про місцеву демократію» встановлені зобов'язання створення районних рад, статус яких відповідає муніципальним форумам за участю місцевого населення та характеризується високим рівнем консультативності при органах місцевого самоврядування; відсутність чіткого визначення повноважень муніципальних районних рад щодо прийняття рішень
5.	Албанія	Громадські ради мікрорайонів	Органи самоорганізації населення допускають до участі у формуванні їх складу національних меншин та механізм захисту й представлення їх інтересів

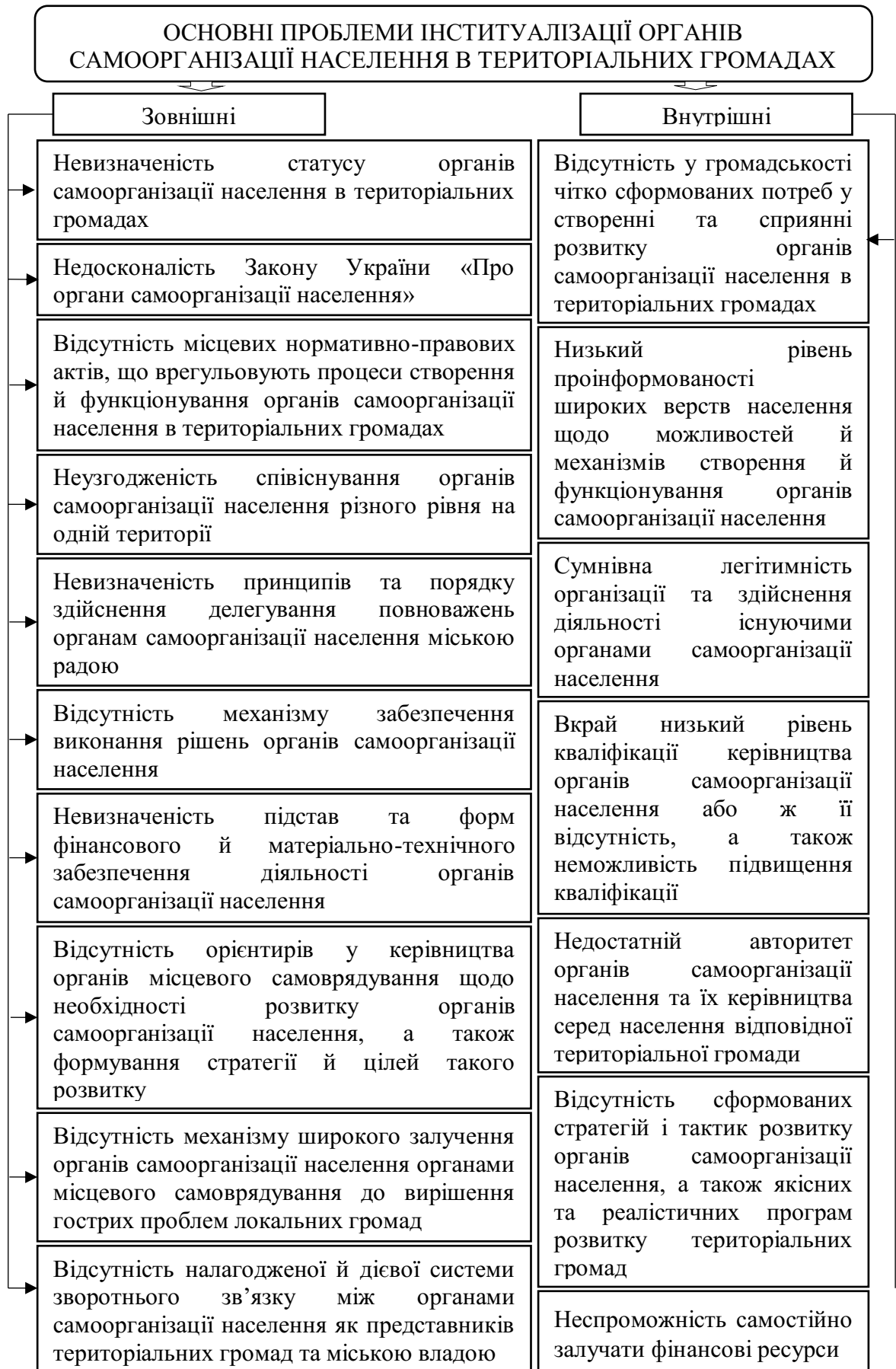

Рис. Г1. Основні проблеми інституалізації органів самоорганізації населення в територіальних громадах

**Таблиця Д 1 - Перспективні форми інституалізації органів
самоорганізації населення в територіальних громадах**

Форми інституалізації	Опис	Приклади по Україні
Створення громадських організацій	Забезпечує активну участь громадян у диференційованих сферах життя відповідної територіальної громади; представництво інтересів громадян, захист їх прав та сприяння розвитку територіальної громади, соціальних та культурних ініціатив, а також підвищення екологічної свідомості та результативного застосування ресурсів територіальної громади.	<p>1. ГО «Нова Дружківка» (м. Дружківка, Донецька область) співпрацюючи з Дружківською міськрадою двічі на тиждень за фінансової підтримки Програми ООН з відновлення та розбудови миру давала брифінги наживо, щоб інформувати мешканців про заходи, яких уживають на виконання постанови КМУ про запобігання COVID-19.</p> <p>2. Команда ГО «Освітньо-аналітичний центр розвитку громад» за підтримки Міністерства молоді та спорту України працювала над освітнім проектом «Публічне адміністрування у сфері молодіжної політики». Проект реалізували 2018 року, його учасниками стали 20 представників органів місцевого самоврядування й громадського сектору, які працюють із молоддю в територіальних громадах Заходу України — Закарпатській, Івано-Франківській, Чернівецькій, Львівській, Волинській, Рівненській, Хмельницькій та Тернопільській областях. Після успішного завершення пілотної програми для працівників, які реалізують молодіжну політику, і молодих лідерів її скоригували на основі відгуків учасників. А вже 2019 року запустили нову освітню програму — «Школа молодіжних лідерів громад».</p> <p>3. Громадська організація «Платформа успішних змін» в с. Цибулеве Дмитрівської територіальної громади, що на Кіровоградщині розбудовує партнерства. Потужна команда волонтерів із села, яка сформувалася під час реалізації проектів у межах компоненту «Голос громади в місцевому самоврядуванні» Програми DOBRE, запроваджує проекти соціальної дії. Постійне навчання, діалог із владою, знайомство із досвідом інших організацій із громад області та України, віра у свою громаду забезпечують сталість започаткованих практик.</p>

Продовження таблиці Д1

Створення центрів громадської активності	Відбувається забезпечення залучення громадян до активної участі у диференційованих ініціативах територіальної громади та протегування розвитку волонтерства, соціальних та культурних ініціатив, а також забезпечення впровадження проєктів у відповідній територіальній громаді.	<p>Центр громадської активності на базі бібліотеки в с. Рунівщина, Полтавська область. Мешканці села не мали належно облаштованого простору для різних видів активності: навчання, комунікації, гурткової діяльності, дозвілля тощо. За підтримки Новоселівської сільської ради КУ «Агенція місцевого розвитку територіальних громад Полтавського району» втілила в життя проєкт Центру громадської активності. Тепер громада має сучасний простір для розвитку й дозвілля, обміну думками, генерування ідей та їх реалізації. Центр громадської активності фактично став центром суспільного життя не лише Рунівщини, а й прилеглих сіл. Головні результати: поєднано традиційне бібліотечне обслуговування й сервіс електронної бібліотеки, «живої бібліотеки»; молодь активізувалася й долучається до діалогів у Центрі; сільська рада одержала дієвий механізм співпраці з мешканцями; зросла активність у сфері фандрейзингу; за ініціативи мешканців створено контакт-центр, до якого можна звернутися по допомогу.</p> <p>2. Завдяки співпраці ОГС й ОБВ рішенням сесії Старокостянтинівської районної ради від 18 жовтня 2018 року ухвалили Районну програму розвитку та підтримки громадських ініціатив «Агенція змін» на 2019–2023 роки. За цей період облаштували Центр розвитку і підтримки громадських ініціатив «Агенція змін» у Центральній районній бібліотеці. За участі експертів провели тренінги з проєктного менеджменту, у яких узяла участь 71 людина. Команди розробили дев'ять проєктів для реалізації в громаді: «Повернемо до життя Гостинний двір», «Скейт-парк «DVIGE», «Кінотеатр просто неба», «Молодіжний сквер», «Клуб «Екосвіт — життя в стилі Еко»», «Новини очима молоді», «Літні табори для молоді «Гайда в Пласт», «Школа лідерства» й «Місто зірок». Усього за 2019 рік відбулося 60 подій, які мали майже 1500 учасників. На сьогодні «Агенція змін» працює як відкритий суспільний простір, у якому можна дізнатися, як реалізувати</p>
--	---	--

Продовження таблиці Д1

		<p>ініціативу, ідею або справу, зустріти однодумців, створити команду, провести презентацію чи майстер-клас, працювати, розважатися й цікаво проводити час.</p> <p>3. Практика «Сприяння розвитку громадських ініціатив на базі Школи соціального проєктування та грантрайтингу «Open Grants School» принесла Харківській міській раді перемогу у Конкурсі «Кращі практики місцевого самоврядування» у 2020 році. Школа соціального проєктування та грантрайтингу «Open Grants School» була створена Харківською міською радою для виявлення та підтримки громадських ініціатив, орієнтованих на реалізацію інноваційних, іміджевих та соціально значущих для міста проєктів.</p>
Створення громадських рад	Дані ради забезпечують участь громадськості у процесі імплементації рішень місцевої влади, протегують підвищенню громадської свідомості та активності, організовують громадський контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування, а також протегують взаємодії місцевої влади та громадськості.	20 січня 2023 року в місті Рожище Волинської області відбулися установчі збори з формування громадської ради при Рожищенській міській раді. Членами громадської ради стали 14 представників організацій громадянського суспільства, які налаштовані на глибший аналіз профілю, ресурсів та викликів територіальної громади, ознайомлення з документами місцевої ради, співпрацю для вирішення проблемних питань та розвитку громади. Прикладів ефективних громадських рад при органах місцевого самоврядування в нашій державі вкрай мало, що зумовлено рядом причин.
Створення молодіжних рад	Молодіжні ради допомагають залучити молодь до участі в процесах імплементації рішень на місцевому рівні та протегують розвитку молодіжної політики в територіальних громадах, де проводяться дискусії, обмін досвідом та інноваційними ідеями між молоддю та місцевими владами.	У Великогаївській ОТГ Молодіжну раду створили 2017 року, згодом з'явилася молодіжна ГО «ПОШТОВХ ВПЕРЕД», які мали велике бажання впроваджувати молодіжну політику в ОТГ, однак не мали місця для зібрань. Молодіжний коворкінг — центр РавуТуна відкрився 13 березня 2020 року. Тут навчають дітей, працюють гуртки й влаштовують майстер-класи. Молоді фахівці надають платні послуги для мешканців громади. Є безкоштовні клуби за інтересами для молоді, відбуваються благодійні акції, культурномистецькі заходи, тренінги з неформальної освіти, проєктного менеджменту й фінансової грамотності. Центр співпрацює з Тернопільською

Продовження таблиці Д1

		<p>пластовою округою, Всеукраїнською організацією БУР, бере участь у проєктах «Прокачай молодіжний центр у своїй громаді» від американської програми DOBRE та «Табір активних громадян» від House of Europe (у межах цього табору спільно зі ще двома громадами втілено проєкт «КАПУСТА-ДВІЖ», який реалізують Британська Рада, NGO Youth Platform за підтримки ЄС). Усе це сприяє зростанню числа активної молоді, яка має змогу реалізувати свої ідеї і розвивати громаду</p>
Створення кооперативів	<p>Асекурують співпрацю громадян у сферах економіки та підприємництва, а також можуть забезпечувати певні послуги та товари населенню та протегувати розвиток соціально-економічної сфери територіальної громади.</p>	<p>Ресурсний центр Асоціації недержавних громадських організацій спільно з департаментом регіонального розвитку Черкаської ОДА 2013 року підготували проєкт «Створення регіонального навчальнопрактичного центру розвитку багатофункціональних кооперативів». Координатором була Черкаська ОДА, а партнерами проєкту — Черкаська облрада й Ресурсний центр АНГО. Ініціативу реалізували в межах грантової програми ЄС «Підтримка політики регіонального розвитку України». Проєкт допоміг створити 51 сільськогосподарський обслуговуючий кооператив, залучити 1000 громадян до господарської діяльності й працевлаштувати 300 осіб. Кооперативи на початку одержали інформаційний, правовий, ветеринарний і управлінський супровід, їм передали спеціальне обладнання й матеріали. Також створено Комунальне підприємство «Центр розвитку кооперативів».</p>
Створення інституту омбудсмена	<p>Даний орган забезпечує захист прав та інтересів громадян в територіальних громадах, де омбудсмен може виконувати роль посередника між громадянами та місцевою владою, у свою чергу, забезпечуючи контроль за діяльністю органів місцевого самоврядування.</p>	<p>У грудні 2018 року під час Всеукраїнського тижня прав людини відбувся Фестиваль прав людини на базі Криворізького економічного інституту. До події долучилися майже 150 осіб: представники різних закладів освіти, громадських організацій та правозахисники. Фестиваль реалізували за підтримки Криворізького місцевого центру з надання безоплатної вторинної правової допомоги, ГО «Об'єднання відповідальних громадян», ГО «Волонтерська платформа», закладів освіти та інших громадських організацій. На фестивалі</p>

Продовження таблиці Д1

		<p>презентували громадські ініціативи, ГО поширювали буклети про свої послуги, розповідали про інструменти місцевої демократії, юристи консультували всіх охочих, тривав марафон підписання листів на захист прав людей. Організували виставку соціального плаката «Я маю право» й виставку «Історія прав людини». У другій частині ГО «Правозахисна група «Січ» розповіла про платформу «Національний індекс прав людини», далі були тренінги з різних тем і «жива бібліотека» від ГО «Об'єднання відповідальних громадян». Учасники «живої бібліотеки» — представники різних соціальних груп (людина з інвалідністю, звільнений із місць позбавлення волі, ром, людина з ВІЛ тощо). Люди спілкуватися й ставили запитання. На фестивалі чи не вперше в такому широкому форматі говорили про права людини.</p>
Створення інституту соціального партнерства	<p>Забезпечує взаємодію місцевої влади та громадськості для спільного розв'язання соціально-економічних проблем територіальної громади, протегує розвиток місцевих ініціатив та підвищення рівня життя мешканців територіальної громади, а також асекує впровадження принципів громадянського суспільства в територіальних громадах.</p>	<p>1. Кам'янка-Бузька територіальна громада, яка є третьою за площею та чисельністю населення громадою у Львівській області, згідно умов угоди про соціальне партнерство в Батятицькому старостинському окрузі в школі с. Батятичі були проведені заходи з енергозбереження, а саме замінено 9 старих вікон на нові енергоощадливі. Також в рамках угоди про соціальне партнерство з Кам'янка-Бузькою райспоживспільною надано благодійну допомогу закладам дошкільної освіти м. Кам'янка-Бузька, а саме: у Центр розвитку дитини (вул. Героїв Небесної Сотні) придбано дитячі матраци та постіль на суму 8,5 тис. грн., а у Дошкільний навчальний заклад №1 м. Кам'янка-Бузька (вул. Незалежності) надано дитячі ігрові столи, на суму 9,5 тис. грн.</p> <p>2. В Куцурубській об'єднаній територіальній громад Миколаївської області за рахунок угоди про соціальне партнерство з ТОВ Вітряний парк «Причорноморський» було здійснено реконструкцію топкової на альтернативному паливі в Дмитрівській ЗОШ І-ІІІ ст. (1800 тис. грн.), ремонт покрівлі в Острівській ЗОШ (1588 тис.</p>

Продовження таблиці Д1

		грн.). Також заплановано та вже проводиться значна кількість поточних ремонтів, зокрема, це ремонт Парутинської амбулаторії, повна реконструкція харчоблоку дитсадка «Зірочка» в с. Куцуруб, ремонт дитячого садка в селі Червоне Парутине, ремонт дозвільного центру в селі Матросівка, тощо. Також, за допомогою отриманих коштів в рамках угоди про соціальне партнерство в Куцурубській територіальній громаді здійснюють реконструкція інших об'єктів транспортної інфраструктури громади.
Створення інституту волонтерства	Даний інститут допомагає залучити громадян до добровільної допомоги територіальній громаді в диференційованих сферах життя, де у свою чергу волонтерство може стати інструментом активізації громадської активності, розвитку соціальної відповідальності та взаємодії між громадою та місцевою владою.	Друга міцна хвиля підйому волонтерського руху в Україні пов'язана з повномасштабним вторгненням РФ. На першому етапі збройної агресії в лютому – квітні 2022 р. сотні тисяч людей знов розпочали волонтерську діяльність задля допомоги співгромадянам в організації опору російській агресії, надання медичної та психологічної допомоги постраждалим, евакуації та розміщенню мільйонів внутрішньо переміщених осіб. Люди діяли емоційно, за покликом душі, часто не маючи формальних документів, свідоцтв, дозволів тощо. Саме така суспільна мобілізація допомогла в перші місяці російської навали. На другому етапі війни, з травня 2022 р., коли бойові дії локалізувалися на лінії фронту від Харківщини та Донеччини до Херсонщини, значна кількість внутрішньо переміщених осіб знайшла притулок за кордоном або почала повертатися в міста, де це стало можливим, роль волонтерства дещо змінилася. Сьогодні волонтерські організації значною мірою спеціалізуються і компенсують неповну інституційну спроможність держави у сферах: матеріального й технічного забезпечення бійців на фронті; надання медичної допомоги пораненим та постраждалим; матеріального забезпечення та психологічної допомоги внутрішньо переміщеним особам у тилу.
Створення територіальних інноваційних	Формування даних платформ протегує створенню нових проектів та ініціатив у відповідних територіальних	м. Дружківка, Донецька область, з травня 2020 року для швидкого інформування мешканців створили мобільний застосунок «Smart місто».

Продовження таблиці Д1

Их платформ	громадах для забезпечення співпраці між громадськими організаціями, бізнесом, науковими установами тощо	
Створення місцевих фондів розвитку	Створення фондів, які асекурують залучення фінансових ресурсів для розвитку територіальної громади та стимулювання розвитку соціальної інфраструктури, підтримання розвитку малого та середнього бізнесу, забезпечення фінансування проектів у сфері культури, спорту, освіти та інших сферах.	<p>Уже впродовж 30 років Фонд розвитку місцевої демократії ім. Єжи Регульського (FRDL) залишається найбільшою неурядовою організацією, діяльність якої спрямована на підтримку розвитку самоврядування у Польщі. У 2007-2020 роках Фонд реалізував в Україні або для неї понад 50 проектів. Базові напрямки його діяльності включали такі проблеми: підтримка реформи місцевого самоврядування і децентралізації; прозорість місцевої виконавчої влади; низова громадська підтримка децентралізації; комунальне господарство; розвиток підприємництва; залучення інвестицій та інвесторів; сільські мікропідприємства та агротуризм; молодь і освіта; молодіжний обмін та польсько-українське партнерство тощо.</p> <p>Актуальні проекти, що реалізуються в Україні:</p> <p>2022-2025 – Програма «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність 2 (DOBRE 2)», що фінансується Американським агентством з питань міжнародного розвитку (USAID) і реалізовується міжнародний консорціум, лідером якого є Global Communities.</p> <p>2016-2022 – Програма «Децентралізація приносить кращі результати та ефективність (DOBRE)», що фінансується Американським агентством з питань міжнародного розвитку (USAID) і реалізовується міжнародний консорціум, лідером якого є Global Communities. У рамках цієї програми FRDL відповідає за компонент, що стосується підтримки 100 українських ОМС у сфері підготовки стратегічних планів розвитку, які розробляються методом участі громадян. Приклади інших реалізованих проектів в Україні: 2019-2020 – Проект «Академія лідерства з прикордонного співробітництва»; 2018-2019 – проект «Підтримка реформи місцевого самоврядування – впровадження»</p>

Продовження таблиці Д1

		<p>партисипативної моделі стратегічного планування в громадах Північної, Центральної та Західної України»; 2016 – «Нова місцева влада, новий бюджет – польсько-українська школа державних фінансів»; 2016 – «Школа сільського підприємництва в Україні»; 2016 – «Підтримка реформи місцевого самоврядування в Україні. Українська мережа клубів громадянського діалогу»; 2015 – «Клуби громадянського діалогу. Громадянська підтримка реформи місцевого самоврядування в Україні»; 2015 – «Сільське мікропідприємництво в Україні. Створення нових джерел фінансування»; 2014-2015 – «Школа залучення інвестицій для західноукраїнських підрозділів державного управління» тощо</p>
Створення інституту місцевого розвитку	<p>Даний інститут може стати платформою для обговорення пріоритетів розвитку територіальної громади, формування та виконання проектів, координації діяльності місцевих органів влади та громадських організацій, а також асекує впровадження стратегії розвитку територіальної громади та підвищення її конкурентоспроможності.</p>	<p>Всеукраїнська благодійна організація «Інститут місцевого розвитку» (ІМР), яка забезпечує реалізацію проекту «Незламні школи Тростянецької ОТГ», що фінансується Фондом «Партнерство за сильну Україну», оголошує про закупівлю послуг з інженерного проектування: Розроблення проектно-кошторисної документації для об'єкту «Будівництво модульного укриття на території Станівського закладу загальної середньої освіти I-II ступенів Тростянецької міської ради». Розроблення проектно-кошторисної документації, як очікується, розпочнеться у квітні 2023 року. Очікувана дата завершення – не пізніше 25 травня 2023 року.</p>
Створення рад громадського самоврядування	<p>Забезпечує залучення громадян до процесу імплементації рішень стосовно розвитку територіальної громади. Дані органи можуть мати консультативний або рекомендаційний характер, а також можуть мати певну роль у виконанні певних завдань в територіальній громаді.</p>	<p>Усть-Путильська ОТГ Чернівецької області створила Громадську антикорупційну раду – тимчасового консультативно-дорадчого органу задля сприяння участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики, зокрема у сфері запобігання та протидії корупції. Однак, замість того, щоби створювати окрему Антикорупційну Раду, громада вирішила оптимізувати свої ресурси, та частину її функцій додали до вже затвердженої Громадської ради, яка проводить активну інформаційну кампанію щодо обов'язковості</p>

Продовження таблиці Д1

		<p>декларування та правильного заповнення декларації для керівників комунальних підприємств, які є обов'язковими відповідно до діючого законодавства. Однак раніше громада через брак кадрів та ресурсів не завжди мала змогу надати консультації або провести інформаційні кампанії з цього питання. Оптимізація ресурсів через створення Громадської (антикорупційної) ради, дозволила громаді вирішити це питання з найменшими зусиллями та за короткий проміжок часу.</p>
--	--	---

Примітки: сформовано автором на основі джерела: [3-6; 14-16].